

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין

התוכנית ללימודי נשים ומגדר

חוויות ותפישות עולם של צעירים אשר בילדותם אחד מהוריהם יצא מהארון

חיבור זה הוגש כעבודת גמר לקראת התואר

"מוסמך אוניברסיטה" – מ.א.

באוניברסיטת ת"א

על ידי

דנית גופר

העבודה הוכנה בהדרכת

ד"ר גיא שילה

ינואר 2015

תודה לאנשים הצעירים שהסכימו להתראיין לעבודה זו. הפתיחות והאופן שבו חלקו עימי את הסיפורים האישיים והמשפחתיים שלהם היתה מרגשת ומעשירה.

תודה לד"ר גיא שילה שהנחה אותי לאורך כל שלבי העבודה בחוכמה וביסודיות.

תודה לכל המורות בחוג למגדר באוניברסיטת תל אביב שהיו כל אחת בדרכה מעוררת השראה, ותודה מיוחדת לפרופ' חנה הרצוג, ד"ר דפנה הקר וד"ר מירי רוזמריין.

עבודה זו מוקדשת לילדי גיל, יובל, ניצן, עודד ואמנון.

תוכן העניינים

V.....	תקציר
1.....	א. מבוא
3	ב. סקירת ספרות
3.....	השלכות של הורות גאה על הילדים
4.....	התמודדות עם החברה
5.....	התנהגות מגדרית
6.....	נטייה מינית
6.....	חויית היציאה מהארון
6.....	השפעה בבגרות
6.....	מגוון מבנים משפחתיים
7.....	סקירות רוחב
8.....	כיווני מחקר עתידיים
9.....	משפחות חד מיניות בישראל
11.....	הגישה האקולוגית
14	ג. שיטת המחקר
15.....	אוכלוסיית המחקר
16.....	כלי המחקר
17.....	הליך המחקר
17.....	ניתוח נתונים
18.....	אתיקה

19.....	"פתאום הופכים עליך את העולם"
33.....	ההורה יוצא מהארון – הילד נכנס לארון?
40.....	אבא הומו, אמא לסבית – בין הפרטי לציבורי
47.....	דיאלוג היציאה מהארון במשפחה הרחבה
52.....	ההורה יוצא מהארון – האם זה משפיע על תפישות העולם שלי?
59	עצות להורה ולילד בעקבות יציאה מהארון של ההורה

64.....	גירושין והיציאה מהארון
66.....	גאווה ומגדר
68.....	אקולוגיה ומעגלים חברתיים
69.....	מגבלות המחקר
70.....	תרומה לתיאוריה
70.....	תרומה לפרקטיקה
71.....	סיכום

78.....	נספח מספר 1- מדריך הראיון
80.....	נספח מספר 2- שאלון פרטים אישיים
81.....	נספח מספר 3- טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר
82.....	נספח מספר 4- מדריך להורה היוצא מהארון

תקציר

מעטים המחקרים בעולם ועל אחת כמה וכמה בישראל, אודות צעירים וצעירות אשר גדלו במשפחה הטרוסקסואלית ובמהלך ילדותם או נערוֹתם אחד מהוריהם יצא מהארון, ומחקר זה בא למלא חלק מהחלל הקיים בנושא.

המחקר עוסק בחוויות ובתפישות העולם של צעירים אלו, מתוך הפריזמה של הגישה האקולוגית המתייחסת לכלל המעגלים החברתיים הסובבים את האדם, ותוך שימוש בגישה הנרטיבית ככלי מחקרי אשר מאפשר הבנה מעמיקה של זהותם ותפיסת עולמם של הנחקרים. המחקר מבוסס על ראיונות עומק עם שלושה עשר צעירים בשנות העשרים לחייהם (שלושה גברים ועשר נשים), מתוך רצון להבין לעומק את חוויית הילדות שלהם בהקשר לגירושי ההורים ויציאת אחד ההורים מהארון, ובנוסף לשמוע על תפישת עולמם וכיצד הושפעה ועוצבה על ידי חוויות ילדותם.

הספרות התיאורטית עוסקת בהשלכות של הורות גאה על הילדים מזה חמישה עשורים. המחקרים הראשונים נעשו כתגובה לפסיקות בתי משפט בארה"ב אשר שללו משמורת על הילדים מאימהות לסביות מתוך חשש להתפתחותם התקינה של הילדים. מאז גוף המחקר הלך והעמיק, והוא כולל כיום מחקרים על המגוון ההולך וגדל של משפחות גאות ומנקודות מבט שונות ומגוונות.

הפרקים הראשונים במחקר עוסקים בחוויות משמעותיות הקשורות ליציאה מהארון של ההורה בפני ילדיו, האופן שבו התמודדו הילדים עם הידיעה על הנטייה המינית של ההורה, הן ברמה האישית על שלל השאלות שהדבר מעלה, והן במעגלים הרחבים יותר, החברתיים והמשפחתיים, וכיצד גישרו על הפערים שבין ההורה הפרטי לבין הסטיגמה החברתית המשויכת להומואים ולסביות. בהמשך מתייחס המחקר לתפישות העולם של הצעירים בנושאים שונים, החל בעצמי, דרך תפישת זוגיות ומשפחה ועד ערכים חברתיים ותרבותיים. לסיום מציע המחקר "מדריך" להורה היוצא מהארון בפני ילדיו וכן עצות ונקודות למחשבה עבור צעירים הניצבים בפני סיטואציה דומה.

המחקר פתח צוהר לקולם של הצעירים ולמגוון החוויות וההתנסויות שעברו, ומצא כי ההבדלים באופן שבו חוו הילדים את היציאה מהארון של ההורה נבעו מסיבות שונות, וביניהן חוויות הגירושין שליוו את הילדים, הגיל בו יצאו בפניהם ההורים מהארון, ומי מההורים, האב או האם, יצאו מהארון. באשר לתפישות העולם של הצעירים, הממצאים מורים כי תפישות הנוגעות לזוגיות ומשפחה, משייכים הצעירים לחוויית הגירושין ואילו תפישת העולם החברתית שלהם הושפעה באופן משמעותי מהיות ההורה הומו או לסבית.

בראייה עתידית מציע המחקר להרחיב את מגוון המראיינים ולבצע מחקרים ארוכי טווח אשר יאפשרו העמקת הידע הקיים.

א. מבוא

משפחות גאות, היינו, משפחות שבראשן נשים לסביות או גברים הומואים הינן מבנה חדש יחסית, המתקיים החל מהמחצית השנייה של המאה העשרים. משפחות כאלו התנהלו באופנים סמויים בחברה המערבית גם קודם לכן אולם מאז הקמתה של תנועת השחרור ההומו-לסבית בסוף שנות השישים למאה הקודמת, נפתחו עבור הומואים ולסביות רבים מגוון אפשרויות חדשות למימוש התא המשפחתי (Tasker, 1999).

בשנות ה-70-80 למאה העשרים, במסגרת תביעות גירושין אשר עסקו במשמורת על הילדים כאשר האם לסבית, פסקו השופטים באופן גורף, הן בעולם והן בישראל, כי האבות הם אלו אשר יקבלו משמורת על הילדים, לאור התפיסה המסורתית המקובלת כי המשך החיים בבית האם הלסבית עלול לפגוע בהתפתחות החברתית, הרגשית והמינית התקינה של הילדים, ולחשוף אותם להצקות בבית הספר. ראוי לציין כי במקרי גירושין שלא על רקע של אם לסבית כמעט תמיד ניתנה המשמורת לאם. החל מאמצע שנות השמונים נפתחה בפני אימהות לסביות גרושות האפשרות החוקית לגדל את ילדיהן, ובשנים האחרונות, האפשרויות להקמת משפחה חד מינית הולכות ומתרחבות. במקביל לשינויים של פתיחות וקבלה של זוגות חד מיניים והורות חד מינית המתרחשים בעולם המערבי, אנו מוצאים מהלכים דומים בחברה הישראלית.

הפתיחות הגוברת כלפי לסביות והומואים, מאפשרת לנשים ולגברים לעזוב זוגיות הטרוסקסואלית רבת שנים, הכוללת הקמת משפחה והורות לילדים, ולחיות את חייהם המלאים מחוץ לארון. בדרך כלל תהליך קבלת הזהות הלסבית או ההומואית מסתיים בפרידה מבני הזוג ולעיתים מתקיים המשך של החיים המשותפים למרות היציאה מהארון.

מחקר זה מתמקד באותן משפחות אשר היציאה מהארון של אחד ההורים התרחשה לאחר שכבר הקימו תא משפחתי הטרוסקסואלי ובו ילדים משותפים, ובנקודת ההשקפה שבין העולם ההטרוסקסואלי שאפיין את חייהן של משפחות אלו, לבין עולמות חדשים, הומוסקסואליים או לסביים, ומנסה לבחון את ההשפעה של המעבר בין העולמות על ילדי המשפחה ודרך נקודת מבטם.

עם החלטתו של אחד ההורים לצאת מהארון, במהלך שיתכן וחלקו נסתר מעיני הילדים וחלקו גלוי לעין או מדובר, נדרשים הילדים, בגילאים שונים, להתמודד עם סוגיות ותהיות רבות הנוגעות בזהות האישית, וכן במעגל הייחוס הראשוני הכולל את ההורים והמשפחה הגרעינית. מעגל הקיום הבסיסי, המשפחתי, שאינו נדרש לרוב להסברים, והמוכיח עצמו מדי יום מעצם קיומו - נפרץ, נשבר, ומטלטל את הילד הבונה את זהותו. היציאה מהארון של ההורה, אשר עבורו יכולה להיות אות לשחרור וחיפה וסימן לסופו של תהליך פנימי ארוך של חיפוש עצמי וגיבוש זהות, מהווה עבור הילד או הילדה אות לתחילתו של תהליך הכרה, קבלה והיכרות מחודשת עם ההורה שיצא מהארון, ועם עצמו, תהליך הכרוך לעיתים בתחושת סוד והסתרה, וחושף את הילדים להתמודדות לא מוכרת אשר השפעתה יכולה ללוות אותם גם בבגרותם.

ההתנסות הייחודית, שבה ילדים הגדלים במשפחה הטרוסקסואלית מתמודדים עם יציאה מהארון של אחד ההורים, טרם נחקרה באופן יסודי. מחקר זה ינסה לתת תשובות ולהאיר צדדים לא מוכרים של התנסות זו, דרך ראיונות עם נשים וגברים בשנות העשרים שלהם, אשר בילדותם אחד מהוריהם יצא מהארון, ונמצאים כעת בתחילת דרכם כאנשים בוגרים, בונים את חייהם האישיים, הזוגיים והמשפחתיים ומחפשים את מקומם בעולם.

מכיוון שהיציאה מהארון של אחד ההורים, הייתה כרוכה בדרך כלל בשינויים משמעותיים במבנה המשפחתי, ובעלת נגיעות במעגלי החיים השונים, במשפחה ובמסגרות החברתיות, וכמובן הושפעה מהעולם הגיאוגרפי-תרבותי-חברתי שבו חיו, בחרתי להביט בה מבעד לפריזמת הגישה האקולוגית המתייחסת למעגלי החיים (Bronfenbrenner 1986), ותוך שימוש בגישה הנרטיבית ככלי מחקרי אשר יאפשר הבנה מעמיקה של זהותם ותפיסת עולמם של הנחקרים (Riessman, 2004). אני תקווה כי המחקר יפתח פתח לעולמם של משפחות אלו, הן בעולם האקדמי והן בציבור הולך ומתרחב של צעירים ומבוגרים שהנושא קרוב לליבם.

ב. סקירת ספרות

המחקר המובא כאן מנסה להגיע להבנה מעמיקה של חוויות החיים ותפישת עולמם של צעירים אשר גדלו עם אב הומו או אם לסבית ולשם כך מצאתי כי נדרשת התייחסות לשני תחומים מרכזיים. התחום הראשון מתייחס להיבטים שונים של הורות גאה, והשפעתה על הילדים, תוך ציוני דרך מרכזיים בהיסטוריה של משפחות גאות בישראל, והתחום השני מתייחס לקונטקסט החברתי-היסטורי-גיאוגרפי, עבורו בחרתי להעמיק ולהציג את הגישה האקולוגית (Bronfenbrenner, 1977,) (1986; Goldberg, 2010), אשר תהווה את המעטפת הסוציולוגית תיאורטית בה בחרתי להיאחז.

השלכות של הורות גאה על הילדים

ראשיתם של המחקרים שנעשו אודות ילדים לאימהות לסביות הוא בתחילת שנות השמונים של המאה העשרים, בעקבות פסיקות בתי משפט בארצות הברית בתיקי גירושין, אשר העניקו לאבות משמורת על הילדים כאשר האם לסבית. הפסיקות נבעו מתוך החשש כי ילדים הגדלים במסגרת בה אחד ההורים הוא הומו או לסבית (בדרך כלל דובר בפסיקות על האם) עלולים להתפתח באופן שאינו תקין (Clarke, 2001), בעיקר בתחומים הקשורים לזהותם המינית של הילדים, תפקודם החברתי ובריאותם הנפשית (Goldberg, 2010, pp. 126-127). הטעון המרכזי של השוללים זכותן של לסביות לגדל את ילדיהן, התבסס על ההנחה כי תיתכן פגיעה בילדים אשר גדלים ללא אב כמודל לחיקוי (Golombok, 2007), וכי ילד חייב לגדול עם הורים משני המגדרים (אם ואב), על מנת להבטיח התפתחות פסיכולוגית וחברתית תקינה. בטיעונים לשלילת זכותם של אבות הומואים לגדל או אף להיות בקשר עם ילדיהם הוזכרה, בנוסף, גם התפיסה כי הומואים עלולים לפגוע מינית בילדים (Miller, 1979).

סקירת הספרות העלתה מחקרים אשר בוצעו על ידי מספר עשרות חוקרות וחוקרים, אשר הבולטות בהם, מבחינת היקף הפרסומים בנושאים אלו הן ד"ר פיונה טסקר מהמחלקה למדעי הפסיכולוגיה באוניברסיטת בירקבק בלונדון ופרופ' סוזן גולומבוק מנהלת המרכז לחקר המשפחה באוניברסיטת קמברידג' וכן אָפִי גולדברג, פרופסור חבר במחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת קלארק במסצ'וסטס, אשר פירסמה בשנת 2010 ספר מקיף העוסק בנושא - Lesbian and Gay Parents and Their Children: Research on the Family Life Cycle.

המחקרים הראשונים שנערכו היו מחקרים משווים, היינו מחקרים אשר השוו את אוכלוסיית הילדים לאימהות לסביות אל מול אוכלוסיות אחרות, כגון ילדים לאימהות חד הוריות או ילדים במשפחות הטרוסקסואליות. בהמשך אנו מוצאים יותר ויותר מחקרים העוסקים בחוויות הייחודיות של ילדים לאימהות לסביות, ובשנים האחרונות מחקרים על ילדים לאבות הומואים. סקירת הספרות, אם כן, מתייחסת ברובה לילדים לאימהות לסביות ופחות לילדים לאבות הומואים.

רובו של המידע אודות הילדים הגדלים במשפחות אלו התקבל מההורים, מתוך התייחסות אל הילדים ככאלה שאינם בוגרים דיים ואינם יכולים לתת ביטוי למאפיינים הקשורים להתנהגותם ועלולים לענות בהתאם למצופה מהם. חיזוק לתפיסה זו מתקבל במחקרה של גולדברג (Goldberg, 2007) שראיינה צעירים אשר גדלו במשפחות לאימהות לסביות והמשחזרים את ילדותם. במסגרת הראיונות נזכרו הילדים באופן שבו "חקרו" אותם אודות משפחתם וכיצד הרגישו "תחת מיקרוסקופ". הילדים שימשו מדד לתפקוד ההורים ולזכותם להורות, והרגישו כי עליהם להוכיח את עצמם כדי להילחם בהומופוביה ובתפיסה הציבורית הרואה בעייתיות בהורות לסבית. על מנת לא לפגוע בהורים ולהגן עליהם, חלק מהילדים

הסתירו מההורים סיפורים על הצקות בבית הספר על רקע הנטייה המינית של ההורים, וכך חיו לעיתים בשתי מציאויות שונות שאינן קלות לגישור, מול ההורים ומול חברים.

מחקרים מאוחרים יותר ביקשו להקשיב לחוויות הייחודיות הללו ולראיין את הבוגרים אשר גדלו בבתים לאימהות לסביות (Tasker, Barrett & De Simone, 2010; Hosking & Ripper, 2012; Welsh, 2011), ולאבות הומואים. השערות החוקרים היו כי כבוגרים יכולים הילדים הללו, אשר גדלו עם אמם, להאיר היבטים שונים, כגון תפישת המשפחה והעצמי והתמודדות עם משברים ועם היציאה מהארון, בעיקר לאור הגישה האקולוגית. גישה זו גורסת כי גם לאחר שהצעירים הללו עזבו את משפחתם הגרעינית, המשיכה המשפחה לייצג הקשר רלוונטי המלווה את חייהם כבוגרים. גולדברג, הסוקרת בסיפרה (Goldberg, 2010, pp. 158-159) את המחקרים אשר בדקו את נקודת המבט של המבוגרים הללו, מציינת אך מספר מועט של חוקרים אשר בדקו היבטים שונים בחייהם של צעירים אשר גדלו במשפחות לסביות, מתוך הקשבה לסיפוריהם.

המחקר המקיף הראשון העוסק באופן מעמיק בילדים לאימהות לסביות מתוך נקודת המבט האימהית נעשה בבריטניה בשני שלבים על ידי טסקר וגולומבוק (Tasker & Golombok, 1998). השלב הראשון התבצע בשנים 1976-77 והשלב השני ב-1991-92. המחקר בדק את ההשפעות וההשלכות על היבטים שונים בהתפתחותם של ילדים הגדלים בבית שבו אם המשפחה יצאה מהארון לאחר פרידה או גירושין מקשר הטרנסקסואלי. ההיבטים שנבדקו היו התאמה פסיכולוגית, יחסי משפחה, התפתחות מגדרית, וכן יחסים עם קבוצת בני גילם. המחקר הבריטי השווה בין 25 ילדים לאימהות לסביות גרושות לבין 21 ילדים לאמהות חד הוריות שאינן לסביות, כאשר בשתי הקבוצות הילדים מתגוררים עם האם לאחר שחוו את פרידת ההורים. בחלקו הראשון של המחקר הילדים היו כבני 9-10, ולא נמצאו הבדלים משמעותיים בקרב אוכלוסיית המחקר באף אחד מהפרמטרים שנבדקו. כעבור 14 שנים איתרו החוקרות, דרך אימותיהם, את רוב הילדים (אשר בגרו בינתיים), והשוו שוב את אותם פרמטרים. המחקר מצא כי אין הבדל באופן שבו נערים ומתבגרים משתי הקבוצות (ילדים לאימהות לסביות ולאמהות הטרנסקסואליות חד הוריות) חוו את משפחתם, אולם לאחר מכן, כבוגרים, אלו אשר גדלו במשפחה לסבית היו חיוביים יותר לגבי הזהות המשפחתית שלהם מאשר אלה שגדלו במשפחה הטרנסקסואלית חד-הורית, התגאו ברקע המשפחתי הלסבי שלהם, וראו את חשיבותם של יחסים קרובים ויציבים במשפחה.

רוב המחקרים העוסקים בהשפעת יציאה מהארון של הורים על ילדיהם בוחנים את ההשפעה במספר פרמטרים :

התמודדות עם החברה, התנהגות מגדרית, נטייה מינית, האופן שבו נחווה היציאה מהארון של ההורה על ילדיו וכן ההשפעה של היציאה מהארון בבגרות :

התמודדות עם החברה (חברים, הומופוביה) – במחקרם של לדי, גרטל ובוס (Leddy, Gartrel & Bos, 2012) נבדקו פרמטרים נוספים לאלו שנבדקו במחקרן של טסקר וגולומבוק, ונמצא כי עבור ילדי הלסביות אשר סבלו מהצקות של חברים בני גילם, המתייחסות לזהות המינית שלהם עצמם, ההצקות הניבו רגשות שליליים גם כמתבגרים וגם כבוגרים. התנהגות דיסקרטית ורגישה של האימהות, כמו הימנעות מגילויי חיבה אל בת הזוג בנוכחות חברים של הילדים, זכו לתגובה חיובית מצד הילדים. בנוסף, קבלת הנטייה המינית של האם שיצאה מהארון על ידי חברים ובני הזוג של הילדים היוותה גורם מכריע בתחושה החיובית של הצעירים כלפי המשפחה. בנוסף, נמצא כי צעירים לאימהות לסביות גאים יותר באימם מאשר ילדים לאימהות הטרנסקסואליות. באשר ליחסים עם חברים בני גילם, לפחות לחצי מילדי הלסביות היה לפחות חבר אחד

אשר בו נתנו אמון ויכלו לספר לו על היות אימם לסבית. רוב האימהות הלסביות שהשתתפו במחקרים הללו היו דרוכות לאפשרות של דעות קדומות ועזרו לילדיהן להתמודד עם הומופוביה. אבות הומואים (Tasker, & De Simone 2010) (Barrett) התגלו כמגיבים ברגישות לצרכי הילדים, ופיתחו אסטרטגיות על מנת להכין ולהגן על הילדים מפני תופעות של הומופוביה.

מחקרים רבים (המפורטים בהמשך), מתייחסים לילדים אשר נולדו למשפחות לסביות מתוכננות, היינו זוגות של נשים לסביות אשר בחרו להקים משפחה ולהביא לעולם ילדים בדרך של שימוש בתרומת זרע, קשר עם גבר/זוג הומואים ועוד. מחקרה של טסקר (Tasker, 1999) מצא כי אין הבדל בין ילדים לאימהות לסביות בהורות לסבית מתוכננת לבין ילדים לזוג הורים הטרוסקסואלים או ילדים לאימהות חד הוריות מבחינת קשיים רגשיים, התנהגות, תפיסת היכולות וקשר עם האם ועם חברים. בנות הזוג של האימהות הלסביות נטלו חלק משמעותי יותר בחיי היומיום של הילדים מאשר האבות במשפחות ההטרוסקסואליות. חלק מהילדים דיווחו על נסיונות הצקה ודחייה של בני גילם וכן על חוסר הבנה ופגיעה מצד צוותים חינוכיים ובני משפחה במעגלי המשפחה המורחבת, הצקות הקשורות לנטייה המינית של ההורה ולמבנה המשפחתי, וכן ביטויי הומופוביה והטרוסקסיזם. ההצקות יצרו תחושה של פגיעות ושוליות וחסמו את הרצון של הילדים לחשוף ולספר על משפחתם. בנוסף נחקרו התפקוד החברתי וההסתגלות הפסיכולוגית של הילדים (Goldberg, 2010 pp. 134-142). נמצא, שמחקרים של השנים האחרונות מחזקים את הממצאים כי ילדים שנולדו למשפחה גאה יצרו סביבה פתוחה ומאפשרת שיחה לגבי הנטייה המינית של ההורים והמבנה המשפחתי הייחודי שלהם (Leddy, Gartrel & Bo, 2012). במקביל, ההורים הכינו אותם לשאלות העוללות לעלות על ידי חברים ובני משפחה (Breshears, 2011), כך שבסך הכול התאפשרה לילדים שגדלו במשפחה לסבית התמודדות טובה יותר עם הטרוסקסיזם, מאשר זו של ילדים לאימהות לסביות לאחר גירושין. ברשירס (Breshears, 2011) מצאה גם כי תמיכה חברתית של המשפחה היא אלמנט חשוב בחזקת וביכולת לעמוד מול הטרוסקסיזם, והתמיכה הזו היוותה מודל עבור הצעירים. יחסים קרובים עם חברים (במיוחד עם ילדים להורים גאים) וחיים בקהילה מקבלת (gay friendly) עזרה גם היא במניעת תחושה של בדידות, סטיגמה ובושה. ממצא נוסף היה כי סביבה אשר אינה אווזת בסטיגמות לגבי לסביות, והיכולת של האם, לבדה או עם בת זוגה, לעזור לילדים לגשר על הפער בין המתרחש בתוך המשפחה לבין החברים בחוץ, גם הם מרכיבים משמעותיים בבניית תחושה חיובית כלפי הלסביות והמבנה המשפחתי שאינו סטנדרטי.

התנהגות מגדרית - תחום נוסף אשר זכה להתייחסות במחקרים הוא ההתנהגות המגדרית של ילדים למשפחות גאות מתוכננות. הטענה הנפוצה היא כי הומואים ולסביות מהווים מודל מגדרי יותר גמיש לילדיהם, הן בחלוקת התפקידים וניהול משק הבית והן בעידוד גמישות בתפקיד המגדרי ובהתנהגות המגדרית. למרות זאת, מחקרים על ילדים לאימהות לסביות הראו שהם פיתחו התנהגות מגדרית מסורתית. עם זאת, בנות לאימהות לסביות שיחקו יותר במשחקי בנים ושאפו למקצועות יותר גבריים ולקריירה. מסקנת החוקרות אשר מחקריהן נסקרים בספרה של גולדברג (Goldberg, 2010 pp. 128-131) הייתה כי ההתנהגות המגדרית של האם משפיעה על הילדים כמודל חיקוי יותר מאשר נטייתה המינית. נחקרים במחקרה של גולדברג (Goldberg, 2007) הרגישו שבגלל שהורים הומואים או לסביות הם פיתחו רעיונות ותפיסות גמישות לגבי מיניות ומגדר ורואים מיניות ומשיכה כרצף ולא כשני קצוות וכי הדבר גרם להם לחשוב לעומק לגבי המיניות שלהם. רובם ציינו שעובדת היותם ילדים להורים גאים השפיעה על התפיסה שלהם לגבי מגדר ויחסים, הם מרגישים נוח עם אי-קונפורמיות מגדרית ומשייכים זאת לאם חזקה ופמיניסטית ולא דווקא לסבית (בנים ובנות כאחד) והדבר בא לידי ביטוי

בהתנהגות, שאיפות לקריירה ועוד. ביחסים שלהם כבוגרים הם מדגישים יותר שוויון זכויות ומחוייבים ל"מגדריות מורכבת" ולהתנגדות לסטריאוטיפים מגדריים. נחקרים רבים הדגישו שהחיים בבית לצד הורים גאים לימדו אותם סובלנות כלפי מגוון הבדלים בין אנשים. ההתנסות בחיים במשפחה של מיעוט המאתגר את הנורמות החברתיות, יצרו פתיחות ואמפטיה לשונות.

נטייה מינית – לגבי הנטייה המינית לא נמצא הבדל בין ילדים להורים גאים לבין הילדים האחרים, וחלקם של ילדים גאים להורים גאים הוא כשיעורם באוכלוסייה הכללית (כ 10%). ילדים לאימהות לסביות ראו באפשרות לקשר חד מיני אופציה אשר שקלו לממש, אולם רובם של הצעירים אשר גדלו עם הורים גאים הזדהו בבגרותם כהטרסקסואלים (Goldberg, 2010, p.133).

יש לציין כי המחקר על המיעוט של צעירות וצעירים לסביות והומואים, בנוניהם ובניהם של לסביות והומואים, נמצא רק בראשיתו (Kovalanka & Goldberg, 2008). הדבר נובע הן כי מדובר במיעוט בתוך מיעוט והן מתוך חשש מביקורת בתוך הקהילה הגאה ומההשלכות של מימצאים אלו על האופן הביקורתי שבו החברה ההטרסקסואלית עלולה לראות את ההורות הגאה ככזו שנכשלה בגידול ילדים "נורמלים" (היינו הטרסקסואלים).

חווית היציאה מהארון – עניין נוסף גילו החוקרים באופן שבו היציאה מהארון נחווית על ידי הילד. רגע ההבנה או הגילוי של הנטייה המינית של ההורה נחוה על ידי הילדים במספר אופנים (Goldberg, 2010, 144-145), תוך התייחסות לשלוש דרכים אופייניות של יציאה מהארון – א. ההורה מספר לילד ישירות, ב. ההורה מספר לילד בעקיפין, ג. הילד מגלה את הנטייה המינית של ההורה בהדרגה דרך סימנים ורמזים. תגובת הילדים יכולה לנוע על הסקלה שבין חוסר התייחסות והכחשה דרך בוש, אשמה או כעס (Van voorhis, 1997). "יציאה נוספת" מהארון היא זו של הילדים המספרים לסביבתם באשר לנטייתם המינית של ההורים והיא מלווה לעיתים בחששות מפני תגובת החברים והמשפחה המורחבת. הילדים נוקטים במספר אסטרטגיות (Boundary Control Strategies) של שליטה על המידע כדי להגן על עצמם מפני הסטיגמה הכרוכה בהיות ילד להורה הומו או לסבית ומתוך חשש מהצקות וחרמות של בני גילם. האסטרטגיות הללו קשורות הן להתנהגות הילדים והן ליכולת השליטה שלהם בהתנהגות ההורים (כמו גילויי חיבה של ההורה כלפי בן או בת זוגם). כאשר הילד מעדיף שלא לחשוף את משפחתו, שמירת הסוד במעגלים החברתיים השונים עלולה להקשות על שיגרת היומיום וליצור קונפליקטים בין ההורים והילדים (Goldberg, 2010, 146-148). בנוסף, נמצא כי ילדים לאבות הומואים קיבלו את היות האב הומו באופן חיובי יותר ממה שהאב חשב שיתרחש טרם שיצא בפני הילדים מהארון, וכי בנות הגיבו ביתר חיוב לידעה שהאב הומו מאשר בנים, וילדים צעירים ביתר קלות מילדים בוגרים יותר.

השפעה בבגרות – הנטייה המינית של ההורים ומידת החשיפה שלה בעולמות השונים ממשיכה להשפיע על הילדים באופנים שונים גם בבגרותם (Titlestad & Pooley 2013). גם כאשר הרקע המשפחתי אינו נוגע בהכרח בחיי היומיום של הבוגרים, הרי באירועים (חתונה, לידה וכו'), חוזר העיסוק בנושא, למשל כאשר הצעירים נישאים ונדרשים להפגיש בין משפחות ההורים וכו'. האופן שבו ילדים בוגרים להורים גאים מתמודדים עם היציאה מהארון של ההורים בתחנות שונות בחיים, גם בבגרותם, טרם נחקר.

מגוון מבנים משפחתיים – המבנים המשפחתיים המגוונים הקיימים במשפחות הומו-לסביות פתחו שדה מחקרי נוסף, העוסק במבנים המשלבים קשרי דם וקשרים של בחירה ומאתגרים את המבנים הקיימים. הומואים ולסביות חשופים לאותה

אידיאולוגיה תרבותית הקושרת בין הטרוסקסואליות והורות ובין ביולוגיה והורות, אולם יכולים לאתגר את יחסי המשפחה המסורתיים ואת התפיסה המגדרית הן ביחסים האינטימיים שהם מקיימים והן באופן שבו הם בונים את יחסי ההורה-ילד (Dunne, 2000). באופן זה, משפחה שבראשה הומו או לסבית יכולה לפרק ולבנות את ההגדרות המתייחסות למגדר, מין ומשפחה בדרכים מורכבות הנעות בין היטמעות להתנגדות וכוללות דרכי ביניים מגוונות (Hequembourg, 2007). באותו אופן ניתן גם להביט בקשרים הנוצרים בין הורים אלו וילדיהם כמשא ומתן מתמשך בתוך חברה מגדרית (Goldberg, 2007). כדי להבין ולנתח את הקשרים הללו, טסקר וגרנוויל מתארות טכניקות גרפיות שונות המאפשרות להבין דרך תרשימים שמציירים הילדים, כיצד ואת מי כוללים הילדים כחברי משפחה (Tasker & Granville, 2011), ומציעות למטפלים כלי עבודה אשר יוכל לעזור בהבנת המבנים המשפחתיים. ניתוח התרשימים מגלה כי לצעירים שגדלו במשפחות הללו ישנן תפיסות חדשות ומורכבות לגבי משפחה, מיהם חברי המשפחה ועוד.

משפחות לסביות לאחר גירושין - שאלה שלא נענתה במחקר המשווה של טסקר וגולומבק או במחקרים אחרים, מתייחסת לניסיון להבין מה משמעותה של ההתנסות המוקדמת בחיים במשפחה הטרוסקסואלית. ממחקרים אחרים ידוע כי האופן שבו ילדים השלימו עם גירושיו ההורים הוא גורם מפתח לגבי הרצון שלהם לקבל את הזהות הגאה של ההורה, אולם במחקר זה (Tasker & Golombok, 1998), הגירושין שקדמו ליציאה מהארון אינם מוזכרים כאירוע משמעותי ובעל השפעה על הילדים. למרות זאת, חלק מהנושאים איתם מתמודדים ילדים להורים גאים גרושים, שונים מאלו של ילדים אשר גדלו מאז ומעולם במשפחה גאה מתוכננת. השונות הזו מחדדת את הצורך לחקור את מגוון ההתנסויות של ילדים במשפחות גאות, בעיקר לאור העובדה כי אין בנמצא מודל משפחתי הומו-לסבי ברור, ולכן לבני המשפחה ישנו החופש לבנות מודל המתאים להם באופן ספציפי.

סקירות רוחב - לאחר סקירה של מחקרים ספציפיים, ברצוני להתייחס לשלוש סקירות רוחב (meta-analysis, review), על מנת לנסות ולהבין מה היו כיווני המחקר עד כה ולנסות להעריך כיווני מחקר עתידיים. אלן ובורל בסקירתם (Allen & Burrell, 1997) סיכמו תוצאות אשר התקבלו משמונה עשר מחקרים שונים אשר השוו בין ילדים במשמורת אם לסבית או אב הומו, לבין ילדים במשמורת של הורה הטרוסקסואל, בהיבטים של התפתחות וסוציאליזציה. טסקר (Tasker, 2005) סקרה שלושים וחמישה מחקרים ויחד עם השוואת התוצאות התייחסה למתודולוגיות המחקריות שנבחרו בכל אחד מהמחקרים, ובהמשך קרואל, אן ובייקר (Crowl, Ahn & Baker, 2008) ביצעו סקירה נוספת של תשעה עשר מחקרים מאוחרים יותר, תוך בחינת היבטים נוספים כקשרי הורה-ילד, התפתחות קוגניטיבית, זהות ותפקוד מגדרי. המשתתפים במחקרים היו הורים, מבוגרים נוספים (מורים, מטפלים וכו') וכן הילדים עצמם. המבוגרים דיווחו בעיקר על האינטראקציה הורה-ילד, תפיסת ההורה לגבי ההתפתחות המגדרית של הילד (בחירת משחקים, חברים וכו') ורמת הסיפוק של הילד וכן דירוג והערכה של המורים לגבי התנהגות הילד בבית הספר. המידע אשר התקבל מהילדים התייחס בעיקר לאוריינטציה מינית, תחושת סיפוק כללית (well-being) וכן להתפתחות קוגניטיבית ומוסרית. התוצאות שהתקבלו מכלל המחקרים הראו כי בכל המדדים ישנם הבדלים מזעריים בלבד בין הילדים בקבוצות השונות, וזאת מנקודות המבט של הורים, מורים וילדים, וכי אין הבדל בין בנים לבנות. בסיכום סקירתם מציינים אלן ובורל כי התוצאות תומכות בחוסר הרלוונטיות של העדפה מינית בהקשר של משמורת, וכן כי מודל הורי אינו משפיע על ההעדפות המיניות. בסקירה המאוחרת יותר (קרואל, אן ובייקר) נמצא כי הורים הומואים או לסביות דיווחו על קשר הורה-ילד טוב באופן משמעותי מזה שדווח על ידי הורים הטרוסקסואלים. עם זאת לא נמצא הבדל כה משמעותי בדיווחים שהתקבלו מהילדים. מחקר מקיף נוסף (Patterson, 2006)

אשר סקר מחקרים איכותניים וכמותיים החל משנות התשעים ועד שנות האלפיים מצא גם הוא כי לא נמצא הבדל התפתחותי בילדות או בבגרות בין ילדים ממשפחות חד מיניות לבין ילדים ממשפחות הטרוסקסואליות, ומכאן מסיק כי איכות היחסים המשפחתיים אינה קשורה לנטייה המינית של ההורים. כל החוקרים מציינים כי יתכן וההבדלים שנמצאו בקשר הורה-ילד קשורים למדגמים ההומוגניים של המרואיינים ההומואים והלסביות (רובם אמריקאים, לבנים, עירוניים, ממעמד בינוני-גבוה, אשר התנדבו לקחת חלק במחקרים) ולצורך הקיים אצל הורים במשפחות הגאות לגונן על הילדים מפני הסביבה ההטרוסקסיסטית.

כיווני מחקר עתידיים - תמונה רחבה מתקבלת במאמרה של גולומבוק (Golombok, 2007) המנסה לסכם את כיווני המחקר מאז שנות השבעים ועד היום, ולהתוות כיוון ודרך למחקרים העתידיים לבוא בנושאים הללו. היא קובעת כי נוכחות של אב או מודל חיקוי הטרוסקסואלי אחר, אינו חיוני להתפתחות תקינה של ילדים, וכי הגורם המכריע בהתפתחות סוציו-ריגשית של ילדים הוא איכות חיי המשפחה ולא היות האם לסבית. מודל מגדרי אחר המתנתק מהתפיסה הפטריארכלית מתואר גם במאמרה של קריספ (Chrisp, 2001) המציגה את הפוטנציאל לשינוי חברתי הגלום בדור הבנים אשר גדלו במשפחות גאות המהוות אלטרנטיבה למשפחה הפטריארכלית. גולומבוק (Golombok, 2007) מתייחסת למחקרים העכשוויים העוסקים במגוון של משפחות חד מיניות (הולדה בדרך של תרומת זרע אנונימית או מתורם מוכר, פונדקאות ועוד) וטוענת כי החוויות המשפחתיות הייחודיות הן בעלות השפעה משמעותית על הילדים. גולומבוק ואחרים (Stacey & Biblarz, 2001) מציעים לשים לב להבדלים בין המסגרות המשפחתיות השונות ולא לנסות למזער אותם, כפי שנעשה במחקרים הראשונים שבהם הייתה הסתכלות מוכללת על הורות גאה מבלי לבדוק את מגוון המבנים המשפחתיים.

גולומבוק מזהה נקודת מפנה במחקר העכשווי. המחקרים הראשונים שהחלו מתוך רצון לבדוק כשירותן ההורית של אימהות לסביות והשוו בין ילדים לאימהות לסביות לילדים להורים הטרוסקסואלים, שאלו האם ילדים להורים גאים נמצאים בסיכון גדול יותר לבעיות פסיכולוגיות, שאלה שנענתה בשלילה. גולומבוק טוענת כי בשנים האחרונות חל מפנה, והשאלה המחקרית הנוכחית היא כיצד באות לידי ביטוי ההשפעות השונות של מגוון המשפחות על הילדים. מיטשל (Mitchell, 2008) מציעה מספר נושאים נוספים הקשורים לקהילה הלסבית וטרם נחקרו, ומבקשת להרחיב את השיח אודות תפקידים מגדריים של נשיות וגבריות בזוגיות לסבית, התמודדות עם בגידה ואובדן, ילדים בין קשרי דם וקשרים של בחירה וכן התייחסות ללסביות בגילאים השונים וסוגיות הקשורות לפערי גילאים בזוגיות. לרנר וסינקור (Lerner & Sinacore, 2012) מוסיפות לרשימת נושאי המחקר הדורשים העמקה, בחינת יחסי אימהות לסביות עם בנותיהן ההטרוסקסואליות.

בנוסף לכיוונים עתידיים אשר עלו במסגרת המחקרים המפורטים להלן, זיהיתי שלושה נושאים נוספים אשר יש לדעתי עניין להעמיק בהם בעתיד :

א. הטרונורמטיביות ו"הילדים בסדר" – ברובם של המחקרים (גם במחקרים השוואתיים וגם בכאלה שאינם השוואתיים) ישנה הדגשה גדולה על האמירה "הילדים בסדר", היינו, ילדים להורים גאים הינם בדיוק כמו ילדים להורים הטרוסקסואלים בכל המדדים ההתפתחותיים וכן בהתנהגות המגדרית ובנטייה המינית. ההתנהגות המגדרית אשר מוגדרת ברוב המחקרים כהתנהגות תקינה מכוונת להתנהגות הסטנדרטית, ההטרונורמטיבית, המקבעת את הסדר המגדרי, ועם זאת, חלק מהמחקרים מציינים כי בוגרים אשר גדלו במשפחות הומו-לסביות תופסים באופן שונה את המערך המגדרי-חברתי. מעניין יהיה להעמיק

ולהבין כיצד הדבר בא לידי ביטוי במחשבות, פרקטיקות יומיומיות, זוגיות וקשרי משפחה, תוך מיקוד המבט במערכות החברתיות – משפחתיות העוטפות את המרואיינים ולא דווקא בהיבט האישי-אינדבידואלי.

ב. זהות ונטייה מינית – באשר להשפעות על הילדים, המחקרים הקיימים נוטים ליחס משמעות מצומצמת לזהות ולנטייה המינית של ההורה, ביחס לעוצמת ההשפעה שיש להיבטים זהותיים אחרים הנוגעים ליחסו של ההורה לילדיו. אחת השאלות העולות בהקשר זה מתייחסת למאמץ המודע או שאינו מודע של הומואים ולסביות לחסום היבטים הקשורים למיניות שלהם בהקשר לילדים ומנסים להשאיר את ההיבט המיני של ההומואיות והלסביות כמאפיין נפרד, חסר המשכיות, שאינו עובר בתורשה או בחינוך, ומנותק מהיבטים אחרים של המבנה המשפחתי. מעניין יהיה לנסות ולהבין את ההשתלשלות הבין-דורית בהיבט הזה, של מיניות ונטייה מינית, לאור הדיונים הערים על העברה בין-דורית בתוך משפחות בהיבטים אחרים. ג. גירושין, פרידה ויציאה מהארון של ההורה – במחקרים העוסקים במשפחות שעברו גירושין במקביל ליציאה מהארון, ישנה התייחסות מעמיקה ליציאה מהארון תוך התעלמות כמעט מוחלטת מההתמודדות עם הגירושין והאופן שבו הילדים חווים את שני האירועים הללו המתרחשים פעמים רבות בסמיכות זמן. ראוי לציין כי מחקרים רבים מראים כי לגירושין השפעות והשלכות עמוקות על ילדים. מעניין לבדוק כיצד ניתן בעזרת הגישה האקולוגית להסתכל על שני האירועים הללו יחדיו ולא על כל אחד מהם באופן נפרד, ולראות מה ההשפעה המשולבת שלהם הן על הילדים והן על בני משפחה ומעגלים חברתיים נוספים.

כיום מירב המחקרים הינם מחקרים איכותניים הכוללים מספרים קטנים מאוד של משתתפים ומשתתפות, כולם מארצות דוברות אנגלית כדוגמת בריטניה, ארה"ב, אוסטרליה וניו-זילנד (eg.: Barrow & Kuvalanka, 2011; Chrisp, 2001; Dunne, 2000; Golombok, Tasker & murray, 1997; Hequembourg & Farrel, 1999, Sasnett 2014). ברוב המחקרים המידע מתקבל מראיונות ושאלונים הפונים רק לאחד מבני הזוג או לילדים ואינו מאומת על ידי מקורות אחרים היכולים לחוות דעתם באשר לסוגיות הנחקרות, כדוגמת בני זוג, מורים או מטפלים (eg.:Pierce Buxton, 2012; Deevey, 1989; Miller, 2012). בנוסף, קיים חוסר בולט של מחקרים ארוכי טווח החוזרים אל הנחקרים במהלך פרקי זמן שונים ומאפשרים מעקב אחר תהליכים והשתנות. יתכן וראוי כי מחקרים עתידיים ינסו להרחיב את המעגל הנחקר הן בהיבט של מגוון החברות והתרבויות הנחקרות והן באפשרות למחקרים ארוכי טווח (Golombok, 2007).

משפחות חד מיניות בישראל

בישראל כיום, משפחות לסביות והומואיות מאתגרות את תפיסות המשפחה המקובלות, ובונות מבנים משפחתיים חדשים ומגוונים היכולים לכלול הורים ביולוגיים ושאנים הורים ביולוגיים, בני ובנות זוג של ההורים, בני משפחה נוספים, מערכת תמיכה חברתית ועוד (Pratesi, 2012). לצורך הבנת הרקע ההיסטורי-חברתי של המשפחות הגאות בישראל אסקור את נקודות המפנה בהיסטוריה זו.

אתחיל את הסקירה בשנות השבעים, עשור המתאפיין בהתארגנויות ציבוריות של הומואים ולסביות לצורך פעילות תרבותית, חברתית ומשפטית. בתל אביב, חיפה וירושלים החלו לקום קבוצות פמיניסטיות ולסביות שונות וכן התנועה לשמירת זכויות הפרט. ב 1978 נעשה הניסיון הראשון ע"י מספר חברי כנסת לביטול החוק האוסר על יחסים הומוסקסואליים, ניסיון שלא צלח.

שנות השמונים התאפיינו בפעילות תרבותית עשירה, בהקמת קו סיוע ("הקו הלבן") להומואים, לסביות ובני משפחותיהם, הקמת קל"ף (קהילה לסבית פמיניסטית) ותהיל"ה (אירגון תמיכה להורי לסביות והומואים). ב 1983 מגיעה מגיפת האיידס לישראל ודורשת הערכות מחודשות של הקהילה וכן ייסוד הוועד למלחמה באיידס, ולקראת סוף העשור מתבטל חוק איסור משכב זכר (1988).

נתונים מדויקים לגבי קיומן של משפחות גאות או מספרן אינו ידוע, אולם במידה וניתן להתייחס לתביעות ועתירות משפטיות כסמן לגבי סוגיות המעסיקות את הקהילה ההומו-לסבית הרי שהחל מראשית שנות התשעים ישנה פריחה והתרחבות משמעותית במספרן של המשפחות הגאות. התקדים המשפטי הראשון (דנילוביץ נגד אל על) קבע כי אסורה אפליה בגין נטייה מינית וחייב את חברת אל על לאפשר לבן זוגו של דנילוביץ (אשר עבד כדייל באל-על) ליהנות מהזכות לכרטיסי טיסה חינם השמורה לבני זוג. לאחר מכן, לאורך כל שנות התשעים ועד היום, אנו נחשפים לרצף של תקדימים ושינויים חוקתיים ההופכים את המשפחה הגאה לאפשרית ולגיטימית.

1995 - זוגות מאותו המין החיים במשק בית משותף מוכרים על ידי הסטטיסטיקן הראשי כמשפחות, לצורך מפקד האוכלוסין.

1996 – ביטול האפליה בטיפולי פוריות אשר הקשתה על נשים שאינן נשואות. באותו שנה, גבר הוכר כבן זוגו של חייל צה"ל שנפטר.

בשנת 1998 מתקיים מצעד הגאווה הראשון בתל אביב וב 1999 מכריז בית המשפט לענייני משפחה בהחלטה תקדימית, על אם לא ביולוגית כאפוטרופוס נוסף לילדים שילדה בת זוגה.

אם עד אמצע שנות התשעים הסוגיות המשפטיות עסקו בהיבטים של הכרה בזוגיות וזכויות של בני זוג בני אותו המין, הרי שכעבור שנים מעטות ישנו עיסוק גובר בהיבטים של פוריות ואימוץ וכן השוואת זכויותיהם של הומואים ולסביות כהורים. שנות האלפיים מביאות עימן פסיקות רבות נוספות המעידות על התרחבות תופעת המשפחות הגאות.

2000 – בית המשפט מתיר לזוג לסביות להפוך לאימהות שוות זכויות וחובות לבנן.

2001 – בית המשפט נותן תוקף לפסק דין לבנות זוג, לגבי תשלום מזונות לילד הביולוגי של אחת מהן.

2003 - עיריית תל אביב החליטה להעניק לבני/בנות זוג מאותו המין, ולילדיהם שהינם תושבי העיר, הנחות בשימוש במתקנים עירוניים, בדומה להנחות הניתנות לבני זוג נשואים ולילדיהם.

2004 - המדינה מכירה בשוויון זכויות לזוגות חד-מיניים בנושאי רכוש ומזון.

2005 - בית המשפט העליון החליט בפסיקה תקדימית, להכיר באימוץ לסבי שנעשה בתוך המשפחה - הוא התיר לזוג נשים לאמץ זו את ילדיה של זו. וכן - היועץ המשפטי לממשלה קבע כי אין מקום להפלות בני זוג מאותו מין בתשלום גמלת שארים של הביטוח הלאומי.

2006 – בג"צ קבע כי כי חובה על מנהל האוכלוסין של משרד הפנים לרשום כנשואים זוג גברים הומוסקסואליים שנישאו כדין במדינה זרה.

2009 – בעקבות עתירה כנגד המוסד לביטוח לאומי בבית הדין לעבודה מתקבלת ההכרה בזכותם של שני גברים שהביאו ילדים לעולם באמצעות פונדקאות, ליהנות מזכויות הלידה, חופשת לידה ודמי לידה כמו כל הורה בישראל.

2014 - בג"ץ קבע בפסק דין תקדימי על רישום שני גברים בני זוג כהורים של ילד משותף שנולד בחו"ל באמצעות פונדקאית.

כיום ניתן לומר כי מגוון סוגי המשפחות הגאות הולך וגדל, החל בזוגות של הומואים ולסביות הבוחרים בהורות בדרך של אימוץ או פונדקאות ועד משפחות הכוללות זוג נשים וגבר או זוג גברים ואישה, דרך שלל אפשרויות נוספות. במקביל נמצא נשים וגברים, הורים לילדים שנולדו וגדלו במסגרת משפחתית הטרנסקסואלית, אשר החליטו לצאת מהארון וממשיכים לגדל את ילדיהם כהורים גאים.

להערכת ארגון משפחה חדשה ישנן בישראל, נכון לשנת 2012, כ-18 אלף משפחות חד מיניות וכ-4,500 ילדים גדלים במשפחות אלה ומספרם גדל במהירות בשנים האחרונות.

הגישה האקולוגית

הגישה האקולוגית היא גישה חברתית-מחקרית אשר פותחה ונוסחה על ידי פרופ' אורי ברונפנברנר, המתייחסת להיבטים הרבים והמגוונים של חיי האדם ומאפשרת ראייה מורכבת של ההתפתחות האנושית תוך מתן תשומת לב לרמות השונות של סביבת החיים, ומתמקדת באיכות סביבת החיים של הילד ובקונטקסט הסביבתי, כמו גם בקשר בין הפרט לסביבתו (Bronfenbrenner, 1986).

הטענה המרכזית של תפיסה זו היא כי עם התפתחות הילד, האינטראקציות הסביבתיות הופכות מורכבות יותר ויותר, והמורכבות הזו באה לידי ביטוי ככול שהילד גדל ומתבגר. מתוך ההנחה כי ההתפתחות הפיסית מוגדרת ופחות או יותר קבועה, מנסה התיאוריה לענות על השאלה כיצד עוזר או מקשה העולם הסובב את הילד על התפתחותו, על בריאותו הנפשית ויחסיו עם משפחתו וחבריו (Stormshak & Dishion, 2007). הגישה האקולוגית מתייחסת להשפעת הסביבה על התפקוד המשפחתי ובחינת ההשפעות של גורמים החיצוניים למשפחה, כגון: גנים, בית הספר, חברים, שכנים, מקום העבודה וכו', על המשפחה עצמה ועל התפתחות ילדי המשפחה. מחקרים רבים עוסקים ביחסי ילד-הורה מזוויות וכיוונים שונים, אולם גישה זו מאפשרת לענות מתוך ראייה רחבה, על שאלות העוסקות באופן שבו תהליכים משפחתיים מושפעים מאירועים שונים (למשל: גירושין, יציאה מהארון של ההורה, מעבר דירה, מחלה של בן משפחה וכו'). הגישה, הכורכת יחדיו מבט משולב באדם ובסביבתו תוך ראיית המערכות הסובבות אותו ושלוכות זו בזו וכן מבט הממוקד ב"איכות" הסביבה ובדרכים להשיג איכות זו תוך התייחסות מעמיקה לגורמים פוליטיים, כלכליים ודמוגרפיים, מאפשרת להבין את הדינמיקה ההתפתחותית של הילד והמשפחה בקונטקסט הרלוונטי (Garbarino, 1977). הגישה מציעה שני מבטים. האחד, מבחון פנימה, היינו, כיצד המערכות החיצוניות משפיעות על המשפחה, והשני, מבפנים החוצה, היינו, באיזה אופן היחסים המשפחתיים מושפעים מהסביבה. הגישה האקולוגית מתייחסת לשלוש מערכות חיצוניות המקיפות ומשפיעות על המשפחה:

מערכות קו (Mesosystem models) – למרות שהמשפחה הגרעינית משמשת כקונטקסט הבסיסי של ההתפתחות האנושית, הרי היא רק אחת מגורמים רבים נוספים המשפיעים על התפתחות זו. מחקרים המופיעים בסקירה של ברונפנברגר בודקים את ההשפעה הסביבתית של חלק מהגורמים הללו, כדוגמת השוואה של התפתחות מנטלית של ילדים אשר גדלו במשפחות מאמצות לעומת ילדים שגדלו עם ההורים הביולוגיים, השוואה בה נמצא כי להורים מאמצים ולסביבה גם יחד, ישנה השפעה מכרעת על ההתפתחות המנטלית ואף על ציוני ה-IQ של הילדים. דוגמא נוספת נמצא במחקר אוסטרלי אשר בדק לאורך חמש שנים קשרים בין צעירים לאוכלוסייה מבוגרת, הגרים באותה השכונה, ומצא כי הקשרים

ההדדיים תרמו לצעירים ולמבוגרים כאחד בהיבט האישי והקהילתי (Howard & Johnson, 2003). תרומה משמעותית תרמה הגישה האקולוגית בהבנת הבעיה של הצקות ואלימות בבתי ספר בסין. עד פרסום המאמר, עיקר המחקר התמקד במבנים האישיותיים של הנערים הפוגעים, אולם מחקר אשר התייחס לכל המערכות האקולוגיות הסובבות את בני הנוער, איפשר לראות את מכלול הגורמים לאלימות ולהציע פתרונות לטיפול בבעיה (Huang, 2013). במערכת המזו נמצא כי למעורבות ההורים בבית הספר ישנה השפעה משמעותית בשיפור הישגי הילדים וצמצום בעיות של הילדים בבית הספר. בכל המחקרים הללו נמצאה השפעה מכרעת לסביבה, וככול שהסביבה הייתה תומכת יותר, הרי שמדדי ההתפתחות היו גבוהים יותר. בגילאים מבוגרים יותר נבחנה משמעות הקשר של הילדים עם החברים בני גילם ועם בית הספר ונבחנה ההשפעות ההדדיות בין הנער/ה ובית הספר. גם כאן נמצא כי קשר טוב בין בית הספר לבית התלמיד העלה ושיפר משמעותית את הישגי התלמידים ואת היחסים בתוך המשפחה.

מערכות אקסו (Exosystem models) – ההתפתחות הפסיכולוגית של ילדים אינה מושפעת אך ורק מן המעגלים והמסגרות שבהן הילדים נמצאים, אלא גם מהמעגלים שבהם נמצאים ההורים ללא הילדים או לעיתים איתם. למשל: מקום העבודה או חברים של ההורים. מעגלים אלו "החיצוניים" להתפתחות האדם נקראים "מערכות אקסו" והם בעלי השפעה משמעותית על התפתחות הילדים.

בחברות מודרניות מערביות ניתן לזהות שלוש מערכות אקסו המשפיעות על התפתחות הילד והתהליכים המשפחתיים: מקום העבודה של ההורים, הרשת החברתית של ההורים וכן ההשפעות הקהילתיות על הטיפקוד המשפחתי. בהקשר זה נחקרו ההשפעות של האידאולוגיה החברתית פוליטית (Perala-Littunen, 2007), עבודת האם, עבודת האב, סוגי העבודה השונים וכן השפעת מצב של אבטלה, על ההורים, על הילדים והן על המשפחה כולה. בנוסף נחקרו ההשפעות של רשת הביטחון החברתית והמשפחתית על בעיות התנהגותיות וקוגניטיביות של הילדים. נמצא כי ככול שהרשת החברתית איתנה יותר, התפקוד המשפחתי היה טוב יותר. בהיבט הקהילתי, נמצא כי מצב סוציו-אקונומי קשה, יהיה בעל השפעה קשה יותר (למשל: יותר מחלות נפש והפרעות פסיכיאטריות) באזורים עירוניים מאשר באזורים כפריים, וכן בשכונות עוני (Aneshensel & Sucoff, 1996, Sellström & Bremberg, 2006).

מערכות כרונו (Chronosystem models) – מערכת זו מתייחסת למימד הזמן כפי שהוא נוגע לסביבתו של הילד, מתוך הבנה כי שינוי במעגל החיים של אדם אחד במשפחה משפיע על תהליכים משפחתיים והתפתחותיים. המערכת הזו כוללת אירועים חיצוניים לילד, כמו למשל גירוש הורים או אירועים פנימיים כדוגמת השינויים הפסיכולוגיים המתרחשים כאשר הילד גדל ומתבגר. ככול שהילדים גדלים התגובה שלהם לשינויים סביבתיים הולכת ומשתנה, וגדלה יכולתם לקבוע עד כמה שינויים אלו ישפיעו עליהם. באופן מסורתי נבחן היחס להתפתחות המנטלית-קוגניטיבית של הילד, במקביל ובהשוואה לגיל הכרונולוגי, והשינויים הפסיכולוגיים הוגדרו כפונקציה של גיל האדם. בשנות השבעים-שמונים של המאה העשרים, החלה התייחסות לאופן שבו הזמן משפיע על סביבת האדם ולא רק על האדם עצמו וכיצד שני התהליכים הללו (הגיל הכרונולוגי והשינויים הפסיכולוגיים) משפיעים זה על זה. המושג "מערכות כרונו" מציע מודל הבדוק כיצד שינויים לאורך זמן בסביבה, משפיעים על האדם. המודל מאפשר לעקוב ולנתח את ההתפתחות לאורך החיים תוך סיווג האירועים לשתי קטגוריות ראשיות: אירועים נורמטיביים – גן, בית ספר, עבודה, חתונה וכו', וכן אירועים שאינם נורמטיביים – מוות, מחלה, גירושים (רשימת האירועים שאינם נורמטיביים משתנה בהתאם לזמן, לחברה, למקום הגיאוגרפי וכו'). מחקר העוסק באלימות בבתי ספר, בעיקר בארה"ב (Hong & Espelage, 2012), מצא כי ילדים אשר הוריהם התגרשו גילו אגרסיביות וכן קושי רב יותר בהתאמה למסגרת, וילדים אשר גדלו ללא אביהם נחשפו יותר לאלימות והצקות מצד חבריהם בבית הספר.

פעמים רבות נמצא כי דווקא השינויים שאינם נורמטיביים הם אלו היוצרים שינויים התפתחותיים, אולם יש לשים לב כיצד ניתן לשמר שינויים יזומים המתרחשים מחוץ למסגרת השיגרית (Capurso & Borsci, 2013).

בנוסף מציעה הגישה האקולוגית שתי מערכות התייחסות בסיסיות נוספות, מערכות מיקרו ומקרו. מערכת המיקרו מתייחסת לקונטקסט המשפחתי הגרעיני על מגוון ההרכבים והדמויות הנוטלות בו חלק, ואילו מערכת המקרו מתייחסת לדפוסים המבניים-תרבותיים בהם האדם מנהל את חייו.

בהתייחס לתהליכים משפחתיים בהקשרם החברתי-גיאוגרפי הרחב, מציג בפנינו ברונפנברגר שלוש רמות של

תפיסות מחקריות. הראשונה והבסיסית ביותר היא ה Social address model. מודל זה מציע השוואה בין תוצאות התפתחותיות של ילדים לפי פרמטרים גיאוגרפיים, רקע סוציאלי וכו' (כפרי/עירוני, מצב סוציאקונומי וכו'). מודל מסוג זה מאפשר מבט מכליל המתייחס אך ורק ל"תווית" מבלי להתעכב על המשמעות וההשפעה של התווית על קבוצת האוכלוסייה השייכת לאותה קטגוריה. למרות זאת, זוכה מודל זה לפופולאריות רחבה לאור הפשטות והזמינות שלו, והיכולת לאתר בעזרתו שינויים חברתיים כגון משפחות חד הוריות, נשים עובדות, אבות מטפלים ועוד.

מודל נוסף ומורכב יותר הוא ה Process-context model. מודל זה מציע דרך לבחינת השפעת הסביבה על

המשפחה, מתוך ניסיון להעמיק מעבר להגדרות של ה Social address model. לדוגמא: חשיפה של נוער להט"בי

למצוקה חברתית, דכאון וכו', המושפע הן מסיפורם האישי והן מהקונטקסט החברתי-תרבותי-גיאוגרפי שבו הם חיים

(DiFulvio, 2011). המודל השלישי והמורכב מכולם הוא ה Person-process-context model. מודל המוסיף לפרמטרים הנחקרים גם התייחסות למאפיינים האישיים של בני המשפחה, כולל של הילד המתפתח ומתייחס להשפעות ההדדיות של בני המשפחה על הסביבה ושל הסביבה על כל אחד מהם. לדוגמא: מחקר אשר מצא כי במשפחות בהן חלוקת התפקידים בין ההורים שוויונית, הישגי הבנות במקצועות המדעיים גבוהים מהישגיהן של בנות אשר גדלו במשפחות בהן התנהלה חלוקת תפקידים מסורתית בין ההורים (Updegraff, McHale & Crouter, 1996).

בתוך הגישה האקולוגית בכללותה, ממוקמת גישת מהלך החיים המבקשת לראות את אופן החיים האינדיבידואלי

והמשתנה תוך התייחסות לקונטקסט ההיסטורי והחברתי, ובנוסף, מבקשת להתייחס להתנסויות השונות של כל אחד ואחד מחברי 'המעגל המשפחתי' כמשפיעה וקשורה למערכת המשפחתית כולה.

בהיבט זה, של הגישה האקולוגית, ניתן לראות את השינוי שחל במאה האחרונה בעולם המערבי בהתייחס לחייהם של הומאים ולסביות, והאפשרויות הפתוחות בפניהם להיות את חייהם בגלוי ולהפוך להורים, אפשרויות אשר לא היו קיימות קודם לכן.

השאלה המחקרית בה אדון במחקר מתמקדת בשני הנושאים שנסקרו בפרק זה, ילדים במשפחות גאות והגישה

האקולוגית. ניסיתי להעמיק את ההבנה במשמעות החוויה של היות בן או בת להורה גאה מתוך ראיית מכלול המעגלים

המשפחתיים והחברתיים הסובבים את הילדים תוך התחשבות בקונטקסט התרבותי-כרונולוגי הרלוונטי. בשלב הראשון

ניסיתי לשחזר עם המרואיינים חוויות מימי ילדותם ונערום, טרם גירושי ההורים ובמהלך תקופת הגירושין והיציאה

מהארון של ההורה. בשלב השני ניסיתי להבין את תפישות עולמם של הצעירים הללו במגוון נושאים, החל בעצמי ועד

תפישת עולמם החברתית-תרבותית.

ג. שיטת המחקר

כאמור, המחקר הנוכחי בדק את חוויית היציאה מהארון של ההורה בעיני ילדו או ילדתו, כיצד זו השפיעה על חייהם של הילדים אז וכיצד ממשיכה להשליך על חייהם היום. לצורך עריכת המחקר נבחרה שיטת המחקר האיכותנית, המניחה כי לא ניתן למדוד את התופעות האנושיות בכלים כמותיים, אלא דרך תצפיות וראיונות עומק, המנסים להבין את משמעות הדברים דרך עיניו של הנחקר (צבר-בן יהושע, 1990). המחקר נשען על הפרדיגמה הפרשנית, המבקשת לחשוף את המשמעות שאנשים נותנים לעצמם ולתופעות בעולם (Denzin & Lincoln, 2005).

במחקר עשיתי שימוש בשיטת ניתוח נרטיבית, המבוססת על ההנחה כי לכל אדם יש נרטיב, סיפור כלשהו, על חייו, המתעצב בהתבגרותו יחד עם התפתחות היכולת הקוגניטיבית שלו (קרומר-נבו, 1999). על פי הגישה הנרטיבית, המערכים הקוגניטיביים והרגשיים מתארגנים כסיפורים ויוצרים יחד את סיפור החיים, את הבניית הזהות העצמית. הנרטיב, אם כך, הוא סיפור מובנה, הכולל עלילות רבות ומשתנות, אשר משתנה ומשנה דגשים במהלך הזמן. הסיפור מספק דפוס לחלקי הזהות השונים, מהווה "עיקרון מארגן" ומעניק להם משמעות. מכיוון שאנו תופסים את המציאות ומפרשים אותה באמצעות סיפורים, יקשה עלינו להבין חייו של אדם, אם לא נבנה אותם בצורת נרטיב. עם זאת לא ניתן להבין את הנרטיב מבלי להכיר את המציאות שבתוכה הוא נוצר. המחקר הנרטיבי קורא תיגר על ההנחה הפוזיטיביסטית, לפיה קיימת מציאות אחידה ו"אובייקטיבית" ומציע תחתיה תפיסה של ריבוי מציאויות סובייקטיביות (ספקטור-מרזל, 2011). בנוסף, הנרטיב אינו רק מבטא זהות אלא גם מכונן אותה. באופן זה הזהות אינה נתפסת כמבנה אובייקטיבי הקיים מראש, אלא כישות דינמית המובנית באמצעות הסיפורים שאנו מספרים על עצמנו.

הנרטיבים נטועים בתוך הסיטואציה העכשווית של המרואיין או הנחקר, וכך העבר או העתיד, מסופרים מנקודת המבט העכשווית תוך התייחסות למגוון של הקשרים. הקשר מקרו - המצב החברתי והפוליטי של החברה שבה חי המספר בעת סיפור הסיפור, הקשר מיקרו - המעגל המצומצם בחיי המספר, הכולל גם אירועים שהתחוללו במהלך ילדותו ונעוריו, והקשר מִיָּדִי המושפע מהמקום והמסגרת שבו הסיפור מסופר. לעיתים, ובהקשר של עבודה זו במיוחד, מקיימים הסיפורים דיאלוג עם תפיסות עולם תרבותיות, המבטאות את "החיים הראויים" בחברה מסוימת בזמן נתון.

מחקר זה, מבקש לחלץ מתוך סיפורי החיים של המרואיינים, הכוללים גם אירועים שאינם שגרתיים, כיציאה מהארון של אחד ההורים, תפיסות עולם והבנות הנוגעות למעגלים אישיים וחברתיים, ועבורו יכולה הגישה הנרטיבית לשמש כלי מחקר מתאים וראוי. גישה מחקרית זו, מתכתבת היטב עם הגישה האקולוגית הרואה את האדם כמעוגן במעגלים השונים המקיפים אותו (משפחה, חברים, בית ספר, עבודה וכו'), כאשר הנרטיב האישי מתאים עצמו לכל אחד מהמעגלים החברתיים בהם הוא נע ומתקיים, והם אשר בונים יחדיו עבור המרואיינים זהות קוהרנטית ושלמה.

המחקר מתבסס על ראיונות עומק עם צעירים, המשחזרים אירוע משמעותי שהתרחש בצעירותם, ואשר מרחק הזמן איפשר להם לבנות סביבו מארג קוהרנטי של הבנות ופרשנויות המשתרגות סביב חייהם כיום, בראשית דרכם כאנשים בוגרים. העובדה כי הגישה הנרטיבית היא גישה דיאלוגית, המאפשרת מרחב פתוח בין החוקרת לנחקרים, איפשרה לפענח את הנרטיב של הנחקר, מבלי לכבול אותו לתיאוריה או למודל ידועים מראש, אולם תוך התייחסות למעגלי החיים השונים כפי שמוגדרים על ידי הגישה האקולוגית.

אוכלוסיית המחקר

משתתפי המחקר הינם שלושה עשר גברים ונשים, ישראלים, בגילאי 19-31, אשר אחד מהוריהם יצא מהארון בילדותם, בתוך מסגרת של תא משפחתי הטרונומטיבי (קרי, זוג הורים נשואים ולהם ילדים) (טבלה מספר 1). במטרה להגיע לעושר מידע, ניסיתי דגימה מטרתית (Maykut & Morehouse, 1994), המנחה כי יש לחקור תופעה דרך מרואיינים בעלי מאפיינים מגוונים ככל הניתן במטרה ליצור עושר של מידע ונקודות מבט מגוונות. לאור העובדה כי המידע המאפיין את המרואיינים (בנים ובנות להורים שיצאו מהארון לאחר זוגיות הטרוסקסואלית ממושכת) אינו מופיע בנתונים רשמיים, לא ניתן היה לאתר אותם דרך מידע פורמלי או פומבי. סקירת המאמרים, חושפת אף היא כי המחקרים הקיימים מתבססים רובם ככולם על נחקרים ונחקרות אשר התנדבו להשתתף במחקרים, כאשר איתורם נעשה דרך רשתות חברתיות וגיוס בשיטת כדור השלג. עובדה זו הביאה למחקרים המבוססים על אוכלוסיה שברובה לבנה, חילונית, שייכת למעמד הבינוני, העירוני ואשר ארוגה ברשת ביטחון שאיפשרה להם לצאת מהארון בביטחון (Goldberg, 2010, 12-13). מכיוון שהמידע הנוגע לזהות ולנטייה המינית של האדם אינו מופיע כלל במידגמים ארציים, היכולת לאתר אוכלוסיות רחבות ומגוונות יותר הופכת מוגבלת. בשל כך, ובהתאם להנחיות הדגימה המטרתית, ניסיתי לאתר משתתפים השונים מבחינת המגדר (גברים ונשים), מעמד חברתי (גיל, מוצא אתני, השכלה), סטאטוס זוגי ומשפחתי (רווקים, נשואים, בעלי ילדים). בניסיון להגיע למגוון מרואיינים, עשיתי שימוש ברשתות חברתיות כדוגמת facebook, אשר אינן מוגבלות לאזור גיאוגרפי, חלוקה עדתית, כלכלית וכו'. בנוסף, כמקובל במחקרים מסוג זה, פניתי למעגלים חברתיים של נשים וגברים לסביות והומואים אשר יצאו מהארון ויכלו להפנות אותי למרואיינים פוטנציאליים, וכן העברתי עובדת קיומו של המחקר בקרב צעירים אשר תואמים לפרופיל המרואיינים (שיטת "כדור השלג"). כפי שניתן לראות בטבלה 1, המרואיינים שהשתתפו במחקר מגיעים ממגוון מקומות ישוב בישראל, חלקם בנים או בנות לאמהות שיצאו מהארון במסגרת הנישואין, ובחלקם האב הוא שיצא מהארון. גילם של הילדים בעת היציאה מהארון והגירושין של ההורים מגוון אף הוא, ונע בין הגילאים 4-23. עשרה מרואיינים מגדירים עצמם כסטרייטים, שתיים מגדירות עצמן לסביות, ומרואיין אחד מגדיר עצמו א-מיני.

טבלה מספר 1 : מאפייני המרואיינים

שם	מין	גיל	מצב משפחתי	נטיה מינית	מי יצא מהארון	גיל בעת היציאה מהארון	גיל בגירושין
ענת	נ	21	רווקה	סטרייטית	אמא	9	7
דפנה	נ	29	רווקה	סטרייטית	אמא	17	17
עלמה	נ	24	רווקה	סטרייטית	אבא	16	23
איריס	נ	29	נשואה+2	סטרייטית	אבא	12	3.5
אמיר	ז	25	רווק	א-מיני	אבא	11	9-10

רותי	נ	29	נשואה	סטרייטית	אבא	18	18
ארז	ז	19	רווק, בזוגיות	סטרייט	אבא	9	8.5
עמית	נ	28	נשואה	סטרייטית	אמא	14	12
נטע	נ	24	רווקה, בזוגיות	לסבית	אמא	21	21
לירון	נ	31	רווקה, בזוגיות	לסבית	אמא	3-4	3.5
אלה	נ	24	רווקה	סטרייטית	אבא	13	12
נועה	נ	31	נשואה+2	סטרייטית	אמא	17	15
יואב	ז	27	רווק	סטרייט	אמא	23	8

כלי המחקר

מטרתו של הראיון הנרטיבי לאפשר למרואיין ליצור סיפור, נרטיב, על חייו או על אספקטים ספציפיים בחייו, תוך התמקדות באירוע היציאה מהארון של ההורה, כפי שהמרואיין זוכר אותו. מטרת הראיון אינה השגת פרטים "אמיתיים" על המציאות האובייקטיבית אלא חשיפת המשמעות שנותן המספר בזכרוננו לאירוע.

הנתונים נאספו באמצעות ראיון עומק חצי מובנה, שהתקיים עם כל משתתף ומשתתפת במקום שנבחר על ידם.

מחצית מהמרואיינים העדיפו לקיים את הראיון בבייתם (שני ראיונות התקיימו בבית ההורים) ומחציתם העדיפו להיפגש בבית קפה שבחרו. הראיון שילב בין שיחה פתוחה בה סיפרו המרואיינים על ילדותם ונערום, לבין מענה לשאלות שנשאלו על ידי, על מנת לתת מענה מיטבי להבנת חוויית המרואיין. הראיונות נועדו לחשוף את נקודת מבטם של המרואיינים אשר חוו בילדותם יציאה מהארון של אחד ההורים, ולא דווקא ללמוד על סוגיות במציאות האובייקטיבית ולכן שאלת מהימנות הסיפורים הינה שולית. בהתאם לגישה הנרטיבית, מדריך הראיון (נספח מספר 1) כלל היבטים הקשורים לסיפורו האישי של המרואיין על ילדותו, משפחתו הגרעינית והמורחבת, דמויות משמעותיות ומסגרות חברתיות בהן נטל חלק. בנוסף, כלל הראיון שאלות אודות היציאה מהארון של ההורה, כיצד שמע על כך המרואיין או המרואיינת וכיצד היציאה מהארון באה לידי ביטוי בחיי השיגרה שלהם. נשאלו שאלות לגבי האופן בו חלקו את הידיעה עם אחרים, אם בכלל, וכיצד היציאה מהארון השפיעה על מעגלי החיים השונים אשר סבבו אותם (משפחה, חברים, מורים וכו'). בחלקו השני של הראיון ביקשתי לשמוע כיצד השפיעה היציאה מהארון על האופן שבו מתנהלים חייהם כעת, כבני אדם בוגרים, ועל תפישת עולמם בהיבטים של משפחה והורות, זוגיות ומיניות וכן בהיבטים נוספים. בחלקו האחרון של הראיון השלמתי פרטים אשר לא עלו במהלכו. עם סיום הראיון, התבקשו המרואיינים למלא שאלון פרטיים אישיים (נספח מספר 2) במטרה לאסוף פרטי רקע אודותיהם (שקדי, 2003).

הליך המחקר

בסוף שנת 2013 פירסמתי ב facebook וכן העברתי במייל לאנשים שחשבתי שיוכלו להפנות אלי מועמדים מתאימים, פנייה המתארת את מהות המחקר וקוראת לצעירים בגילאי 20-30 העונים על הקריטריון של היות בנים ובנות למשפחות הטרוסקסואליות אשר במהלך ילדותם או נערוּתם אחד מהוריהם יצא מהארון, להשתתף במחקר. במהלך כחודש מפרסום הפנייה, פנו אלי שמונה עשר צעירים אשר הביעו נכונות להשתתף במחקר. אחד מהפונים חזר בו לאחר שהבין כי מדובר בראיון אישי ממושך. ארבעה מהם חיים בחו"ל והביעו נכונות לקיים ראיון בסקיפ, אולם בסופו של דבר העדפתי לקיים ראיונות פנים אל פנים בלבד.

בפועל, ראיינתי בחודשים הראשונים של 2014 שלושה עשר צעירים וצעירות אשר גילו עניין רב להשתתף במחקר, וחלקם אף התייחסו לאפשרות שניתנה להם לספר את סיפורם כשליחות וכהזדמנות להפנות זרקור לסיפור חייהם הייחודי. הראיונות ארכו בין שעה לשעתיים, הוקלטו ולאחר מכן תומללו במלואם. כל השמות והפרטים המזהים כמו גם אזור המגורים ומשלח ידם שובו כדי להסוות ולהגן על פרטיותם של המרואיינים והמרואיינות. משניגשתי לראיונות הוטרדתי משתי סוגיות אשר היו ראויות לתשומת לב. האחת, מה תהיה השפעתה של העובדה כי גילי קרוב יותר לגיל הוריהם של המרואיינים מאשר לגילם שלהם, האם ירחיבו בחלק מהנושאים, והאם ימנעו מלשוחח בגילוי לב על נושאים מסויימים. והסוגיה השנייה, האם עלי להקדים בתחילת הראיון ולומר מהו העניין האישי שלי במחקר, כמי שיצאה מהארון לאחר נישואין ולידת ילדים, ותהיתי האם להסבר שאתן, תהיה השפעה על מהלך הראיון. בסופו של דבר, בחרתי לא לומר על כך דבר כדי למנוע התייחסות כלשהי של המרואיינים לסיפורי האישי במהלך הראיון, ולהפתעתי איש מהמרואיינים, למעט השניים האחרונים, לא שאל ולא גילה בכך עניין. למרואיינים אשר ביקשו לדעת בסוף הראיון מדוע בחרתי בנושא, סיפרתי כי יצאתי מהארון שנים לאחר שנולדו ילדי. עבור המרואיינים האפשרות לשמוע כיצד נחוו הדברים "מצד ההורים" היתה מסקרנת אולם העדפתי שלא להרחיב על מנת להשאיר אותם במוקד העניין וכדי לא ליצור השוואה מיותרת בין סיפורם האישי לזה שלי.

ניתוח נתונים

ניתוח הנתונים התבסס על טבעו ההוליסטי של הנרטיב, הסיפור, ובהתאם לכך התייחס אליו כאל יחידה שלמה, תוך שימת דגש לתוכן, לצורה ולהקשרים השונים. עם זאת, מכיוון שהנרטיב חושף עצמו בשתי שפות מקבילות : שפת התוכן ושפת הצורה התייחסתי לשני סוגי ניתוח נרטיבי: ניתוח תימטי, ניתוח של המבנה, ושילוב בין השיטות (Riessman, 2003). ניתוח נושא/תימטי (Thematic Analysis) – זוהי שיטת הניתוח האופיינית ביותר בה הדגש הוא על התוכן, על מה שנאמר יותר מאשר על איך נאמר. ניתוח זה נסמך על התפיסה כי השפה היא הדרך הישירה והברורה להבנת הסיפור. לשם כך נעשה איסוף של כלל הסיפורים, אשר מתוכם מתבצע קיבוץ של תפיסות רעיוניות. הגישה התימטית מאפשרת לייצר תיאוריה התואמת לנרטיבים על ידי מציאת אלמנטים תימטיים דומים אצל הנחקרים והאירועים המתוארים על ידם. מכיוון שהניתוח מתייחס לטקסט עצמו, הרי שהפרשנות ניתנת לאימות על ידי קוראים או מאזינים נוספים. כאן השפה היא משאב, מקור להבנה, ואינו נושא לחקירה.

ניתוח מבני (Structural Analysis) - ניתוח מבני מתייחס לאופן שבו הסיפור מסופר. אומנם ישנה התייחסות לתוכן, אולם המוקד הינו על הצורה, מעבר לתוכן, וישנה התייחסות לשפה כנושא שיש להעמיק בו. בשיטה המבנית מתבצע ניתוח של כל משפט ופסקה בנרטיב הכולל, מתוך נסיון להבין מה תפקידו ומהי העבודה התקשורתית שהוא מבצע, או במילים אחרות, מהי המשמעות של האופן שבו נאמרו הדברים, שסופר הסיפור. בניתוח מסוג זה ישנה התייחסות למרכיבים הבסיסיים של המבנה הנרטיבי – תקציר, מיקום, רצף הפעילויות, מרכז הסיפור, החלטות, תוצאות וסיכום. אנליזה של מספר מקרים מאפשרת לייצר תיאוריה המחברת שפה ומשמעות באופן שאינו גלוי לעין כאשר מתעלמים מהמבנה ומהשפה, ומתייחסים לתוכן בלבד.

יש לשים לב, כי בכל שיטות הניתוח, בחינת החומרים המופיעים בנרטיב אינה עוסקת בשאלה האם העובדות המסופרות מייצגות מציאות אובייקטיבית כלשהי, משום שהנרטיב אינו משמש מראה המשקפת במדויק את העבר, אלא כמתווך בין אירועי העבר למשמעותם בהווה. עם השלמת כלל הראיונות זיהיתי את התמות המרכזיות העולות מהטקסטים, תוך התייחסות אל הנרטיב כאל שלם המאפשר לחשוף את התבנית החווייתית הכללית.

אתיקה

במסגרת המחקר נשמרו הקודים האתיים המקובלים במחקר איכותני, והם מתן הסכמה חופשית של המשתתפים, שמירה על סודיות של החומר וכן הגנה על המשתתפים מנזק כלשהו היכול להיגרם מהשתתפותם במחקר ומחויבות להגן על פרטיותם וכבודם של הנחקרים תוך קיום ראיון מכבד ומאמין. הראיון כלל בפן הפורמלי חתימה על חוזה הסכמה מדעת, ובפן הסמוי התחייבות לאמון הדדי בין החוקרת למרואיין/ת הכוללת אמפטיות וכבוד כלפי המשתתף, ופתיחות ומחויבות מצידו של המשתתף (לויצקי 2009).

חוזה ההסכמה מדעת (נספח מספר 3) כלל את מטרת המחקר, פירוט ההליכים, הפסקת השתתפות, הסכמה להקלטה, חיסיון המידע הנאסף, הזדמנות לשאול שאלות, הצהרה חתומה של המשתתף שהוא קרא את הטופס, קבל הסבר ונותן את הסכמתו להשתתף במחקר, תנאי סודיות, חשיפה ופרסום. עם סיום הראיון ניתנה כתובת אליה יכול המרואיין לפנות גם בעתיד.

ד. ממצאים

מניתוח הראיונות עלו חמש תמות, המתייחסות לאופן שבו חוו הילדים את היציאה מהארון של ההורה, וההשלכות של חוויה זו על חייהם כאנשים בוגרים, תוך התייחסות למעגלי החיים השונים, החל במעגל הקרוב של המשפחה הגרעינית דרך המשפחה המורחבת וכלה במעגלים החברתיים הרחבים יותר.

התמה הראשונה ("פתאום הופכים עליך את העולם" – ההורה יוצא מהארון) עוסקת בשאלה כיצד נחוותה היציאה מהארון של ההורה על ידי הילדים, ושתי התמות הבאות (ההורה יוצא מהארון, הילד נכנס לארון? ו "אבא הומו, אמא לסבית – בין הפרטי לציבורי), מרחיבות על האופן בו בחרו הצעירים להתמודד עם היציאה מהארון של ההורה, הן בהיבט של גילוי והסתרה והן לאחר מכן, באופן שבו התמודדו עם המציאות חדשה, החיים עם אבא הומו או אמא לסבית. התימה הרביעית, דיאלוג היציאה מהארון במשפחה הרחבה, מפגישה אותנו עם המעגלים המשפחתיים והחברתיים הרחבים יותר המקיפים את הנער או הנערה, והתימה החמישית והאחרונה (ההורה יוצא מהארון – האם זה משפיע על תפיסת העולם שלי?) עוסקת באופנים בהם הגירושין והיציאה מהארון של ההורה השפיעו על תפיסת עולמם של הצעירים. בפרק זה אציג כל תמה שנותחה, בשילוב דוגמאות מתוך הראיונות הממחישות את התמה, ואדון בכל תמה על רקע ספרות רלוונטית הקשורה אליה.

לסיום, כנספח, אציע מעין "מדריך" להורים וילדים, הנמצאים לקראת או בתהליך דומה, על סמך הניתוח המפורט להלן.

תימה ראשונה: "פתאום הופכים עליך את העולם" – ההורה יוצא מהארון

הזמן והאופן שבו התרחשה היציאה מהארון אל מול הילדים, הסמיכות לגירושין וההתנהלות המשפחתית בהקשר זה, התגלו בראיונות כאלמנט מרכזי ומשמעותי בנרטיב האישי והמשפחתי של הצעירים. ניתוח הראיונות מגלה, כי סביב היציאה מהארון של ההורה מתרחשים למעשה שני תהליכים במקביל. התהליך האחד הוא זה העובר על ההורה, המגלה את הנטייה המינית שלו, משלים תהליך פנימי ארוך, ומוכן או נאלץ לאחר שנים של חיי נישואין, לשבור את המערכת המשפחתית ולחיות את חייו בהתאם לנטייתו המינית. הראיונות מאפשרים טעימה מהאופן שבו הילדים חוו את התהליך הזה מתרחש, ובהמשך מפורט ההבדל בין האופן שבו חוו הילדים יציאה מהארון של האב או של האם.

התהליך השני הוא זה העובר על הילדים, אשר ברגע אחד "פתאום הופכים עליך את העולם" כמאמר אחד המרואיינים. בהיפוך לתהליך הממושך העובר על ההורה בקבלת נטייתו המינית שלו עצמו, הידיעה כי ההורה הומו או לסבית, מתגלה לילדים בדרך כלל בהפתעה גמורה, גם אם בדיעבד חלקם נזכרים ומשחזרים סימנים שונים שהיו לגבי היות ההורה הומו או לסבית. הידיעה הזו מעוררת אצל הילדים מחשבות, תהיות או כעסים, תחושות אשר עם הזמן, לומדים הילדים לעבד ולהתמודד איתן.

היציאה מהארון בפני הילדים, יצרה אם כך היפוך. ההורה, שעד רגע הגילוי לילדים היה בארון, לפחות מבחינת הילדים, יצא מהארון, ובו בזמן הכניס את הילד לארון. הילד נדרש כעת להתמודד עם שאלות של סוד והסתרה, גילוי וחשיפה. את ההיפוך הזה תאר באופן בהיר ארז: "אני חושב שברגע שאחד ההורים יוצא מהארון הוא כבר עבר את כל התהליך של היציאה מהארון וברגע שהוא יוצא מהארון רק אז שאר המשפחה או מי שלא ידע עושה גם את התהליך הזה. שזה כאילו לדעתי תהליך יותר קשה כי אתה קודם מקבל את הידיעה ואז את התהליך."

בנוסף, היציאה מהארון של ההורה חייבה את הילדים/נערים "לעדכן" את סיפור החיבור/האהבה/המשיכה שבין שני ההורים באופן שיאפשר סיפור משפחתי קוהרנטי המסביר את שנות הנישואין, את הגירושין ואת היציאה מהארון גם יחד.

הראיונות פותחים בפנינו קשת רחבה של סיפורים המשלבים גירושין ויציאה מהארון. למרות שהטווח הכרונולוגי בו התרחשו האירועים בקרב מרואייני המחקר הנוכחי רחב, הרי שרוב סיפורי היציאה מהארון במחקר זה התרחשו בתחילת שנות האלפיים, למעט סיפורה של לירון, אשר אמה יצאה מהארון בשנות השמונים (ובעיר פרברית, סיפור המדגיש את הקושי שעמד אז בפני מי שרצתה לממש את היותה לסבית). שנות האלפיים, הן שנים בהן הקהילה הגאה עסוקה בסוגיות משפחתיות (זוגיות, הורות, זכויות למשפחות גאות), תקופה הפותחת אפשרויות חדשות גם להורים גאים הנשואים בנישואים הטרוסקסואלים (Pizmony-Levi, Shilo & Pinhassi, 2010). בנוסף, הפיזור הגאוגרפי של מרואייני המחקר רחב למדי, וכולל מקומות רבים בארץ, וסגנונות יישוב מגוונים (קיבוץ, מושב, כפר, עיירה וערים מרכזיות), אולם היישובים בהם התגוררו המרואיינים בעת היציאה מהארון של הוריהם מייצגים ברובם את המרכז הליברלי-חילוני בישראל, כמו גם חתך סוציו-אקונומי גבוה. רק שתי מרואיינות תיארו מצוקה כלכלית במשפחתן, וקושי חברתי של הסביבה לקבל את נטייתן המינית של הוריהן.

מבט כולל על סיפורי היציאה מהארון מאפשר אבחנה בין שלוש סיטואציות. האחת, המאפיינת את רוב הסיפורים, היא זו שבה ההורה אשר יצא מהארון סיפר לבנו/בתו במפורש וביחידות על נטייתו המינית. בסיטואציה השנייה, המיוצגת על ידי שני סיפורים בלבד, הבנות הבינו לבדן כי האם לסבית, מבלי שהדבר יאמר להן באופן מפורש בשום שלב של חייהן, ובשלושה סיפורים נוספים, שמעו הילדים על הנטייה המינית של ההורה, מאחיהם או אחותם.

"...ויש גברים שאוהבים גברים וקוראים לזה הומואים" - רוב המרואיינים/ות מתארים שיחה מסודרת ומובנית עם ההורה אשר יצא מהארון, שיחה יזומה אשר בה מספר ההורה לילד/ה על נטייתו המינית, ובהתאם לגיל הילד/ה מוצא את המילים אשר יבהירו לילדים מה משמעות הדבר. ההורים דואגים ליזום הזדמנות מתאימה, בתוך הבית או מחוצה לו, בבית קפה או בבית משפחה או חברים, ובוחרים את הנוכחים אשר ייטלו חלק בשיחה. רוב ההורים העדיפו שיחה אינטימית עם הילד/ה ומיעוטם בחרו לצרף לשיחה שותפים נוספים.

שוני משמעותי ניכר בין השיחות שהתקיימו בין ההורים לילדיהם בגילאי 9-13, לבין השיחות שערכו ההורים עם ילדיהם הבוגרים, בגילאי 17-21.

לספר לילדים בגילאי 9-13 - ככלל, הורי הילדים הצעירים, בחרו לצאת מהארון בפני הילדים שנים לאחר הגירושין. באופן זה הקישור שעושים הילדים בין הגירושין ליציאה מהארון אינו מובהק, והמחשבות לגבי הקשר בין הדברים לא עולה מיידית עם השיחה אלא רק פרק זמן לאחר מכן, כאשר הילדים מעכלים את משמעות האמירות של ההורה. פער הזמן בין הגירושין ליציאה מהארון מאפשר לילדים להפריד בין התחושות אותן חשו כאשר סופר להם על הגירושין, לבין התחושות המיוחסות ליציאה מהארון.

לשיחות עם הילדים הצעירים היה מבנה יחסית אחיד, כאשר בחלק הראשון של השיחה ההורה נותן הגדרות כלליות הנוגעות לנטייה מינית, ופירוט מגוון הנטיות המיניות ולאחר מכן מסמן ההורה את עצמו על סקלת האפשרויות:

"הוא התחיל בהגדרות. אמר יש גברים שאוהבים נשים, יש נשים שאוהבות גברים וקוראים לזה סטרייטים. יש גברים שאוהבים גברים וקוראים לזה הומואים, יש נשים שאוהבות נשים וקוראים לזה לסביות. הוא אמר אבא הומו. אה.. לא זוכר איך זה המשיך משם. " (ארז)

"אהה, כן. היא לקחה אותי לקפה ארומה, שזה תמיד היה הבילוי הפנסי שלנו. אמממ... ואז היא אמרה לי שיש משהו שהיא צריכה לספר לי והיא אמרה לי ש.. יש אנשים, יש נשים שאוהבות גברים, ויש נשים שאוהבות נשים, ואמא אוהבת נשים. " (ענת)

בדרך כלל בהמשך ישנו ריכוך של האמירה החד משמעית לגבי הנטייה המינית, ונפתחות אפשרויות נוספות :

"אימא שלי היתה מקרה יחסית חריג מבחינתו, הייתי אומר שהוא יותר, כנראה יותר הומו מאשר בי אבל הוא, הוא הגדיר את זה כדו מיני. הוא מעוניין בשני המינים, אה.. אני זוכר את המונח הזה דו מיני. " (אמיר)

"אבל אני זוכרת שהוא סיפר לי שהוא גם ניהל מערכות יחסים עם נשים מאז, שזה לא חד משמעי. שכנראה שזה גם שימש לי איזה סוג של הקלה, כאילו לדעת שהוא יכול לבחור עוד פעם לחזור לתלם כביכול. " (אלה)

"אני לא זוכר, אני לא זוכר. גם לא שאלתי אותו על זה כשדיברנו על זה. אני לא זוכר אם שאלתי אותו על זה משהו. אני זוכר שהרבה זמן חשבתי ש.. לא יודע אם זה הגדרה שאבא נתן לי או הגדרה שאני מצאתי לבד אבל קיבלתי פשוט את ההגדרה של ביסקסואל. ואמרתי טוב, אם אבא אהב את אימא ועכשיו הוא אוהב גברים זה ביסקסואל, אולי הוא יחזור לאהוב את אימא. אה.. זה מה שאני כן זוכר, שהיה לי איזה שהיא אשליה כזאת שאני לא זוכר מתי כאילו, מתי היא התנפצה אבל זה לא היה.. זה לא המשיך המון זמן. שנה אולי. אה.. זהו. " (ארז)

בסופה של השיחה ישנה ציפייה מהילדים לשאול שאלות, להגיב, להתייחס באיזשהו אופן לאמירות הדרמטיות שנאמרו, אולם רובם מוצאים עצמם ללא מילים, זקוקים לזמן כדי לעכל את הדרמה שזה אך התרחשה :

"זה לא, לא כל כך היה ברור לי באותו שלב, לא.. זה לא היה נתפס מבחינתי. לא.. לא הכרתי אף אחד אחר שהיה הומו בשלב הזה. זה נראה לי מאד מוזר, מאד.. לא ידעתי איך לאכול את זה. אה.. אבל קיבלתי את זה, כלומר זה.. הייתי מאד שקט. הייתי צריך לעכל את זה, " (אמיר)

משום גילם הצעיר של הילדים, טרום ההתבגרות המינית, השאלות העולות אצלם כאשר ההורה יוצא מהארון קשורות בעיקר לנושאים חברתיים של קבלה או אי קבלה של החברים, הצקות וכו'. התהיות, מהן ההשלכות של מיניות ההורה לגבי מיניותם שלהם עולות בשלב יותר מאוחר עם ההתבגרות המינית שלהם, ולא דווקא בסמיכות לשיחה עם ההורה :

"אני פשוט נורא התלהבתי, חשבתי שזה פשוט נורא מיוחד, וכל מה שרציתי לעשות זה, לרוץ לבית ספר ולספר לכל החברים שלי, שאמא שלי היא לסבית, כי לכולם בכיתה היו.. לא לכולם, אבל היו לנו ילדים עם

הורים גרושים, אבל לאף אחד לא היתה אמא לסבית. אני בעיקר זוכרת שהיתה בי המון אנרגיה, ונורא התלהבתי. " (ענת)

" אז כן, אני זוכרת שמאד בכיתי, היה לי מאד קשה, לא יודעת להגיד לך היום למה. אני מניחה שזה גיל שגם ככה קשה לך נורא עם עצמך, כאילו גיל 12, את כולך בבלבלות. גם חברתית. כי, היום זה כבר יותר.. קודם כל בגיל 12, זה עדיין נחשב "קללה", וזה היה בסוף שנות ה-90, 97'. זה לא היה משהו כל כך מקובל " (איריס)

לאחר השיחה עם ההורה הילדים עסוקים מאוד בשאלה למי מהחברים לספר, אם בכלל, וחלקם שומר על הסוד אותו זה עתה שמעו, לאורך שנים :

" לא סיפרתי את זה לאף אחד, זה כן, אבל לא זכור לי שזה ישב לי בלב, או העיק עלי. אני יודעת בדיוק לאיזה חברה [סיפרתי], כי זו חברה מאד טובה שלי עד היום. אההמ. אבל, לא זוכרת באיזה נסיבות, אבל כן, החלטתי שמספיק נוח לי איתה, והיא מספיק חברה קרובה שלי שאני אספר לה. אבל רק היא ידעה באותה תקופה... לא סיפרתי לאף כאילו, לאף חברה. " (איריס)

" אני בכיתה ח'. אני מילה לא הוצאתי. לקח לי שלוש שנים לספר לחברה הראשונה. ידעתי ששמועות מסתובבות בשכבה, בגלל אחותי וחברים שלה אבל אני.. המון שנים שמרתי. זה הסוד הכי ארוך שאי פעם הצלחתי לשמור " (אלה)

" אני הסתרת. אני חושב שגם שאר האחים שלי. אה.. עד שאני יכולתי לדבר על זה, למרות שכולם ידעו. זה היה כאילו פתוח לגמרי, עד שאני יכולתי לדבר על זה עברו.. מאמצע כיתה ג' עד אמצע כיתה ו', שלוש שנים. משהו כזה. אה.. ואז כאילו אני הייתי יותר פתוח עם כל העניין של לדבר על זה. עד אז למרות שכל הילדים ידעו וכל ההורים ידעו וכל.. כל הישוב ידע. אני הסתרת את זה, אמרתי אה, זה חבר של אבא מהלימודים, משהו, בא, מהנדס. כי הוא באמת היה מהנדס, יש לו עבודות בצפון אז הוא ישן אצלנו ו.. " (ארז)

סוגיית הסוד וההסתרה היא אחת הסוגיות המשמעותיות עבור הילדים הצעירים הללו, וחולפות שנים עד שהיא מגיעה לידי פתרון, כפי שיפורט בהמשך.

לספר לילדים בגילאי 17-21 - שיחות היציאה מהארון שערכו ההורים עם ילדיהם המתבגרים, היו בעלות אופי שונה לחלוטין. ראשית, השיחות הללו התרחשו בפרק זמן סמוך מאוד לגירושין, בטווח של שבועות או חודשים ספורים לאחר שההורים סיפרו כי הם נפרדים, או ששני הדברים סופרו באותה השיחה כפי שתיארה זאת דפנה. הקושי, המועקה והביקורת של הילדים בנוגע לגירושי ההורים, טרם הספיקו לשקוע, והתחושות הקשות המלוות לעיתים בדיכאון, עדיין מלוות אותם. לחלקם שאלות על פרק הזמן הארוך שההורים חיו יחד עד ההחלטה להתגרש. בתוך הלך רוח זה הם שומעים את ההורה מספר על היותו הומו או היותה לסבית.

בנוסף, מעת שנכנסו לעולם המיני (הצעירים בגילאי 17-21) הרי השאלות והתהיות הנוגעות לזהות המינית שלהם משתלבות בסיפור היציאה מהארון של ההורה. אומנם גם כאן דאגו ההורים לבחור מקום וזמן מתאים אולם במהלך השיחה לא היה צורך בהסברים מקדימים אלא בסיפור האישי בלבד:

" סיפרו על הגירושין במשותף ואז שבוע אחר כך היא סיפרה לי שיש לה בת זוג.

באתי אליה לבית החדש, היא אמרה בואי תעזרי לי לסדר איזה משהו, היינו רק שתינו. כשהתיישבנו, הבנתי שבעצם לא באנו לחבר שום דבר, ואז היא התחילה לדבר ולשאול. ואז היא שואלת - "את לסבית?" אז אני עונה לה, "כן, אבל מה זה קשור?". כאילו, מה הקשר? אז היא אמרה לי, "גם אני". אז אמרתי לה אוקיי. ואז אמרתי, אני יכולה לנחש מי זאת? או משהו כזה. אז באמת אמרתי לה. אני לא שאלתי שאלות עליה. " (נטע)

" קוראים לי לשיחה. אחרי הלימודים, אני זוכרת שזה היה אחרי איזה בגרות, משהו כזה. ישבנו על חוף הים. סוף יב, כן. ... הם אומרים לי אנחנו מתגרשים, בלי.. אני כבר לא זוכרת, האמת שאני לא זוכרת. שוב, במסגרת פעולות המחיקה (צוחקת). אה.. אני לא זוכרת את הפרטים ה.. כאילו זוכרת באמת פרטים שוליים. אני זוכרת איזה מזג אוויר היה ואיפה ישבנו ואת סדר הישיבה על ה.. כל מיני דברים כאלה. אה.. צריך להתנהג יפה. כן, תרבותיים.

אבל אני זוכרת דווקא שהוא יצא מהארון אז חשבתי – עכשיו אני גם מגניבה. כאילו זה היה מין כזה מחשבה דווקא על.. על הפרטיקולאריות של ה.. מין סימן מגניבות כזה.

הייתי.. התפרקתי מזה. הייתי מאד בדיכאון מהגירושים. שוב, מהגירושים. זה היה לפני שידעתי, לפני שאבא שלי יצא מהארון מולי. אה.. וזה מצחיק, דווקא היציאה מהארון שהיא גם ... בקטע הזה. כאילו גם בבית קפה כזה – לא בבית, לא כשאפשר באמת ל.. לצעוק, נגיד להגיב. " (רותי)

נטע ורותי אינן מפתחות שיחה עם ההורה לאחר שהוא/היא מספרים על נטייתם המינית, השיחה הזו תגיע, אם בכלל, בשלב מאוחר יותר. השאלות האם לספר או לשמור בסוד כלל אינן עומדות על הפרק, ומיד לאחר השיחה עם ההורה הן חולקות את החוויה שעברו ואת התחושות המתלוות לה עם חבריהן הקרובים.

"אבא הומו, מה, לא סיפרו לך?" - שלושה מבין המרואיינים מספרים כי את הידיעה על כך שההורה הומו או לסבית שמעו מפי אחיהם או אחותם. הסיטואציה הזו אינה פשוטה ומעמתת את הצעירים עם שתי סוגיות בו בעת. הסוגיה האחת, הבנה כי ההורה הומו או לסבית, והשנייה, ההכרה כי ההורה בחר, במודע או שלא במודע, לא לספר להם על כך באופן אישי. תחושת העלבון או הבגידה המתלווה לכך, מאפילה לעיתים על עצם היציאה מהארון.

" אז אני זוכרת איזה יום אחד חזרתי מהעבודה ממש מאוחר והייתי עם אח שלי בחדר וכאילו אמרתי לו – אני יכולה לשאול אותך משהו? אז הוא אמר כן. אמרתי תגיד, אבא הומו? ואז הוא אמר – מה, לא סיפרו לך? ואז.. אני לא יודעת למה אבל התחלתי לבכות. כאילו זה היה מין תחושה של נראה לי הקלה של אוקי, סבבה, זה נאמר ואז נורא נפגעי מאבא שלי שהוא לא סיפר לי. כאילו לא היה לי בעיה עם זה, גם הבנתי את זה בגיל מאד מוקדם. לא היתה לי בעיה, אבל פשוט נפגעי ממנו שהוא לא.. תמיד אמרתי שזה כמו אה.. הרגשתי כמו נגיד שילד מאומץ שפתאום בגיל 16 אומרים לו אתה מאומץ. " (עלמה)

עלמה מוצאת עצמה הופכת בדבר הנטייה המינית של אביה במהלך שנות ילדותה :

"אבא שלי היה מגיע, כל שבוע היה לו שיער ורוד ובלונדיני וכאילו היה מאד חריג שם אז הבנתי שמשהו לא.. אני זוכרת את עצמי בגיל מאד צעיר כאילו מספרת לחברים שלי. אני זוכרת את עצמי אומרת – אני חושבת שאבא שלי כאילו הומו. ממש ב, לא יודעת, בכיתה ג' כזה בקומזיץ איפה שהוא (מחייכת). אבל כאילו.. אמרתי את זה ולא לגמרי הפנמתי את זה " (עלמה)

בשיחות עם אימה היא מבינה כי הנושא של הומואיות הוא נושא טעון ולא מדובר :

"אימא שלי היה לה לאורך השנים כמה פעמים שהיא כזה זרקה לי, לא יודעת, שנסענו באוטו ואז השדרן ברדיו אמר משהו על הומוסקסואלים ואימא שלי אמרה – את יודעת מה זה הומו.. כאילו כזה היתה מתעכבת איתי על זה הרבה פעמים. זה נורא עצבן אותי. " (עלמה)

וכשהיא אוזרת עוז ושואלת את אחיה לגבי הנטייה המינית של אביה, היא מקבלת תשובה לשתי שאלות. אביה הומו והוא בחר לספר על כך לאחיה ולא לה. הידיעה אודות ההומואיות אינה משאירה משקעים כפי שעושה הידיעה כי אביה לא סיפר לה על כך בעצמו. עלמה מתארת תחושה קשה של רמייה:

"הרגשתי כמו נגיד שילד מאומץ שפתאום בגיל 16 אומרים לו אתה מאומץ. " (עלמה)

יואב מתאר תחושות דומות, גם אם לא באופן קיצוני כל כך. גם הוא, בדומה לעלמה, אינו נבהל או מתרגש מהעובדה שלאִימו יש בת זוג. הקושי הוא מול העובדה שהאם לא סיפרה לו על כך, דבר המחזק תחושת ריחוק הקיימת אצלו זה מכבר:

"אני שמעתי את זה מאחותי. ואז התקשרתי לאימא שלי ואמרתי לה – שמעתי שאת עם אה.. שאת גרה עם אישה. שאלתי אותה אם זה בקטע מיני והיא אמרה כן, אמרתי טוב.... זה כן, חלק ממה שעקץ אותי לראות שאני כל כך רחוק שאני לא שמעתי על זה. ששמעתי על זה דרך אחותי. זה ה.. זה כן היה לי מאד קשה להבין את זה. " (יואב)

למרות שעמית גם היא שמעה על העובדה כי אימה לסבית מפני אחותה, הרי החווייה שלה מעט שונה :

"ואני יושבת ואני מדברת עם החבר שהיה לי באותו זמן, ואני אומרת לו, "לא וזה ופה ושם ". "טוב, נו, האמא שלי הלסבית הזאת ". ואז אני רואה את אחותי, ואת החבר שלה שיושבים שם, שותים יחד, שניהם מסתכלים עלי כזה, ככה. אז אני אומרת להם, מה אתם, מה אתם מסתכלים? ואני זוכרת את אחותי מסתכלת עלי ואומרת לי, "מה את צוחקת? את יודעת שזה נכון ". ואני כזה, "אהה, הא, הא " (מגחכת), בדיוק אותה תגובה שהיתה לי כשאמרו לי שהם מתגרשים. ז "א. תמיד קודם צחקתי ותמיד הדברים כאילו, אני מרגישה שבאו לי בבום. כאילו, אף פעם לא ישבו איתי ואמרו לי.. "בואי נשב, אנחנו צריכים לדבר ". ואז הם אומרים לי, "אמא שלך לסבית. את יודעת את זה ". ואני כזה, "נההה ". והם כזה, "לא, לא, אמא שלך לסבית, לא הבנת את זה עדיין?" ואז אני פתאום, אני.. יושבת כזה ועוברים לי דברים בראש, אני אומרת, אוקיי, יש מצב. ואז אחותי אומרת לי. "אמילי, כל היום היתה עם אמא, את לא הבנת את זה עד עכשיו?" כאילו, את יודעת. "לא !". זה הכל היה בצחוקים, כאילו את יודעת זה. וכאילו, ככה גיליתי. " (עמית)

עמית, בדומה לעלמה, מעלה בהזדמנויות שונות את ההשערה כי אימה לסבית. הדבר לא נעשה כחלק משיחה רצינית או מתוך נסיון לפתור שאלה מטרידה, אלא כחלק מדיבור מקובל בינה לבין חבריה, דיבור בו אימה מכונה "לסבית" לאור שעה המגולח ותפישת העולם הפמיניסטית בה הוא אוחזת. את אחת מההזדמנויות שבהן עמית בשיחה עם חברים מתייחסת "לאמא הלסבית שלי", מנצלת אחותה כדי להבהיר לעמית באופן ברור כי אימה לסבית, לא ככינוי כללי אלא כעובדה ידועה. עמית, שלא כיואב או עלמה, אינה נפגעת או נעלבת מהעובדה שלא היתה זו אימה אשר יצאה בפניה מהארון. יתכן והדבר נובע מכך שהיה לה ברור שאימה כלל לא סיפרה על כך באופן מפורש, לא לה ולא לאף אחד אחר מהאחים או מבני המשפחה. "הסגנון" המשפחתי שבו לא מקובל לספר דברים באופן מפורש ומתוכנן אלא רק כבדרך אגב, "חוסך" מעמית את העלבון, ומשאיר אותה להתמודד רק עם העובדה שאימה לסבית.

" ידעתי כבר אז, משהו בדינמיקה היה רומנטי " - שתיים מהמראיינות, שתיהן בנות לאימהות לסביות, מתארות מצב בו מבלי שיהיה שיח מפורש הן מבינות כי אימן לסבית.

אימה של לירון קיימה קשרים עם נשים מאז שלירון היתה בת כארבע שנים, ולירון גדלה לתוך קשר ארוך של אימה עם בת זוג קבועה במשך קרוב לעשרים שנה.

" אז אמא שלי באמת התחילה לצאת עם נשים... ידעתי כבר אז, כאילו, זה מצחיק להגיד ילדה בת 4, ידעתי. אבל... את לא מפגרת. את יודעת.... משהו בדינמיקה, היה רומנטי. " (לירון)

" ואז היא הכירה באמת את הדמות שהיתה הכי דומיננטית לשמונה עשרה שנה הבאות, שאיתה היא כבר ממש היתה, חייתה איתה. כאילו. בהתחלה בבתים נפרדים, ואחר כך עברנו, הן רכשו בית ביחד..." (לירון)

עבור לירון אין צורך שהדברים יאמרו, היא גדלה לתוך סיטואציה חיים של אמא ובנות זוגה. בגילאים בוגרים יותר עולות אצל לירון שאלות הנוגעות ללסביות של אימה אולם לדבריה הן לא מדוברות באופן מפורש.

לעומתה, נועה, אשר הוריה התגרשו כשהיתה בת חמש עשרה, מבינה בעצמה, בעקבות קשר זוגי שיש לאימה עם אישה אחרת, כי אימה לסבית. הדבר אינו מדובר באופן מפורש עד היום, וכנראה מתוך הכרות של נועה עם אימה אין לה שום ציפייה לשיחה מפורשת בנוגע לעניין הזה. נועה היא זו אשר בהמשך מספרת לאחותה הצעירה ממנה על הנטייה המינית של אימן.

" התחילה להיות חברה.. חברה שנכנסה.. שכאילו כרגע היתה על תקן חברה אבל אימא שלי כן סיפרה לי שהיא (החברה) לסבית ושהיא זה... אני ידעתי מהרגע הראשון. אני לא חושבת שהיא אי פעם אמרה לי או שאי פעם זה, זה פשוט היה ברור ועל פני השטח שזה מה שמעניין אותה עכשיו. כאילו שהיא בזה. " (נועה)

אולי דווקא הגירושין הקשים והרגישות של עמית למתרחש אצל הוריה וביניהם, איפשרו לה לראות בעצמה את הרמזים והדקויות שבדרך כלל נסתרים מהעין.

על ההבדלים בין היציאה מהארון של אימהות לסביות לאבות הומואים

המרואיינות והמרואיינים תיארו במהלך הראיון, לא רק את האופן שבו סופרה להם היציאה מהארון, אלא גם את ההתנהלות בבית בתקופה שקדמה לכך, ואת הפרטים שהתבררו להם אט אט על ההורים, פרטים אשר חשפו מתי ידעו ההורים על נטייתם המינית. ניתוח הפרטים הללו מעלה כי ישנם הבדלים באופן שבו הילדים חוו יציאה מהארון של האב לבין יציאה מהארון של האם. מכיוון שמבין המרואיינות והמרואיינים, אין בנים שאימותיהן יצאו מהארון, מלבד אחד אשר אימו יצאה מהארון בבגרותו, אני מתייחסת רק לבנות, בבחינת האופן שחוו את היציאה מהארון של האם.

אמא יוצאת מהארון - חלק מהמרואיינות אשר אימן יצאה מהארון מספרות כי הייתה תחושה בבית ש"משהו עובר" על אימן ולא ברור להן מה. יתכן והחיבור הרגשי הקיים בין האמהות לבנותיהן, יוצר מצב בו שינוי פנימי משמעותי העובר על האם, אינו יכול לחמוק מעיניהן של הבנות.

"כאילו מתחיל איזה משהו בבית. אני לא יודעת מה זה. אבל כאילו אמא שלי יותר, כאילו, מוצאת חברות חדשות, ואהה, פתאום כאילו הרבה לא בבית, הרבה עסוקה בעצמה. כאילו תחושה שהיא הרבה פתאום לא נוכחת, נוכחת-נפקדת כזה. כל הזמן היה את העניין הזה של משהו עובר על אמא אבל כאילו הכל מטואטא מתחת לפני השטח, כי אנחנו לא בדיוק יודעים מה קורה." (דפנה)

לעיתים קרובות הילדות מכירות את בת הזוג עוד לפני היציאה מהארון משום שהאם יוזמת מפגש או מפגשים בין הילדים לבת הזוג, מפגשים בהם בת הזוג מוצגת כחברה חדשה של האם. לעיתים הבנות מבינות שזו חברות מסוג אחר, גם אם לא יודעות לציין זאת במילים, או להגדיר את מהות השוני.

"אני לא ידעתי שזו בת זוג. חברה טובה של אמא ש... כל פעם שאבא נוסע היא מגיעה. אבל גם, לא מאחורי הגב, הכל היה ידוע, אני כאילו, את יודעת, לא הבנתי, אני כזה, "טוב לאמא שלי יש...", כאילו גם הבנתי וגם לא הבנתי בו-זמנית." (דפנה)

"ואז הבחורה הזאת היתה גם באה אלינו הביתה, היתה מגיעה אלינו נגיד לארוחות או מדי פעם, היא היתה מבלה עם אח שלי הקטן הרבה. ז"א. הרגשתי שמשו קורה. עדיין לא הבנתי שאמא שלי לסבית." (עמית)

"היא התחילה לשחק כדורסל. האמת שהיא נורא רצתה שהמתנה שלה ליומולדת זה שאני אבוא לשחק איתם גם, אז באתי. והיה לה נורא חשוב שאני אפגוש שם מישהי. אההה, ופגשתי. וברגע שהיא אמרה לי אני ידעתי מי." (נטע)

ניתוח הראיונות מעלה כי הבנות מעורבות בחיים הפנימיים של האימהות ויכולות לחוש בעצמן את התהליך שעובר על האם, ומכאן שיכולות לנסח במילים תחושות שעוברות על האם, גם אם לא שמעו אותה אומרת בעצמה את הדברים. בטלר ושלית-נגר מוצאות במחקרן (Butler & Shalit-Naggar 2008) כי קיימים הבדלים מגדריים מובהקים בהדדיות היחסים הורה-ילד, וכי למרות הדאגה האימהית המתקיימת בלי קשר למגדר, הרי דיאדה אם-בת היא בעלת סיכוי רב יותר לפתח יחסי דאגה והענות הדדיים ופעילים יותר מאשר דיאדת אם-בן.

אבא יוצא מהארון - שלא כמתרחש בעת יציאה מהארון של האם, הרי שלגבי המרואיינים שאביהם יצא מהארון, הם כלל לא חשו או שמו לב לאיזושהו תהליך העובר על אביהם טרם היציאה ה'רשמית' של האב בפניהם. לתהליך הגילוי העצמי של האב, ההתחבטויות וההתנסויות, ההתרגשות והחששות המתלווים לגילוי הנטייה המינית לא הייתה כלל נראות מול הילדים. לעיתים, ציינו הילדים סימנים חיצוניים המזוהים עם הומואיות – דגל גאווה, שיער בשלל צבעים, מגנטים של מסיבות גברים על המקרר, אולם אף אחד מהמרואיינים והמרואינות לא הזכיר סימנים הקשורים להתנהגות האב, כגון היעדרויות יוצאות דופן, פיזור דעת, או שינוי בהתנהלות היומיומית, כפי שציינו הבנות לאימהות שיצאו מהארון.

"בדיעבד זה מצחיק שכאילו לא גילינו את זה בעצמנו, כן? היה לו דגל גאווה גדול בחדר, ב... בסלון איפה שהוא גר. כלומר זה דברים שלא.. הוא לא הסתיר את זה בצורה.. הוא לא ניסה להסתיר את זה במיוחד".
(אמיר)

בסיפורים שנחשפו במהלך הראיונות, נמצא כי בדרך כלל, עם הגירושין, עזב האב את הבית. בחלק מהמקרים שני ההורים עברו לגור במקום אחר אולם בכל המקרים הילדים נשארו לגור עם האם. ככול הנראה, העובדה שהאב חי בדירה משלו, איפשרה לו לנהל מסגרת חיים אליה נחשפו הילדים במהלך הביקורים אצלו, אבל מבלי שיחיו באותו הבית. האב בנה לעצמו חיים חדשים הכוללים בני זוג, קבועים או מזדמנים, והילדים פגשו אותם בהתאם להחלטת האב. השינויים להם היתה נראות, היו אלה הקשורים להתנהלות היומיומית, לגירושין (שני בתים להורים) וכן ליציאה מהארון (הכרת בני הזוג), וכל זאת מבלי שהילדים חוו התלבטויות, מצוקה או כל תחושה אחרת המעידה כי הם זיהו תהפוכות העובדות על אביהם. מנדל (מנדל 2007) מציינת כי במרבית המקרים מקים האב משק בית עצמאי וכי המגורים בנפרד עלולים להקשות עליו בקיום קשר יומיומי שיגרתי עם ילדיו, ולעיתים, כפי שמנדל מצטטת ממחקרו של קרוק (Kruk 1992), הביקורים הקצרים של האבות אינם מאפשרים ליצור קשר רציף, אינפורמטיבי ורגשי עם הילדים. סיבה אפשרית נוספת לחוסר הנראות של התהליכים העוברים על האב היא המוסכמה המגדרית המייחסת ומאפשרת לגברים חשיפה רגשית מוגבלת ועצורה יותר מאשר זו הלגיטימית עבור נשים.

"כאילו הייתי באה אליו, והיינו עושים דברים, הייתי יותר קטנה, אז פעילויות של סתם, ללכת לים בקיץ, או לא זוכרת בחורף.. זה תמיד היה דירות שכורות עם שותפים... בדיעבד אני מבינה שהיו בני זוג, אז כן, אז אז, כן, גם פגשתי אותם, אז הוא היה אומר "זה החבר שלו". בתור ילדה בת 8, או 10, את לא חושבת, את לא לוקחת את זה הלאה. כאילו, זה נורא טבעי" (איריס)

מתוך הראיונות ניתן היה לזהות שני מצבים המאפיינים את היציאה מהארון של האב. האחד הוא כאשר האבות יצאו מהארון טרם הנישואין ולידת הילדים, כאשר האם ידעה על היותו הומו ונכנסה למערכת הזוגית, לנישואין, עם הידיעה שזו תהיה חלק ממצאות חייה. יתכן ואינה יודעת, בשלב זה, עד כמה משמעותי חלק זה בהוויית החיים של הגבר לו נישאה, ובכלל, עד כמה משמעותיות המיניות והתשוקה במערכת הזוגית, ויתכן כי קיים אצלן חשש כי "ההזדמנות להינשא" לא תשוב.

"אימא שלי ידעה עוד לפני שהם התחתנו, דברים לא נאמרו באופן מפורש יותר מידי אבל ידעתי שאימא ידעה קודם. קצת עמום לי הפרטים של הסיפור אבל זה הלך ה... זה התחושות שאני זוכרת.

זה היה באיזה גיל 19 או שמה אי-שם.. אני גם יודעת מאיזה פליטת פה של חברה מאד טובה שלו שבצרפת שהם נפגשו בגיל 19 היה מעורב איזה בחור אבל כל.. כל מיני רמזים שנאספו ואין באמת שיח עליהם, על התקופה הפוסט נישואים.

לפי דברים שהוא אמר... שהוא רצה משפחה והוא רצה להיות חלק מהדבר הקונבנציונלי הזה והוא באמת עשה את מיטבו בשביל להשאיר את המשפחה הזאת במקום טוב...

מהרבה בחינות היא לא היתה אמורה להתחתן איתו. לא רק מהבחינה הזאת. סוג של נשים שמתחתנות לא מהמקום הנכון. מתוך מקום של פחד, מתוך מקום של זמן. והיתה להם שותפות טובה. זה גם מה שהיא אומרת היום והם עד היום מסתדרים. זה לא היה איזה אהבה עם תשוקה ויחסי כוחות מאוזנים. מההתחלה כנראה היה לה יותר נוח במקום החלש...

יכול להיות שגם מיניות לאו דווקא היתה הדבר הקריטי או שהיא לא הבינה עד כמה זה קריטי בתחילת אה.. נישואים ואז כבר נולדים ילדים.. " (אלה)

"בעצם אימא שלי נסעה לטיול עם שלושה הומואים, חברים הומואים שלה ל, לא זוכרת לאן, להולנד אולי וחזרה, חזרה מאוהבת, חזרה בזוגיות עם אחד מהם. שבעצם, כלומר הוא היה מחוץ לארון. היא ידעה שהוא גיי, הוא ניהל קשרים עם גברים לפני כן" (עלמה)

בסיטואציה כזו האב חווה את תהליך ההכרה בזהותו המינית במהלך נערותו, טרם לידת הילדים, וכך הילדים לא נחשפו לתהליך של חיפוש או גילוי עצמי. לאחר הגירושין האב בדרך כלל עזב את הבית וניהל את חייו באופן גלוי בביתו החדש. הילדים המשיכו לגור בבית אימם, ובביקורים בבית האב, הם נחשפו לחבריו ובני זוגו.

" הוא אמר לי ש.. כאילו שהוא לא ניסה להסתיר את זה אף פעם, פשוט אף פעם לא לחצתי על הנושא אז הוא לא.. הוא לא עשה את זה ביוזמתו. הוא החליט שהוא יחכה שאני אשאל" (אמיר)

המצב האחר הוא, כאשר האבות יצאו מהארון במהלך הנישואין. במקרה כזה, התרחש תהליך החיפוש העצמי של האב כאשר המשפחה הגרעינית, ההורים והילדים חיו יחד באותו הבית. ניתוח הראיונות מעלה כי למרות החיים יחד, הילדים לא נחשפו לתהליך העובר על האב, ואין להם זיכרונות הקשורים לכך. איש מהמראיינים, אם כן, לא תאר תחושות שעלו בו כאשר לשינויים שעברו על האב. יתכן כי הדבר קשור לעובדה שהאב אינו מושקע מבחינה נפשית בבית כפי שמתקיים לגבי האם.

הגירושין והיציאה מהארון שלובים זה בזה - דרך הראיונות אנו נחשפים לדרכים הרבות בהן מתגרשים, חיים לאחר הגירושין, רבים, מתפייסים, שומרים על קשר או מתנתקים, חיים יחד או בנפרד.

" הוא אמר שזה משהו שהתחיל שנתיים לפני שהם התגרשו, שהוא ואימא הלכו לטיפול זוגי, שהם בדקו את זה, שאבא ראה איך הוא מרגיש עם זה. ממש עבר תהליך ארוך של יציאה מהארון... וזהו, זה תהליך שהגיע בעצם, לא ניתן היה לפתור אותו אחרת והוא הגיע וזהו, והם נפרדו כי לא היתה ברירה אחרת. " (ארז)

"היום אני יכולה להגיד, שבעשר השנים של הנישואין, האחרונות שלהם, אני יודעת שהם.. לא היה ביניהם, כלום. הם היו שם בגלל הילדים." (נועה)

עם זאת, בהקשר של השילוב בין הגירושין ליציאה מהארון ניתוח הראיונות מעלה שככול שהילדים היו מעורבים פחות בגירושין, בהתמודדות עם ההורים, בתיווך ביניהם, כך יכלו לפנות יותר מקום ליציאה מהארון, לשאול שאלות, להבין לעומק, לחשוף רבדים חבויים. כאשר הגירושין התרחשו תוך מאבקים בלתי פוסקים ודרשו מהילדים להפוך ל"מבוגר האחראי", לתווך בין ההורים ולקחת אחריות על האחים הצעירים, הפניות לעסוק ביציאה מהארון הלכה והצטמצמה, וכך גם המקום של האירוע הזה (היציאה מהארון) בנרטיב האישי של המרואייין או המרואיינת.

גם כאשר שני האירועים הללו התרחשו בפערי זמן, והיציאה מהארון נחווה כאירוע נפרד, שהתרחש במנותק מהגירושין, מצאו עצמם הילדים שואלים שאלות על הקשר בין האירועים הללו, והאם היציאה מהארון היא הסיבה לגירושין.

" זה היה כאילו – גם נתן סיבה לגירושין. אני חושבת שהייתה שמה הקלה מאד גדולה מזה שיש לזה הסבר, לא סתם " (רותי)

דפנה, בראיון עימה, מתארת כיצד שני האירועים הללו הפכו לאחד :

" אנחנו תמיד בימי שישי, היתה ארוחת צהרים. והיינו יושבים כל המשפחה, וזה תמיד היה נורא כיף. טוב, והכל היה כרגיל, אף אחד מאיתנו אפילו לא הבחין שמשוהו לא בסדר. יושבים, אוכלים, ואז בסוף, היא אומרת "טוב, אהה, יש לי משוהו לספר לכם". ואני התחלתי להיות ממש ממש בלחץ. והיה כזה שקט. ואז היא אמרה, "אני לסבית". ואז אני זוכרת שישבתי ואמרתי.. "אוקיי". מה אכפת לך? כאילו.. ואז היא אמרה, "ואנחנו מתגרשים". זה היה כמו בעיטה כזו בבטן.

אני רק זוכרת שנורא נורא הייתי נורא מבולבלת. היה.. קשה. " (דפנה)

אומנם בסיפורה של דפנה, הצמידות של הגירושין והיציאה מהארון, מקשים על ההפרדה בין התגובה של דפנה לכל אחת מהאמירות החזקות שנאמרו באותה ארוחה, אולם התגובות שלה הן ברורות :

אמא : "אני לסבית" ← דפנה : "או.קי.", אמא : "אנחנו מתגרשים" ← דפנה : "בעיטה בבטן"

היציאה מהארון התקבלה במעין שוויון נפש, ולעומתה, הגירושין היוו פגיעה אמיתית בדפנה.

אז מה בעצם היה שם ביניהם כל השנים??

לאחר היציאה מהארון של ההורה, על הילדים לבנות מחדש את הנרטיב הפנימי הנוגע לזוגיות וליחסים בין הוריהם. הנרטיב הזה, שהסביר את סיפור ההתאהבות, המשיכה, החיים המשותפים, חייב להשתנות. על הילדים להסביר לעצמם מחדש את מהות הקשר בין ההורים לאורך השנים. הם אוספים מידע ממעגלים משפחתיים וחברתיים שונים, וכך מתגלים עוד ועוד פרטים על ההורים. חלקם מבינים שההורה יצא מהארון עוד טרם הנישואין ובת הזוג (אמא) ידעה על כך, חלקם מבינים שהתהליך התרחש רק שנים ספורות לפני הפרידה. סך כל הפרטים הקטנים הבונים מחדש את ההיסטוריה המשפחתית,

מאפשר להם להתאים את הנרטיב האישי והמשפחתי למציאות החדשה שבה ההורה הומו או לסבית, ולהמשיך ולנהל את חייהם עם נרטיב קוהרנטי חדש.

אמא לא לסבית – "היא מתאהבת באדם, לא קשור מה מינו" – תפישת העולם הליברלית המקדשת את ערך השוויון, זוכה כאן להרחבה - כולנו בני אדם ואין משמעות למגדר בהיבט המשיכה המינית. באופן זה ניתן ההסבר הבא : אמא ואבא אהבו והקימו משפחה, כעת, כאשר אינם מסתדרים יותר ונפרדים, האופציה לזוגיות שוב נפתחת, והבחירה בבן או בת זוג תלויה כעת אך ורק באישיות האדם ללא קשר למינו.

"כאילו הרגיש לי הרבה יותר שהיא הלכה על הקטע הפמיניסטי, מאשר על הקטע של, של הלסבית עכשיו. כאילו, אם היא היתה מכירה את הבחור הנכון, בעיניי, ספציפית, אמא שלי... היתה מכירה את הבחור, ז"א שהיא מתאהבת בבן אדם, לא מתאהבת בה בגלל שהיא בחורה. אוקיי? ז"א, אני חושבת שלאמא שלי זה לא היה משנה." (נועה)

הסבר מסוג זה מעלים למעשה את סוגיית היציאה מהארון ומשאיר את הנער או הנערה להתמודד אך ורק עם שאלת הגירושין ופירוק התא המשפחתי. יתכן והדבר מקרי, אולם הסבר מסוג זה ניתן בראיונות כאשר הגירושין היו קשים במיוחד עבור הילדים, דרשו התמודדות ממושכת מול מאבקי כוחות הוריים, ולכן אולי לא השאירו מקום להתמודדויות נוספות כדוגמת היציאה מהארון של ההורה.

לחץ חברתי - "הוא עשה מה שכולם עושים..."

"איכשהו הגענו סתם לדבר על זה, לא כי שאלתי אותו, ואני הבנתי שהוא בתוך תוכו תמיד ידע את זה. זה לא שזה התחלף פתאום. פשוט הפסיק להלחם בזה, באיזה שהוא שלב.

ופשוט, את יודעת, הוא נלחם בזה, והלך כמו שכולם הולכים ועשה כמו שכולם עושים. אז היום אני מבינה שזה לא באמת "התחלף". אבל כן, היו שנים שלא הבנתי איך זה יכול להיות. " (אלה)

אלה הביטה על ההתנהלות של אביה וגילתה אמפטיה. לאורך השנים אביה ניסה, ולאורך שנים גם הצליח "לעשות מה שכולם עושים", הוא התחתן והקים בית עם משפחה וילדים. המאמץ הזה זכה להבנה והערכה של אלה, מתוך הבנה עד כמה קשה ללכת נגד הזרם. האב "נלחם בזה", בהומואיות, עד שלא יכול היה יותר, ויצא מהארון. האירוע הנקודתי של יציאה מהארון הופך להיות חלק מרצף, מסיפור קוהרנטי והגיוני.

הפרידה זמנית, הם עוד יחזרו להיות יחד...

"אני לא זוכר אם שאלתי אותו על זה משהו. אני זוכר שהרבה זמן חשבתי ש.. לא יודע אם זה הגדרה שאבא נתן לי או הגדרה שאני מצאתי לבד אבל קיבלתי פשוט את ההגדרה של ביסקסואל. ואמרתי טוב, אם אבא אהב את אימא ועכשיו הוא אוהב גברים זה ביסקסואל, אולי הוא יחזור לאהוב את אימא. " (ארז)

הקושי של הילדים להשלים עם פרידת ההורים, מייצר דרכים שונות אשר יאפשרו להם לשמר את הפנטזיה שבה ההורים חוזרים זה אל זה והמשפחה חוזרת להתקיים באופן שבה התקיימה טרם היציאה מהארון. הילדים מוצאים או מייצרים לעצמם

רמזים אשר מוכיחים כי הפרידה זמנית. בהיבט זה, הפתרון שארז מצא עבור עצמו, לפחות לפרק זמן מסוים, נתן מענה הן לפרידת ההורים ("הם עוד יחזרו להיות יחד...") והן ליציאה מהארון של האב ("הוא לא באמת הומו..."). הנרטיב החדש הפך את ההתמודדות עם הקשיים לאפשרית.

"אמא תמיד ידעה שאבא הומו" – ההכרה כי היות האב הומו הייתה ידועה לשני ההורים עוד טרם הנישואין, אולם נחשפה בפני הילדים בשלב יותר מאוחר, הפכה את הקונוטציה השלילית של שקר והסתרה לנקודה חיובית של הערכה. הילדים הבינו כי זו הדרך שבה בחרו ההורים על מנת להקים משפחה, וההסתרה של הנטייה המינית של האב נועדה כדי להגן על הילדים מפני הקשיים שהידיעה הזו הייתה עלולה ליצור. מעבר לזה, ישנה כאן אמירה ברורה כי לא הייתה כאן כל רמייה כלפי בת הזוג, האם.

"אבא שלי ידע מגיל 16 ואימא שלי התחתנה איתו. אני מאמינה שכאילו.. אני כן חושבת שזה היה גם קצת מערכת יחסים רומנטית. אני לא חושבת שזה היה לחלוטין לא רומנטי. אה.. אבל עם השנים זה הפך להיות יותר חברים טובים.

דווקא יש לי תחושה שהיא בחרה את זה, שזה באמת מה שהכי מתאים לה. אין לי.. על אף שאני יודעת שגם יש כאן באמת הרבה הקרבה שגם אני מניחה שזה גם באמת בשבילי ובשביל אח שלי אבל.. לא יודעת, אני נורא מעריכה את זה." (צלמה)

הנרטיב המשפחתי החדש, כולל כעת אלמנטים חיוביים נוספים שלא זכו להדגשה עד כה – גילוי לב, פתיחות והקרבה.

"היא לא ממש לסבית אלא יותר פמיניסטית" –

אחת התפיסות החברתיות המקובלות, קושרות בין פמיניזם ללסביות. מחקרים מוקדמים העוסקים בלסביות מבחינים בין "לסביות מלידה" לבין "לסביות כבחירה" (Ponse, 1978), וחלקם יוצרים הפרדה בין לסביות "רגילות" לבין לסביות פוליטיות (Bem 1996), נשים אשר בוחרות מסיבות חברתיות או פוליטיות שחיהן יסובו סביב נשים, ומזדהות כלסביות. בהתאם לתפיסה זו, הבחירה בדרך חיים לסבית היא אמירה פוליטית המהווה המשך ישיר של תפיסת עולם פמיניסטית. עמית ונועה, מזהות כל אחת באימה את הלהט הפמיניסטי ומייחסות את הזוגיות שלה עם אישה אחרת לאחד הביטויים של פמיניזם כפי שהן תופסות אותו.

"ואמא שלי באותה תקופה, נהייתה פתאום, הפכה להיות מאד פמיניסטית. זה משהו שלא הכרתי לפני. ז"א אני לא חושבת שהיא אצלנו איזה שוביניזם בבית, ממש לא, אבל פתאום היא, נהיה הכל נורא.. נורא קיצוני." (עמית)

"אימא שלי הרבה יותר משהיא לסבית היא פמיניסטית לוחמת. לוחמת אש. פמיניסטית לוחמת אש." (נועה)

השינוי שעבר על האם מאז שנחשפה לעולם הפמיניסטי הוא בולט לעין. על פניו, עמית אינה מבינה מאין המשיכה של האם לעולם הזה, שהרי "אני לא חושבת שהיא אצלנו שוביניזם בבית", אבל עם זאת היא מתארת כך את החיים בבית:

"אני לא חושבת שהיה לנו משהו בבית משהו של שוביניזם. של שוביניסטי כאילו. חוץ מאם את הולכת לשוביניסטיות קיצונית, שתגיד לך שהבעל עובד מהבוקר עד הלילה, והאימא מטפלת בהכל וזה וזה - זה בעיניה שוביניסטי. " (עמית)

העובדה שהלסביות מיוחסות לפמיניזם קיצוני, עיקר את המינויות מתוך המהלך האימהי ואיפשר לאגד את כל הטלטלות גם יחד, תחת גג של "ההורים לא הסתדרו יותר, אמא הפכה פמיניסטית קיצונית, והם התגרשו". גם כאן התלוותה להסבר נקודת זכות חדשה, הפעם בדמות הלהט האידיאולוגי של האם. אם בתחילה הפמיניזם זכה לקונוטציה שלילית, הרי בהמשך הוא איפשר לראות את האם כאידיאליסטית "פמיניסטית לוחמת אש".

"בכל גיל מתאים לנו משהו אחר" –

"... ואז היא אמרה לי שבכל גיל, רוצים משהו שונה. בגיל 20 היא לא רצתה את מה שהיא רצתה בגיל 30, שבגיל 40 היא לא רצתה את מה שרצתה בגיל 30. שכאילו. שהרצונות שלה הם דינמיים. זה מה שהיא אמרה, בגדול, ולא אמרה יותר. " (נטע)

אמה של נטע שיתפה אותה בתובנות כלליות שלה על דרכו של עולם, והבליעה בהן הסבר אפשרי לתהליך שעברה ושבסופו התגרשה ויצאה מהארון. ההבנה כי מהלך החיים הינו דינמי ומשתנה מעוגנת בתפיסות משפחתיות פוסט-מודרניות כדוגמת "האני המקוטע" (fragmented self) (אדר-בוניס 2007). האופן הגורף שבו הציגה אימה של נטע את תפיסת עולמה איפשר לרעיון הזה להכיל בתוכו גם את הנטייה המינית המשתנה ואת היציאה מהארון. מחקרים של השנים האחרונות, המתייחסים למינויות האישה תומכים בגישה זו. פפלאו וגרנטס במאמרו, (Peplau & Garnets 2000) טוענות כי מיניות ונטייה מינית אצל נשים, היא נזילה ומשתנה עם הזמן ובהתאם לקונטקסט החברתי, וכי ללא קשר לנטייה המינית, המינויות הנשית מתאפיינת במרכזיות הניתנת בה ליחסים ולזוגיות.

הנרטיב החדש הנבנה על ידי הילדים חושף גם הבדלים בין האופן שבו הילדים תופשים אם לסבית ואב הומו. ההסברים שניתנו למעבר של האם מסטרייטיות ללסביות מייחסים לאם התנהגות אותנטית בכל שלב של חייה, והלסביות הוא שינוי שעובר על האם באופן שמשאיר את התקופה שקדמה לכך אמיתית ורלוונטית. בעבר לא היתה פמיניסטית וכעת השתנתה והיא פמיניסטית, בעבר התנהלה באופן שהתאים לגיל בו היתה וכעת עם ההתבגרות השתנתה ומתנהלת בהתאם למה שמתאים לה כעת, בעבר אהבה את אבא וכעת אוהבת מישהו אחר, שבמקרה הוא אישה. הדגש הוא אם כך על האם כדמות משתנה. התאמת הנרטיב לסיטואציה החדשה כאשר האב יוצא מהארון, מתבצעת על ידי הילדים באופן שונה לחלוטין. ההומואיות מצטיירת כמצב שלווה את האב עוד קודם לנישואין ולכן ההתאמה של הנרטיב אינה בשינוי שעבר האב אלא באופן שבו הוא מתמודד עם הסיטואציה. בעבר היה נתון ללחץ חברתי ולכן בנה לעצמו חיים הטרונומרטיביים, אמא ידעה שאבא הומו ועם הידיעה הזו הקימו משפחה. היום הוא אינו מוכן להתפשר יותר והחליט לחיות את חייו כהומו, השינוי אם כן אינו במהות, מסטרייט להומו, אלא בהתנהלות, ביציאה מהארון, באומץ לצאת אל העולם כפי שהוא.

תימה שניה : ההורה יוצא מהארון – הילד נכנס לארון?

לאחר היציאה מהארון של ההורה, נדרשים הילדים והילדות, הנערים והנערות להתמודד עם השאלה : "מה בעצם אני עושה עם זה, עם המידע החדש שהתברר לי". ההתמודדות, על פי ניתוח הראיונות, נעה בין הסתרה מוחלטת, לפחות לפרק זמן מסוים, לבין פתיחות וגילוי לב מוחלט, גם אם לעיתים אינו מותאם ליכולת ההכלה של הסביבה, עד לאיזון שמצאו המרואיינים עם השנים. תימה זו תעסוק באופן שבו בחרו הצעירים להתמודד עם היציאה מהארון של ההורה, מה סיפרו ומה הסתירו, את מי בחרו לשתף ומה הייתה תגובת הסביבה.

גאווה והעולם החברתי –

מחקרים העוסקים בסודות במשפחה (לדוגמא: Smart, 2011) מתייחסים לפרקטיקות שונות של סוד ולקשר בין סודות משפחתיים לבין זיכרון משפחתי. סודות משפחתיים משפיעים על אופן ההבניה של הסיפור המשפחתי, אשר יחד עם פרקטיקות משפחתיות בונים יחד את הישות הספציפית של "המשפחה".

בתימה זו בחרתי לדון בסוד המשפחתי העוסק בנטייה המינית של אחד ההורים (הומו או לסבית) מתוך מבט חברתי כולל ורחב, השם את הטאבו החברתי בנוגע להומוסקסואליות במוקד, ולא את ההתמודדות המשפחתית הספציפית עם הסוד. באימוץ גישה זו, שאלת דפוסי ההסתרה והגילוי של הסוד אודות הנטייה המינית של ההורה, כפי שמתבררים בראיונות, הופכים משניים (גם אם חשובים), יחסית לשאלה המרכזית והיא מדוע שוקלים הילדים והילדות אשר אחד מהוריהם יצא מהארון, להסתיר עובדה זו מחבריהם, מצוות בית הספר וממעגלים חברתיים נוספים המקיפים אותם.

מן הראיונות עולה, כי ההורה היוצא מהארון מעביר לילדיו מספר מסרים בעצם החשיפה של נטייתו המינית. ההורה מעביר לילדים שזוהי בחירה לגיטימית להיות הומו או לסבית, ובדרך כלל משולב באמירתו גם מסר כי מעתה המידע הזה אינו סוד וכי הם יכולים לספר על כך לחבריהם.

" ואז אני זוכרת כאילו שהיא אמרה, שאתן יכולות לספר, לכל החברים שלכם וזה, ואני כאילו, לא ידעתי מה לעשות עם עצמי, זה היה נראה לי קודם כל מ-בין. למה שאני ארצה לבוא ולספר לחברים שלי... " (דפנה)

מבחינת ההורה, מעתה אין כאן סוד. ההחלטה לשמור את המידע הזה בסוד, היא אם כך החלטה של הילדים, וזוהי אם כן השאלה המשמעותית, מדוע הילדים שומרים על כך בסוד, כאשר אליה מצטרפת השאלה מדוע הילדים הצעירים שומרים על כך בסוד ודווקא הנערים והנערות הבוגרים יותר, גלויים עם חבריהם הרבה יותר.

מניתוח הראיונות עולה כי הכוח החברתי הוא המונע מהילדים לספר את הסוד, והוא חזק יותר מהכוח המשפחתי, ההורי, האישי. זהו כוח הטאבו החברתי המושת על הומוסקסואליות. ולכן, לפני שאכנס לסיפורים האישיים של הילדים, לאופן שבו שמרו על הסוד וכיצד בחרו לחשוף אותו ומתי, אדון בטאבו חברתי זה ומאין הוא שואב את כוחו.

טאבו הוא הסטאטוס של פרקטיקות חברתיות הנחשבות לא רק כלא מקובלות, אסורות ונסתרות מהעין, אלא שאין לדבר עליהן ברוב רובן של ההזדמנויות. טבל במחקרו (Tebble, 2011) מוצא הקבלה בין שוליות מבוססת מגדר לבין שוליות המבוססת על הנטייה המינית, בכך שישנה ציפייה חברתית משניהם להישאר בתחום הפרטי. הן הומואים ולסביות כאנשים, והן הומוסקסואליות כנושא, מודרים מהתחום הציבורי לתחום הפרטי, או אל מה שנקרא "הארון".

טבל מתייחס לכתביה של סוזן אוקין אשר עושה ניתוח של השוליות המגדרית וטוענת כי בחלוקה הדיכוטומית של המרחב לשתי ספירות, פרטית וציבורית, הבית הוא האתר של ההתפתחות המוסרית, כולל התפתחות היכולת המוסרית האנושית להפוך לבוגרים הבוחרים את דרכם ומחזיקים בחוש צדק. הבית אינו רק המקום בו אנו לומדים לפתח ולממש את "האני הפרטי" ו"האני הציבורי", אלא גם המקום בו אנו לומדים להיות שותפים להעלמה, להשתקה, ובמקרים קיצוניים גם לאלימות ופגיעה השולטים ביחס שלנו להומוסקסואליות. אין הכוונה לרגעים מסוימים, ספציפיים, כמו למשל בהם אנו אומרת לבנה ההומוסקסואל כי ברגע בו הוא נכנס למסגרת חברתית שלא יזכיר את היותו הומו. ההיפך הוא הנכון, אנו מאמצים התנהגויות שנבנות לאורך זמן בספירה הפרטית, וזהו המקום בו הומואים, לסביות ובני משפחתם, לומדים בדרך של חיקוי, צפייה בסביבה, ומתוך החשש לפגוע בקרובים להם, על מה ניתן לדבר ועל מה לא, ומהי התנהגות מקובלת ושאינה מקובלת. התוצאה של השתיקה הזו היא, שאחד האספקטים המשמעותיים בהתפתחות המוסרית של הומואים ולסביות, ההיבט של הלגיטימיות שלהם עצמם, נכשל דווקא בספירה שבו הוא אמור היה להתפתח, בספירה הביתית.

ניתן אם כך לומר, כי תהליך ההתפתחות המוסרית אומנם משולב הן בספירה הפרטית והן בציבורית, אולם למרות זאת, אין כאן סימטריה, וספירת הבית הינה "שותפה מלאה לדבר עבירה" בהסתרה של הומוסקסואליות כנושא של צדק בשתי הספירות, הביתית והציבורית. יוצא מכך, שהבית הוא המקום בו אנו לומדים שהאתיקה של ההומוסקסואליות היא אתיקה של חוסר ניראות וחוסר הכרה, ומכאן שיציאה לספירה הציבורית עם סיפור הומוסקסואלי או לסבי מסכנת את הצעיר בהתרחקותם של חברים ואוהבים אחרים.

בהתייחס לנורמות של שתיקה, הרי שתיקה בנוגע להומוסקסואליות קיימת בספירות הפרטית והציבורית גם יחד. ההשתקה נעשית על ידי הרוב ההטרוסקסואלי וגם על ידי ההומואים והלסביות עצמם, אשר האפשרות שייפגעו מובילה אותם להסתיר את זהותם המינית מפני עצמם ומפני אחרים.

הסיטואציה שבה נמצאים המרואיינים, לאחר היציאה מהארון של ההורה, חושפת אותם לשני כוחות חברתיות סותרים. כוח אחד הוא כוח הטאבו החברתי כפי שפורט, בנוגע להומוסקסואליות, והכוח השני והמנוגד לו, הוא הכוח הגלום ביציאה מהארון של ההורה, החותר תחת מוסכמות חברתיות, מתנגד להן ומאתגר אותן, ובזה הופך לדוגמא אישית משמעותית עבור ילדיו באשר לכוחו של היחיד להתנגד להשתקה ולהדרה של הומוסקסואליות הן מהספירה הציבורית והן מזו הפרטית. היכולת להפנים את המהלך ההורי הוא תהליך התלוי בגורמים רבים, התפתחותיים, אישיותיים וחברתיים, ויתכן והיכולת הזו משפיעה הן על הגיל והאופן שבו בחרו המרואיינים לחשוף את סיפורם בפני חבריהם, והן על העובדה שרובם מגדירים עצמם כבוגרים ליברלים ובעלי יכולת להתחבר לתחושת "האחר".

יתכן כי ההבדל בדפוסי שיתוף החברים באשר להומוסקסואליות של ההורה בין הילדים הצעירים (אשר חלקם שמרו על הסוד לאורך שנים), לבין הילדים הבוגרים יותר (אשר בדרך כלל סיפרו לחברים בסמיכות ליציאה מהארון של ההורה), נובע מהשלבים ההתפתחותיים-רגשיים השונים בהם הם נמצאים, בהיבט של תהליכי הנפרדות שלהם מהוריהם. המרואיינים אשר ההורה יצא בפניהם מהארון כאשר היו בגילאי 17 או יותר, נמצאים בשלב התפתחותי המאפשר להם להפריד בין הישות העצמית שלהם עצמם לבין הישות ההורית (Steinberg, 2008), ולנסח לעצמם כי זהות ההורה אינה משליכה עליהם. היינו, העובדה שאינם לסבית או אביהם הומו אינו מוביל למסקנה כי הם "כאלה" או "אחרים" באיזושהו אופן, וכן הביטחון והאמון שלהם בחבריהם עמוק ו בטוח יותר. בנוסף, כפי שהסבירו חוקרי גיל ההתבגרות השונים (Bloss, 1967;)

(Steinberg, 2008), חלק מהנפרדות מההורים וביסוס הזהות העצמית הנפרדת של מתבגרים, כוללת גם בחינה והתרסה נגד מוסכמות חברתיות כלליות. לרוב, התרסה זו, היוצרת את סערת גיל ההתבגרות, מופנית כלפי ההורים, המייצגים את המוסכמות החברתיות השמרניות. במקרה של מתבגרים שהוריהם יצאו מהארון, ייתכן ואימוץ ההתרסה החברתית של ההורה (ביציאתו מהארון), משרתת את ההתרסה החברתית של המתבגר, ולכן הם נוטים לשתף את חבריהם ואחרים (כפי שהעלה הניתוח בפרקים אחרים, המרואיינים שהוריהם יצאו מהארון בגיל ההתבגרות אכן התייחסו, ברובם, להיבטים ה'מגניבים', וה'קוליים' בכך שיש להם הורה הומו או לסבית). בקרב המרואיינים הצעירים יותר, אשר טרם השלימו את תהליכי הנפרדות, השפעת מהלכי ההורים עליהם רחבה יותר, והחשש מפגיעה במעמד החברתי, ניתוק קשרים עם חברים וכו', מאיים עליהם ומקרין תחושת סכנה. בהתאם לשלבי ההתפתחות בילדות, צעירים נוטים לראות בהוריהם מודל לחיקוי, וההורים מהווים נציגי החברה והסדר החברתי (Steinberg, 2008). ייתכן, ושבירת המוסכמות החברתיות על ידי ההורה היוצא מהארון, בשלב שבו הילדים נמצאים בעצמם בשלב של גיבוש ולמידת המוסכמות החברתיות, גורם לכך שיציאה מהארון של ההורה בשלבי הילדות של הילד, נחווית על ידי הילד כשבר אישי גדול יותר, ומבלבל יותר. למרות שרוב המרואיינים נהגו באופן שונה לחלוטין, הרי תיאורה של ענת, בגילוי הלב יוצא הדופן שלה, מעלה על פני השטח כמעט את כל השאלות העולות אצל הצעירים בהיבט של גילוי והסתרה, ובניסיון להבין מדוע להסתיר ומה הם המחירים של גילוי לב :

"הלכתי לבית ספר למחרת וסיפרתי לכל החברים שלי, שאמא שלי לסבית. וזה היה בעיר קטנה, שזו חברה קצת יותר שמרנית מתל אביב, אז שם קיבלו את זה פחות טוב. אממ. אני זוכרת שאמרו לי שזה, שזה... שזה מגעיל, וש... זה לא בסדר, ו"אמא שלי שונאת לסביות". אני זוכרת, לא יודעת איך זה קרה, בכיתה ד' שהייתי ככה, אבל הייתי ילדה מאד מאד ביישנית. ז"א מאד שקטה, בקושי דיברתי. ומאד היה לי חשוב מה כולם חושבים עלי. במיוחד הילדים בכיתה. ברגע שהם אמרו לי שזה מגעיל, ושזה לא בסדר, אז קודם כל... כאילו ניסיתי וניסיתי לחשוב, למה שזה יהיה לא בסדר, למה שזה יהיה מגעיל, למה שזה... יפריע למישהו. ופשוט לא הצלחתי להבין, ב-כ-לל, והייתי ממש מופתעת מהתגובות שלהם, ממש לא ציפיתי לזה, אהה ואני חושבת זוכרת שפשוט אמרתי לעצמי שהם, (שתיקה) הם כאילו שהם טפשים. אני גם זוכרת שאמרתי לעצמי, שטוב, אם זה מה שאומרים להם בבית, אבל זה באמת... לא הצלחתי להבין, איך מישהו יכול לחשוב על זה בצורה הגיונית באמת ולהגיע למסקנה שזה לא בסדר. "

(ענת)

ברמה האישית, זו שמעבר לתפישה החברתית בה הרחבתי בראשית הפרק, הרי הדיבור על מיניות, ובפרט על מיניות ההורה, הוא אקט מביך באופן מיוחד ולעיתים אפילו מסכן. החשש כי בעקבות החשיפה החברים יתרחקו או כלל לא ירצו להיות חברים יותר, או החשש מפגיעה פיסית, מונע ברמה המיידית מהילדים לחשוף את סודם.

"... ולבנים אף פעם לא סיפרתי, לחברים... לא סיפרתי כי פחדתי מהתגובות, כי זה מקום קטן והיתה הומופוביה באיזה שהיא רמה. לא היה אף אחד בחבר'ה שהוא הומו. " (אלה)

"כשאנחנו עברנו דירה, אז בגלל שהיא (אמא) לא רצתה שאני אחטוף מכות בבית ספר, אז היתה הוראה חד משמעית, להגיד לשכנים, ולחברים ולכולם, שהיא דודה שלי (בת הזוג של אמא). שהן אחיות שקנו בית ביחד. " (לירון)

אף אחד מהמראיינים לא התייחס באופן ברור ולא יכול היה לומר מה היה האירוע או נקודת הזמן בה החליטו לספר לחברים, לחשוף את הסיפור המשפחתי. נראה כי מדובר בהפנמה, בתהליך פנימי של השלמה עם הנטייה המינית של ההורה, תהליך שכאשר הוא מסתיים, או נמצא בשלבי סיום, הנער או הנערה בשלים לחשוף את הסיפור בפני חבריהם.

"אני יודע שאני הסתרתי אותו, עד שאני כאילו.. אתה עובר בעצם איזה שהוא תהליך של יציאה מהארון גם. אה..עד שאני יכולתי לדבר על זה, למרות שכולם ידעו." (ארז)

"ארבע וחצי שנים אחר כך, פתחתי את הנושא. לקח לי ארבע שנים להתחיל לדבר. ואז פתחתי, ומה-זה פתחתי, כאילו, לא הפסקתי." (דפנה)

טקטיקה דומה נבחרה על ידי רוב המראיינים בעת שהחליטו לספר לחברים על ההורה היוצא מהארון. ההחלטה של רובם הייתה לספר על כך באופן אישי, לכל חבר וחברה לחוד. באופן זה יכלו לשלוט במהלך השיחה, להרחיב ולצמצם בנושאים המדוברים, לאפשר שאלות ותשובות וגם לקבל את מלוא תשומת הלב מכל אחד מהחברים להם סיפרו:

"אני זוכר בהתחלה סיפרתי לאחד ואז סיפרתי לעוד מישהו ואז היה קצת קטע שיש את הסוד ושצריך לספר את הסוד ומתי אתה מספר לו וכאילו.. זה היה כזה אישיו ולאט לאט סיפרתי כזה אחד אחד... תמיד אחד על אחד... אז כאילו זה היה "שיחה". אני רוצה לספר, יש לי סוד, צריך לגלות את הסוד שלי." (אמיר)

"(בכיתה י') הושבתי חברה חברה וסיפרתי, כי כבר הרגשתי שאני רוצה להביא את כולן בלי לחשוב מראש ובלי לתאם ובלי לספר.. אני חושבת שניהלתי קרוב לעשרים שיחות אישיות בשביל להסביר את זה ו.. ולהוציא את זה כבר החוצה... " (אלה)

אמיר ואלה, בנקודת הזמן שבה החליטו לחשוף את סיפורם, קיימו "מרתון" שיחות אשר בהן עידכנו את כל חבריהם בסיפור המשפחתי.

"אני יודעת בדיוק לאיזה חברה [סיפרתי], כי זו חברה מאד טובה שלי עד היום. אההמ. אבל, לא זוכרת באיזה נסיבות אבל כן, החלטתי שמספיק נוח לי איתה, והיא מספיק חברה קרובה שלי שאני מספר לה. אבל רק היא ידעה באותה תקופה לא סיפרתי לאף כאילו, לאף חברה. מעט מעט חברות הכי טובות שלי, אז ידעו, כי.. כי לפעמים גם באו איתי (לבקר את אבא) חברות טובות, אז נסעו איתי אליו לפעמים או... אז ממש, כל פעם חברה.. כאילו, בכל שלב בחיים, היתה לי חברה אחת שידעה." (איריס)

בשונה מאמיר ואלה, איריס בחרה לספר בכל שלב בחיים לחברה אחת או חברות בודדות, אלו אשר הצטרפו אליה בעת הביקורים שערכה אצל אביה. כאן, חשיפת הסיפור המשפחתי נדרש על מנת להכין את החברות לקראת הביקור בבית האב הגר עם בן זוגו.

אמיר, אלה, איריס ואחרים בחרו לספר לחברים ולחברות הקרובים ביותר. עלמה מציגה שיקול נוסף בבחירת הדמות בפניה חושפים את הגילוי לגבי ההורה הגאה, ובוחרת לספר לבחורה לסבית שעבדה איתה.

"אני זוכרת שעבדתי באיזה מסעדה או משהו כזה והייתה שם בחורה שהייתה לסבית, סיימנו איזה משמרת נורא מאוחר ובאמת היא הייתה הבן אדם הראשון כאילו שהוא... לא היה לי באמת קשר אליה ובגלל שהיא הייתה לסבית הרגשתי נוח להגיד את זה." (עלמה)

הבחירה בדמות לסבית למרות שכלל אינה קרובה אליה, מאפשרת לעלמה להבטיח לעצמה תגובה אוהדת ואולי גם "תרגול" בטוח של הסיפור עליו תחזור בהמשך עוד פעמים רבות. עלמה לא היחידה בחששה. הפחד מתגובות הסביבה מוזכר שוב ושוב על ידי המרואיינים, למרות שבדיעבד איש מהם לא הזכיר תגובה קשה או פוגענית.

"באופן כללי אני מאד פחדתי מהתגובות. אני... כמו שאמרתי, בהתחלה זה מאד סוד ולא רציתי לספר לאף אחד וזה היה בשושו וכל זה" (ארז)

השילוב של עולמות מקבלים ובחירה מושכלת למי לספר, מעלה בסופו של דבר תיאורים של המרואיינים המציינים תגובות מופתעות, חיוביות ומתעניינות:

"ובתל אביב... היו תגובות, של "אה, מגניב", או "אה, קול, אבא של אסף הומו". ופתאום באיזה שהוא מקום זה היה קצת מאכזב, כי פתאום זה לא כזה מיוחד" (ענת)

"אף פעם לא היו תגובות קיצוניות. אממ, זה בדרך כלל היה, "אה, וואלה". ואז עוד שאלות... לא שאלות יותר מידי מעמיקות. יותר איך מתמודדים עם זה מבחינה פונקציונלית" (נטע)

"לא היה ביג דיל אצלנו בכלל. כולם קיבלו את זה, כולם היו סבבה עם זה." (ענת)

ההתחבטויות והקשיים שליוו את המרואיינים בצעירותם בנוגע לחשיפת היציאה מהארון של ההורה בפני החברים והחברות, חולפים עם השנים, ובבגרותם הם מרגישים בטחון רב במקום המשפחתי וביכולת שלהם לספר את סיפורם במרחב הציבורי.

"היום אני מספרת לכל אחד שאני רק יכולה לספר לו ומעודדת גם לשמוע, כאילו מהבחינה הזאת החומות די נפלו... ולבני זוג תמיד סיפרתי יחסית בהתחלה." (אלה)

"היום אני, משחררת... לא אכפת לי מה יחשבו, מה יגידו או... אז היום כן. אבל לקח לי הרבה זמן להגיד את זה. חושבת שאולי רק סביב הצבא, כאילו. התחלתי לשחרר." (איריס)

"אני משתדל לא לעשות מזה אישיו, אנשים אחרים נוטים לעשות מזה אישיו אבל שוב, זה לא איזה סוד שאני לא מוכן לספר." (אמיר)

ההורה גאה – ומה עם המיניות שלי?

התלבטות של מתבגרים וצעירים לגבי הזהות המינית והנטייה המינית שלהם היא חלק מתהליך ההתבגרות ובניית זהות, אולם התהליך הזה מקבל פנים נוספות ומורכבות כאשר הוא נעשה בצל הידיעה שאחד ההורים הוא הומו או לסבית. הבדיקה ה"אובייקטיבית" שעושים הצעירים אינה קיימת עוד, משום שברקע עומדת כעת הידיעה לגבי ההורה, אשר גוררת תהיות כגון 'אולי אני הומו/לסבית כי יש כאן עניין גנטי', 'אולי אני הומו/לסבית כי הושפעתי מההתנהגות של אבי/אימי וכו'.

מבין שלושה עשר המרואיינים והמרואיינות, שתיים, בנות לאימהות לסביות, הגדירו עצמן כלסביות ומרואיין אחד, בן לאב הומו, הגדיר עצמו כא-מיני, והאחרים תיארו קשת רחבה של תחושות אשר ליוו אותם במהלך גיל ההתבגרות, החל מאלו אשר כלל לא שאלו עצמם שאלות לגבי הנטייה המינית ועד אלו אשר עסקו בשאלה הזו באופן אינטנסיבי.

ככלל, ניתן לראות אצל המרואיינים שלושה דפוסי התייחסות למיניותם הם :

טבעיות/אדישות – הצעירים תארו גיל ההתבגרות שבו כלל לא התלבטו או שאלו עצמם שאלות בנוגע לנטייתם המינית, משום שהיה להם ברור כי הם סטרייטים. כחלק משיחות עם חברים או חברות עלו השאלות הללו, אולם הם לא הרגישו התלבטות פנימית אמיתית (עמית, איריס)

"אני לא חושבת ששאלתי את עצמי אם אני לסבית או משהו כזה... שכאילו מאד יכלתי להתחבר לזה שאפשר להתאהב בבן אדם ולא קשור אם הוא בן, בת. מאד יכלתי להתחבר לזה. זאת אומרת הבנתי את זה אבל לא, לא חושבת שאף פעם שאלתי את עצמי. זאת אומרת הייתי די בטוחה במיניות שלי..." (עמית)

"שאלת את עצמך כל מיני שאלות, אם אבא שלי הומו, אז אולי, מה זה אומר עלי?"

לא. לא.

כאילו אין לך, את במקום שלך ברור לך ו..

כן, כן. " (איריס)

התנגדות – חלק מהמרואיינות, בנות לאימהות לסביות, תארו גיל ההתבגרות שבו קיים חשש עמוק מפני הגילוי כי הן עצמן לסביות, ומשום כך לא העזו לבדוק זאת עם עצמן באופן גלוי ואמיתי. בדרך כלל מדובר בצעירות אשר הלסביות של אימותיהן יצרה קושי משמעותי בילדותן והחשש למצוא עצמן בסיטואציות דומות לאלו של אימותיהן או החשש לגרום לילדיהן קשיים כדוגמת אלו שהן חוו, שלל את האפשרות לדמיין עצמן כלסביות. (ענת, לירון)

"לא חששתי שאני אהיה לסבית. אבל הייתה איזושהי תקופה שכל החברות שלי ניסו לחשוב, האם הן?"

ואני לא יכולתי לעשות את התהליך הזה עם עצמי בכלל. לא יודעת למה, זה קצת הרתיע אותי. " (ענת)

"אני זוכרת בכיתה י' שבאה לי איזו מחשבה כזאת, שהכניסה אותי לחרדות אימות, שכאילו, "אם אני,

אולי אני לסבית, אולי אני לסבית, אולי אני לסבית, אוי ואבוי או ואבוי או ואבוי". ו.. העפתי את זה. "

(לירון)

מורכבות – חלק מהמרואיינים שאלו עצמם שאלות לגבי נטייתם המינית באופן גלוי ואמיתי, כאשר עובדת היות ההורה הומו או לסבית נמצאה בכל העת ברקע, וזכתה להתייחסות ולשאלות נוקבות, אולם מבלי שתשתק את היכולת לבדיקה אמיתית ואמיצה. (אמיר, ארז, רותי)

"היו לי קצת דיונים שיש לילדה בגיל ההתבגרות עם לסביות, כאילו שזה נראה לי מין.. מין שלב שכמעט

כל.. מההיכרות שלי עם נשים סביבי, כאילו לכולן יש. הרי כולנו על המנעד איפה שהוא וכולם משחקים עם

זה קצת. לא, לא היה לי קשר משמעותי עם אישה. כאילו.. רוב האנשים שהתאהבתי בהם בסופו של דבר

היו גברים ולא נשים אבל.. אבל כן היה לי את המשחק הזה. " (רותי)

"אם אבא שלי הומו, אולי גם אני הומו. אולי זה, אולי זה שגדלתי בבית עם הומו ועם אימא אולי זה השפיע עלי, אולי אני אהיה נשי, אולי אני הומו, אולי.. אולי זה עובר לגנים. ואולי עכשיו אני לא חושב, אבל פתאום בגיל ארבעים זה גם יקרה לי. אה.. הרבה שאלות שליוו אותי. אני מתאר שהן עדיין ילוו אותי כי יש פה איזה שהיא דוגמא לזה שזה לא תמיד קורה ברגע המתאים. אה.. לא חושב שאני הומו. " (ארז)

"הייתה גם תקופה, אני לא זוכר בדיוק להצביע מתי זה היה אבל ששאלתי את עצמי אולי גם אני הומו. כן? אה.. שכאילו.. אמרתי לעצמי רגע, אולי גם אני נמשך לגברים. אם אבא שלי אז אולי.. זה משהו שעלה לי. מהר מאד הבנתי שלא אבל.. כלומר עצם זה שנפתחה לי המחשבה הזאת זה כבר היה מבחינתי איזה שהוא טוויסט. שאולי גם אני. " (אמיר)

בנוסף, חלק מהמרואינים גיבשו את נטייתם המינית טרם יציאת ההורה מהארון וההתלבטות בנושא זה הייתה בהתייחס להורים סטרייטים (נטע, יואב). עם זאת, היציאה מהארון של ההורה פתחה פתח לבדיקה מחודשת למרות הנטייה המינית המגובשת, ולשאלות הנוגעות לנזילות של הנטייה המינית ולאפשרות של הגדרה מורכבת יותר מזו החד משמעית והברורה שהגדירו עצמם.

"תמיד נמשכתי רק לנשים. אה.. אבל אני מניח שהייתה יכולה להיות סיטואציית חיים שהייתי נמשך לגברים. " (יואב)

באותו אופן גיבשה גם נטע את זהותה הלסבית טרם יציאת אימה מהארון ולכן היא אינה קושרת בין הלסביות שלה לזו של אימה :

"אני לא חושבת שזה משהו שהוא כאילו, שהוא נרכש ונלמד, כי אחרי הכל, עד גיל 21 חייתי גם בידיעה שהם, שאין שום דבר חריג במיניות של ההורים שלי. שום דבר. ממש שום דבר. אז.. לא חושבת שזה יכול להשפיע. מה שכן. אני חושבת שהייתה השפעה על איך שקיבלתי את עצמי, אבל אני לא חושבת שזה.. שהידיעה שאמא שלי, לסבית, שינתה לי משהו. אולי, אני חושבת, שאולי זה בגלל שהייתי בגיל מאוחר. " (נטע)

את הראייה המורכבות הזו מכילים הצעירים והצעירות בהמשך גם על בני זוגם:

"בדיבורים שלי עם בעלי אז אנחנו מדברים.. אני אומרת הכול יכול לקרות, אתה יכול להפוך להומו גם פתאום " (נועה)

כאשר במשפחה הגרעינית ישנו בן משפחה גאה נוסף, אח או אחות, הרי נוצרת טלטלה נוספת, ומיטיבה לתאר זאת אלה :

"היום אני שואלת את עצמי את השאלות האלו.. אם הן היו נשאלות אז, הייתי נורא נבהלת מהן ועד לא מזמן אפילו. היום, היום הן נהיות יותר מודעות ופחות מפחיד אותי לדבר על זה.

אני חושבת שתמיד היה בי משהו שפחד שגם אני אולי ואיך אפשר פעמיים להביא משהו במשפחה.... אחותי גם כמה שנים אחר כך התחילה לנהל מערכת יחסים עם בחורה. זה הכול התערבב לי ככה ביחד.

היא גרה עם אבא שלי ופתאום גם היא לסבית אבל לא באופן מוצהר ... אחותי כבר מאז ניהלה מערכות יחסים עם גברים אבל...

כאילו איך אני יכולה.. אם אני ארצה להיות (לסבית) אז איך אפשר שני מקרים באותה משפחה .. איך זה שיש לי גם אבא וגם אחות. ומה אני בכל הסיפור הזה. ועד לא מזמן השתקתי בכלל את השאלה הזאת. היום אני לא, אני לא יודעת על עצמי.. לא היה לי ניסיון עם נשים אבל זה בהחלט מסקרן אותי. אה.. ואני, אני לא בטוחה שאני יכולה להגדיר את עצמי מינית בצורה קלה ואני חושבת שחלק מזה זה המקום שאני יודעת עד כמה הקו הזה גמיש ונוזל. אני כאילו.. ברגע שהמודל שלך מהבית הוא לא חד משמעי מהבחינה הזאתי.. גם בזכות זה שאבא שלי הוא גבר מאד רגיש וקצת יוצא דופן שרוב החברות שמקיפות אותו הן נשים אז.. אני לא יודעת, לא יודעת להסביר את זה כל כך אבל אני לא יכולה להגיד חד משמעית שאני נמשכת לגברים ואני בכלל לא יכולה להגיד שאני נמשכת לנשים. כאילו אני קצת מבולבלת מהבחינה הזאת. " (אלה)

באופן דומה, החשיפה למיניות החריגה של אביו פתחה בפני אמיר את האפשרות להעמיק ולחקור את המיניות שלו ולהגדיר עצמו כנוטה ל-א-מיניות.

"עצם זה שאתה עוצר וחושב על דבר כזה זה גורם לך לנסות להבין את עצמך יותר. להגיד שזה השפיע עלי שירות – אני לא יודע. גם עוד, עוד נושא שהוא קשור בסימן שאלה, אני מאז גיליתי על עצמי שאני נוטה לכיוון הא-מיניות.

מבחינתי הראש שלי היה הרבה יותר פתוח לנושא הזה של מיניות שונה כי חשבתי על זה עוד לפני, ברגע שאבא שלי סיפר לי את זה, כי הוא גרם לגלגלים אולי להתחיל להסתובב. וברגע שהתחלתי לחשוב על זה אז כשנתקלתי בזה הייתי הרבה יותר מוכן. כלומר הייתי יותר פתוח לרעיון ו.. ולאפשרות.

עכשיו, אם זה קשור אני לא יודע. אם זה קשור לעצם שאבא שלי הומו אני לא יודע אבל זה בטוח עזר לי לחשוב על עצם.. להעלות את השאלה של המיניות כשאלה. זה הרבה מאד קשור לאבא שלי. " (אמיר)

תימה שלישית : אבא הומו, אמא לסבית - בין הפרטי לציבורי

עם שוך האירועים הדרמטיים (הגירושין והיציאה מהארון) מוצאים עצמם הילדים מתמודדים עם מציאות חדשה, החיים עם אבא הומו או אמא לסבית. ונדרשים לגשר על הפער שבין ההורה הפרטי, המוכר והאהוב, לבין הדמות הציבורית והתרבותית של הומו או לסבית. ניתוח הראיונות מגלה הבדלים, שיידונו בהמשך, באופן שבו חווים הילדים יציאה מהארון של אב או של אם. בנוסף מתמודדים הילדים עם השתנות ההורים, הכרות עם בני ובנות זוגם החדשים, ונראות של מיניות ההורים.

הניתוח מעלה כי המעבר מחיים במשפחה בה ההורים הטרוסקסואלים, לבין ההבנה שאחד ההורים הוא הומו או לסבית מחייבת את הילדים להתמודדות בשתי רמות. הרמה הראשונה היא זו הפנימית, העמוקה הדורשת מהילד או הילדה להפנים זהות נוספת, חדשה, של ההורה, ולא זו בלבד, אלא שהזהות הזו מתייחסת למיניות ההורה, תחום מודחק בדרך כלל וקשה

להתמודדות. הרמה השנייה, מתייחסת להיבטים הפרקטיים יותר של שיגרת החיים כדוגמת הכרות עם בני ובנות זוג חדשים של ההורה או חשיפה לסיטואציות בהן לא ניתן לעצום עיניים או להתעלם ממיניות ההורה.

הפנמת הזהות החדשה של ההורה – למרות הקבלה והפתיחות הקיימות היום בחלקים נרחבים של החברה הישראלית, הרי שהדימויים המלווים הומואים ולסביות מכילים סטיגמות רבות, כאשר המוכרות בהן, הן ההומו הנשי והלסבית הגברית. מחקרים רבים עוסקים ביחס של הטרוסקסואלים כלפי הומוסקסואליות, גברית ונשית כאחד (Davies 2004; Boysen G., Fisher M., DeJesus M., Vogel Cohen, Hall & Tuttle 2009), ובתפיסה של הומואים כלפי עצמם (Cohen, Hall & Tuttle 2009), כהן, הול וטטל (D. & Madon S. 2011). מציינים במחקרם כי הומוסקסואליות נתפשת פעמים רבות כנוכחות של מאפיינים התואמים למגדר השני (הומו – גבר בעל מאפיינים נשיים, לסבית – אישה בעלת מאפיינים גבריים). גבריות ונשיות נתפשים כשני קצוות מנוגדים, וכך, לגברים הומואים משויכים מאפיינים אשר באופן מסורתי אפיינו נשים סטרייטיות ולהיפך, לנשים לסביות משויכים מאפיינים אשר באופן מסורתי אפיינו גברים סטרייטים. באופן זה הומוסקסואליות התקבלה כהפרה של תפקידי המגדר המסורתיים. מחקרים מוצאים הבדלים הן ביחס של הטרוסקסואלים כלפי לסביות והומואים והן באופן שגברים ונשים הטרוסקסואלים מתייחסים להומוסקסואליות בכללותה. הממצאים מראים כי גברים הטרוסקסואלים מחזיקים בעמדות שליליות יותר כלפי הומוסקסואליות מאשר נשים. הרק (Herek 2000) מסביר זאת בכך שגברים הטרוסקסואלים מתייחסים להומוסקסואליות כהפרה של תפקידי המגדר המסורתיים, בעוד נשים סטרייטיות רואות הומואים ולסביות כקבוצת מיעוט חברתית. כתוצאה מכך, גברים הטרוסקסואלים זקוקים לאישור הזהות הגברית שלהם, על ידי הנמכת האידנטיטאליזם אשר חרגו מהנורמה המקובלת. נשים הטרוסקסואליות, לעומת זאת, שיתכן וגם הן מתנגדות לנורמות המגדריות, אינן רואות בהומוסקסואליות איום. בנוסף, מחקרים מראים כי גברים הטרוסקסואלים רואים הומואים באופן שלילי יותר מאשר לסביות, בעוד נשים הטרוסקסואליות מחזיקות בהערכה דומה עבור הומואים ולסביות.

גם אם ניתן למצוא היום דימויים תרבותיים מורכבים יותר של הומואים ולסביות, הן כדמויות בסדרות טלוויזיה או סרטי קולנוע והן אומנים, פוליטיקאים או אנשי ציבור אחרים אשר יצאו מהארון, הסטריאוטיפים הללו נוכחים סביבנו כל העת. בנוסף, יש לזכור כי הורי המרואיינים יצאו מהארון לפני מספר שנים, חלקם אף לפני למעלה מעשרים שנה, כאשר הנראות של הומואים ולסביות היתה פחותה והסטריאוטיפים שליוו אותם היו שליליים הרבה יותר.

למרות הנטייה לקשור בהיבט זה של שוליות חברתית המלווה ביצוגים סטיגמטיים, בין הומואים ולסביות, אנו מוצאים הבדלים בעוצמת הסטיגמות החברתיות וביכולת ההכלה של החברה, והדבר בא לידי ביטוי גם בניתוח הממצאים ובשיחות עם המרואיינים. לאור זאת, בחרתי להתייחס להתמודדות של הילדים עם יציאה מהארון של ההורה, בנפרד בהקשר של אב הומו ושל אם לסבית.

על הפער בין "אבא" ל"הומו" – עם היציאה מהארון מצטרפת לזהות "אבא" זהות נוספת. "הומו". הישות "אבא" היא ישות אישית, פרטנית, מוכרת, אהובה, מוערכת. הישות "הומו" היא ישות חברתית, תרבותית בעלת מאפיינים סטיגמטיים ברורים. היא מתקיימת כקללה "יא אומו...", היא מתקיימת בגן העצמאות, היא מתאפיינת בהליכה נשית, שיער צבעוני, סגנון לבוש ודיבור. איך כל זה קשור לאבא?

"רק מהרעיון התביישתי. אותו עצמו המשכתי נורא לאהוב ולקבל." (אלה)

"פתאום הגיעו הביתה חברים שלו שהם היו מאד מאד צעקניים כאילו מבחינת מראה והם ישבו כזה בגינה כולם ופתאום זה היה לי נורא מוזר. כאילו אמרתי טוב, אני אלך רגע.. לא יודעת למה אבל.. זה לא התקשר לי אליי. אבא שלי הוא מה זה, בן אדם מה זה עדין. מה זה כזה.. צנוע ועדין והוא נורא רוחני גם וזה לא הסתדר לי פתאום כל הבלגן הזה והשפה ו.. " (עלמה)

"הוא סמכותי ומצליח אז על פניו אין כאילו.. לא הרגשתי שיש במה להתבייש, כי ההומואיות שלו לא נדפה ממנו " (אלה)

מהילדים נדרש כעת, לאחר היציאה מהארון לקשור בין שתי הישויות הרחוקות כל כך זו מזו, והציטוטים מעידים כי ברמה האישית עדיין מתקיים פער. זהות ה"אבא" לא עומדת כעת בפני עצמה, אלא מוצגת כהיפוך לזהות ההומואית. התכונות שעד עתה עמדו בפני עצמן, הן כעת התכונות המוכיחות שאבא אינו "הומו קלסי". "הוא סמכותי ומצליח" ולא רכרוכי כמו הומו, "הוא צנוע ועדין והוא נורא רוחני" ולא קולני וצעקני כמו הומו. הוא שונה מכל ההומואים, הוא רגיל. האחרות הופכת תפקידים. האב שייך כעת, מתוקף היציאה מהארון, לקבוצת ההומואים, אבל הוא אחר, והאחרות שלו אל מול כלל ההומואים היא בזה שהוא "רגיל", הוא גברי, סמכותי, רוחני.

על הפער בין "אמא" ל"לסבית" – בניגוד לפער שנפער בין "אבא" ל"הומו", הילדים לאימהות לסביות אינם נדרשים לגשר על פערים בין שתי זהויות מנוגדות אלא להוסיף זהות נוספת למגוון הזהויות המרכיבות יחדיו את הישות "אמא". הניתוח העלה, כי המרואיינים והמרואיינות אינם מתביישים, בפני עצמם, בזהות הלסבית של האם ואינם חשים כי הלסביות סותרת זהויות אחרות הקיימות בה. יתכן וזו הסיבה בגללה העלו המרואיינים את האפשרות כי אמא לסבית גם טרם יציאתה מהארון. נראה, כי הלסביות אינה מסכנת את האופן שבו הילדים תופשים את אימם ולכן הדיבור על הנושא הזה יכול לבוא באווירה מבודחת ופתוחה. יתכן כי אחת הסיבות לכך טמונה בהסבר שמספקות הקומובורג ובראליאר במחקרן (Hequembourg & Brallier 2009). הן טוענות כי הארוטיזציה שנעשתה על ידי החברה ליחסים לסביים יצרה מצב שנשים לסביות ממשיכות להוות אובייקטים מיניים עבור גברים הטרוסקסואלים. לעומתן, גברים הומוסקסואלים נשפטים על ידי החברה בקשיחות וביחס שלילי ונתפסים כמופקרים. בנוסף, הומואים אשר לא עמדו בסטנדרטים הגבריים המקובלים, זכו בתגובה אכזרית ולעיתים אלימה.

"תמיד היינו צוחקים על אמא שלי שהיא לסבית. סתם היינו צוחקים עליה כי היה לה קרחת, ונכנסה לקטע של השוביניזם, של הפמיניזם הזה," (עמית)

"היתה מישהי שהייתי מדברת איתה, לא יודעת באיזו שיחה זה עלה, עלה שיש לאמא שלי פוטנציאל להיות עם בחורה. כן, להיות לסבית. וצחקנו על זה." (נטע)

בציטוטים אלו, נטע ועמית מתייחסות להופעה החיצונית הסטריאוטיפית של הלסבית הגברית, אולם הדבר אינו מאיים עליהן.

"היום, אז יש מלא לסביות נשיות. אז (לפני שנים) זה היה מאד מובחן, שהן לסביות. זה לא היה מקום ל... בוציות כל החברות שלה היו. את יודעת, מאד מעניין לגדול ככה." (לירון)

"אמא שלי לא נראתה שונה, משאר החברות שלה. ז"א, שיער קצר ... כל החברות שלה ככה. כל החברות שלה התלבשו בצורה דומה, ובעבודה שלה התלבשו בצורה דומה. אז גם, היו גם כולם שיחקו כדור יד וכדורסל... לא היה שם איזה שהוא משהו בקווים, שיכולתי להצביע על משהו חריג." (נטע)

ההתמודדות ה"פרקטית" - לאחר הגירושין והיציאה מהארון מתחילה להתקיים בבית שגרה חדשה. כל המרואיינים והמרואיינות (למעט אחד) שעדיין גרו בבית הוריהם, נשארו לאחר הגירושין לחיות עם האם כאשר האב עזב את הבית, עבר לדירה משלו, והילדים, בתדירות כזו או אחרת, הגיעו לביתו. סיפורי החיים הראו, כי המעבר של האב ההומו לבית משלו, איפשר לאב לתת נראות לחלקים הגאים בחייו – דגל גאווה, מגנטים על המקרר, מפגש פתוח עם חברים. כאשר האם היא זו שיצאה מהארון, המרואיינים אינם מזכירים שינויים שחלו בבית, למעט השינוי המשמעותי המתרחש במידה והאם ובת זוגה עוברות להתגרור יחד.

עם הזמן הכירו הילדים והילדות את בני או בנות הזוג של ההורים, והקשרים עימם נעו על הציר שבין אהבה וקרבה לבין כעס וריחוק. החיים יחד עם בני ובנות הזוג של ההורים זימנו סיטואציות לא מוכרות ולעיתים מביכות, כמו לראות את אבא במיטה עם גבר, או את אמא עם אישה. סיטואציות המציבות את מיניות ההורה, כמו שאמרה אחת המרואיינות 'in the face'. לעיתים, השינויים שעברו ההורים לא הסתכמו בגירושין וביציאה מהארון אלא התווספו לשינויים נוספים הקשורים למראה החיצוני, תחומי עניין, בחירת מקצוע, מקום עבודה ועוד.

קשרים מורכבים עם בני ובנות הזוג ה'חדשים' של ההורים - אנדרסון וגרין, במאמרם מ 2005 (Anderson & Greene 2005) מתארים תשעה שלבים אפשריים היכולים לעבור על משפחות גרושות המתמודדות עם כניסתם של בני זוג חדשים למערכת המשפחתית. השלבים נעים מהיכרות ראשונית דרך מפגש של בן או בת הזוג עם הילד ועד מגורים משותפים ונישואין. השינויים הללו מאתגרים את המערכת המשפחתית ודורשים התאמה של המשפחה כמכלול לכל שלב ושלב. במאמר מאוחר יותר שלהם (Anderson & Greene 2011), טוענים אנדרסון וגרין כי אחת המשימות המאתגרות העומדות בפני הורים אשר מקיימים זוגיות נוספת לאחר גירושין, היא לנהל את הקשר המתפתח בין בן או בת הזוג החדשים לבין הילדים. החוקרים מציינים את ההבדל בין הורה המכוון לצורכי הילד, לבין זה המכוון לצרכי בן או בת הזוג. הורה המכוון לצורכי הילד ידאג לפעול באופן אקטיבי על הקשר עם בני הזוג כאשר יחוש כי הילד מגיב בלחץ לאינטראקציה עימם. לעומתו, הורה המכוון לצרכי בני הזוג יפעל באופן אקטיבי כאשר יחוש כי בן או בת הזוג אינם מגלים עניין בילדיהם. הקשר והמורכבות של יחסי בני זוג הומואים ולסביים עם הילדים לאחר גירושין מיחסים הטרוסקסואלים טרם נחקר לעומק ורוב הנושאים שעלו במהלך הראיונות בהקשר זה אינם ייחודיים לסיטואציה של יציאה מהארון, אלא מאפיינים פרידות וגירושין של הורים.

"אהבתי אותה (את בת הזוג של אמא). אני יכולה להגיד שמאד אהבתי אותה. אהה, אבל ב-כשכבר גרים באותו בית זה כבר אחרת... יש לה זכות להגיד לך מה לעשות... היא אף פעם לא היתה שותפה בחינוך שלי.... לא הייתי חייבת להקשיב לה." (לירון)

"בת הזוג שלה כמעט לא היתה אצלו, כי היא לא הסתדרה איתנו ואנחנו לא הסתדרנו איתה. אנחנו לא עניינו אותה, אמא שלי עניינה אותה וכשהיא היתה מגיעה אלינו הביתה, אז היא היתה מרשה לעצמה,

כזה, לחנך אותנו.... אבל בבית, היו תקופות מאד קשות. גם כי אחותי ואני לא אהבנו את זה שיש עוד מישהו שמחלק לנו הוראות, שהוא לא אמא שלנו. ושהיא התעקשה להיות אמא לכל דבר. " (ענת)

" אחרי כאילו תקופה מאד מאד קשה איתו (עם בן הזוג של אבא), של התנצחויות ומלחמות ושנאתי אותו ולא יכולתי לסבול אותו. אה.. נורא נורא אהבתי אותו. אני עד היום כאילו בקשר איתו מדי פעם. " (ארז)

לירון, ענת וארז מציינים חיכוכים אשר באו על רקע הרצון או הצורך של בני הזוג להוות דמות חינוכית עבור הילדים ולהיות חלק מהמערך ההורי בבית. היכולת והמוכנות של הילדים לקבל אותם כבני זוג של הוריהם, נעצרה כאשר אלו לוקחים על עצמם תפקיד הורי חינוכי.

סוגיה נוספת עולה מדבריו של יואב. המחשבה שאימו תקים תא משפחתי נוסף הכולל ילדים, עם בת זוג הצעירה ממנה בשנים רבות, מעלה על פני השטח כעסים הנוגעים לתא המשפחתי שהתפרק, וכלל את יואב ואחותו, אביו ואימו. הכישלון של אימו לשמר את המשפחה הגרעינית בעבר מעורר אצל יואב ספקות לגבי יכולתה להקים תא משפחתי נוסף.

" כל ההיסטוריה הלא כל כך.. לא יודע.. אה.. לא כל כך נעימה הזאת היא גרמה לי ולאחותי לקבל את הבשורה שיש לה עוד קשר עכשיו עם בחורה בת 33, כאילו קרוב לגיל שלי, אני בן 27, ושרוצה ילדים אז זה מה שגרם לשנינו להיבהל מזה... אמרתי טוב, שתעשה מה שעושה לה טוב כאילו.. אבל בעצם חשבתי ש.. שהיא בת 33 ושהיא רוצה עוד ילד ושכאילו..תכלס, קשה לי לחשוב עכשיו על אימא שלי מגדלת עוד ילד, נכנסת לעוד תא משפחתי ש.. אה.. של, נראה לי, שאני לא סומך עליה שהיא בעצם תתנהג כמו שצריך " (יואב)

לירון מתארת את הקושי הגדול מכולם. התחרות שלה כילדה צעירה, עם בת הזוג, על ליבה של האם. תחושת הנטישה של לירון בסיטואציות הרבות שבהן בחרה האם בבת הזוג ולא בה, המשיכה ללוות את לירון שנים רבות.

"הייתי יכולה לריב איתה על "את אוהבת את דינה יותר מאותי" ... ובעיקר כעסתי עליה על דינה. לא כי דינה היא דינה, לא כי היא לסבית, אלא כי האופן שבו היא גידלה אותי היה מעוות בעיני.... היא לא ראתה בעיניים. הן היו טסות פעם בחודש לחו"ל.... אמא נורמלית אומרת, אוקיי, האבא לא בא, אז אני לא נוסעת. בכל זאת הילדה בת שבע. כאילו. בשכונה של נרקומנים, זה לא דבר אידיאלי להשאיר ילדים סופשבוע שלם לבד בבית. אממ. היא היתה נוסעת.... נשארתי ימים שלמים לבד בבית... הייתי כאילו נהיית חולה, רצה אחריה אחרי האוטו, " לא.. אמא.. אל תסעי ". והיא היתה נוסעת, היא היתה נוראית. היתה נוראית. אמממ, היא לא ראתה בעיניים. דינה היתה כל עולמה. " (לירון).

הכרות הילדים עם בני הזוג, ואפילו מעבר למגורים משותפים איתם, אינם פוגעים בתא המשפחתי הגרעיני הכולל את ההורה והילדים, אולם כאשר אל התא המשפחתי הזה מצטרפת בת הזוג עם ילדיה, והם עוברים לגור כולם יחד באותו הבית, התגובה עלולה להיות חריפה הרבה יותר :

" בערך שנתיים אחרי שהם סיפרו לנו אז חברה שלה, עם שלושת הילדים שלה, באו לגור אצלנו בבית. שנתיים וחצי אחרי. באו לגור אצלנו בבית. אני הגעתי לרגילה מהצבא, אספתי את הדברים שלי, שמתתיק על הגב, אמרתי, "אני עוזבת את הבית". " (דפנה)

ההורה משתנה – תהליך היציאה מהארון, בעיקר כאשר הוא נעשה לאחר נישואין, הקמת משפחה וגידול ילדים, כרוך בשינויים רבים. התהיות לגבי הנטייה המינית אינן יכולות לעמוד בפני עצמן כפי שמתרחש כאשר הגילוי או ההכנה לגבי הנטייה המינית והיציאה מהארון מתרחשים בגיל הנעורים. כעת, בתוך מערך ההתלבטויות, נמצאים המשפחה והילדים. האחריות על שלמות המשפחה והחשש מפגיעה בילדים, מצטרפים לחששות הקיימים גם כך, של תגובת המשפחה המורחבת, החברים, מקום העבודה ומעגלים נוספים. היציאה מהארון והגירושין גם יחד, מהווים אם כן טלטלה פנימית גדולה המקיפה היבטים ורבדים רבים נוספים בעולם הפנימי והחברתי. שאלות לגבי בחירות נוספות שנעשו בחיים צצות ועולות. האם בחרתי בעיסוק שמתאים לי? האם המעגלים החברתיים מספקים אותי? היכן באמת הייתי רוצה לגור? וגם, איך באמת הייתי רוצה להקראות? להתלבש? לעצב את השיער? ועוד ועוד....

ההחלטה לעשות שינוי, לצאת מהארון, מזמנת אם כך, אפשרות לערוך שינויים רבים אחרים :

" זאת לא אמא שלי. אמא שלי היא בן אדם ממש שונה ממה שהיא היתה לפני 4 שנים. יש לה כזה כאילו קווי אופי שאפשר לחשוב שהם דומים, אבל היא עברה שינוי ממש גדול... ואחרי זה עם הבת זוג, אז אה, היתה פריצת גבולות של כל מה שהיא יכלה לפרוץ איפשהו.... הייתה יוצאת למסיבות כל היום, ולבשה מלא ורוד. התחילה ללבוש מלא ורוד. המון. ממש התמלאה ורוד, בחיים היא לא לבשה ורוד. היה לה תמיד הרבה שחור, הרבה צבעים סולידיים. התחילה ללבוש מלא ורוד... והתחברה לאיזה שהיא קבוצה חדשה שמה, שיותר קשורה לבת זוג. התנתקה מהרבה חברות שהיו לה. " (נטע)

"...עבר לתל אביב אחרי כמה שנים, ועזב את העבודה שהיתה מאד אינטנסיבית והתחיל ללמוד רפואה סינית. והוא נרגע. פשוט נרגע. אה.. התחבר למקומות יותר רוחניים, הוא.. הוא פחות לחוץ, הוא.. שם לב יותר אלינו, שלושתנו... אין ספק שיש קשר ל.. ליציאה מהארון ולגירושים ולעזיבה של העבודה והכל ביחד " (אלה)

השינויים הדרמטיים שמתארות אלה ונטע מבהירים את היקף השינוי אשר עבר על אימה של נטע ואביה של אלה, שינוי שלא נעצר בנטייה המינית. היציאה מהארון נתפסה כהזדמנות לשינוי רחב הרבה יותר, למימוש רצונות חבויים ולפריצת גבולות.

כאשר הידיעה וההכרה בנטייה המינית התרחשה שנים קודם לגירושין, ואף לפני הנישואין, היציאה מהארון בפני הילדים הפכה להיות אקט פורמלי שאינו כרוך בשינוי זהותי. בסיטואציות הללו, הילדים התמודדו אומנם עם ההכרה בנטייה המינית של ההורה אולם לא עם שינויים נוספים באורח חייו :

" אבא שלי מראש לא ניסה להסתיר את זה. הוא רק חיכה שאני אשאל אז הוא גם לא שינה את ההתנהגות שלו כי מראש התנהג כמו שהוא. הוא לא ניסה להסתיר שום דבר. אז לא, לא הרגשתי שהוא השתנה או שההורים שלי השתנו בשום צורה. " (אמיר)

היציאה מהארון והגירושין חושפים אם כן, לעיתים, שינויים דרמטיים וצדדים כלל לא מוכרים אצל ההורים, והילדים נדרשים להתאים עצמם ולהתרגל לדמות ההורית החדשה הנחשפת בפניהם.

מיניות ההורה – עם היציאה מהארון, מיניות ההורים, נושא טעון ומדחק מבחינת הילדים, עולה על הפרק ונחשף. תגובת הילדים להתמודדות עם סוגיה זו מאששת את התפיסה החברתית הדיכוטומית באשר למיניות האישה וזיהוייה כ"זונה" או "קדושה". האם, מתוקף מהות האימהות, הופכת "קדושה", ובכך משמרת את היותה יצור חסר מיניות. כאשר הילדים נדרשים להתמודד בכל זאת עם מיניות האם, הם נותנים הסברים המאפשרים להתחמק מהתמודדות ישירה עם המיניות.

"אני חושב שזה גם זה. זה גם.. אני לא חושב שיש לה גבולות. אני לא חושב שהיא רואה גברים או נשים. היא לא עושה הבדלה מגדרית שבני אדם מבדילים אני חושב. אמרתי לך, היא לא מגדירה את עצמה כלסבית... פשוט חיה עם מי שבא לה" (יואב)

"אימא שלי יש לה את ה... כאילו המשפט הזה שהיא אומרת שזה לא משנה האריזה, זה משנה הבן אדם שאתה איתו...." (עמית)

"כאילו הרגיש לי הרבה יותר שהיא הלכה על הקטע הפמיניסטי, מאשר על הקטע של, של הלסבית עכשיו. כאילו, אם היא היתה מכירה את הבחור הנכון... ז"א שהיא מתאהבת בבן אדם, לא מתאהבת בה בגלל שהיא בחורה. אוקיי? ז"א, אני חושבת שלאמא שלי זה לא היה משנה." (נועה)

ההסבר הניתן כאן לעובדה שהאם בחרה לחיות עם בת זוג הוא שאין כאן בחירה תלויה מין אלא בחירה אישית, ובאותו אופן יכלו האימהות הללו לבחור גם בן זוג.

האב, הגבר, אינו מאבד עם אבהותו את מיניותו ולכן ההתמודדות של הילדים עם מיניות האב היא גלויה וברורה הרבה יותר:

"איך הוא רואה את החיים, כאילו.. אם הוא רואה אישה והוא לא נמשך, הוא כן נמשך, הוא רואה גבר הוא מרגיש מה שהוא מרגיש כלפי אישה? כלומר זה.. אלה היו השאלות. אלה היו הנושאים שהטרידו אותי, שהיו לי מוזרים. שלא הצלחתי להבין." (אמיר)

אבל גם :

"על 'אטרף' ושות' אין לי בעיה לשמוע את זה מחברים הומואים שלי אבל לא בא לי לשמוע את זה מאבא שלי." (אלה)

הקושי לראות גילויי אהבה או מיניות אצל ההורים - במהלך הראיונות חזרה אמירה של הילדים לגבי הקושי להיות עדים למחווות של אהבה בין ההורה לבן או בת הזוג. עבור המרואיינים והמרואיינות, המפגש עם זוגיות חדשה של ההורים, היווה עדות נוספת ומוחשית הן לפרידת ההורים והן לנטייה המינית :

"היה איזה שלב אחרי שקובי עבר לגור איתנו שהיה לי נורא נורא קשה... כי זה בעצם איזה שהוא... זו היתה ההוכחה הראשונה שאבא הומו." (ארז)

הקושי לראות את ההורה מקיים זוגיות חדשה התקיים גם כאשר היתה קבלה אמיתית של הילדים לגבי היציאה מהארון, אולם מראה העיניים עדיין יצר אי נוחות, כפי שעלה בדבריהם של דפנה, נועה וארז :

"... תקופת honey moon כזה. שאותי די זעזעה. כי אני כזה, למה אני צריכה, כאילו לראות גילויי אהבה?" (דפנה)

"אני גם חושבת שאימא שלי לא עשתה שום דבר יותר מידי פרובוקטיבי ואם כבר היא הביאה מישהי הביתה אז הן בכלל לא התנהגו כמו.. היו חברות, כמו שהיא הביאה חברה וגם היא נשארה לישון בחדר, אני לא יודעת מה הן עשו, זה עניין שלהן (מחייכת) אבל.. אבל כאילו את יודעת, זה לא שהן התנשקו, התמזמזו לנו בפרצוף או משהו כזה או..". (נועה)

"תשמעי, גם כאילו לראות את אבא שלך פעם ראשונה, להיכנס לחדר שינה והוא ישן עם גבר, זה לא.. זה מוזר. זה מראה שצריך להתרגל אליו." (ארז)

ארז הוסיף ושיתף אודות שיגרת החיים החדשה, שזימנה מפגשים פרוזאיים עם מיניות ההורה, שגרמו גם הם לעיתים לאי נוחות :

"פעם אחת הגענו לבית ודפקנו בדלת כי היה נעול. לא היה לנו מפתח לבית של אבא, ו.. אז אבא צועק לנו, אני זוכר כאילו – אבא, תפתח את הדלת, אין לנו מפתח. הוא צועק לנו – אני מתקלח. טוב, אז תשלח את קובי שיפתח, אז 'הוא גם מתקלח'. כאילו וואלה, זה לא.. לא דברים שבגיל 12 או משהו, לא יודע. 11, 12 כיף לך לשמוע." (ארז)

"... אני חושב שגלית (אחותו), ניקינו את הבית או משהו ו.. היא מצאה קונדומים איפה שהוא. אה.. רגעים כאילו לא, לא נוחים לגמרי." (ארז)

תימה רביעית : דיאלוג היציאה מהארון במשפחה הרחבה

אחרי "הכרות" עם הנער/ה והוריו/ה, עוסקת תימה זו במעגלים המשפחתיים הרחבים יותר המקיפים את הנער/ה. כמעט כל המרואיינים הזכירו בני משפחה שונים, מעבר להורים ולאחים, כדוגמת סבתות, סבים ודודים, ואת יחסם לגירושין, ליציאה מהארון, ואת האופן בו הם השלימו עם השינויים המשפחתיים, אולם באופן מובהק, כמעט המשמעותי ביותר נשארה המשפחה הגרעינית. בנוסף, אצל מרואיינים אשר חוו גירושין קשים של ההורים, מעגל האחים הפך משמעותי במיוחד, תחליף למשפחה שהתפרקה.

הניסיון לחפש בראיונות התייחסות למשפחה המורחבת בהקשר של היציאה מהארון לא העלה מידע רב. אומנם היו אזכורים, אולם הם אינם רבים, והגיעו בדרך כלל בעקבות שאלות מפורשות שלי. זה אינו נושא אשר עלה בדרך כלל באופן טבעי על ידי המרואיינים.

למרות ההגדרה הרחבה "משפחה מורחבת" היכולה לכלול סבים וסבתות, דודים, בני דודים ואחיינים, כאן הצטמצמה מסגרת זו בהתאם לתכנים אשר עלו בראיונות ולכן אחלק את ההתייחסות לשתי קטגוריות אשר זכו לאזכורים בראיונות. הראשונה, אחים ואחיות, אשר למרות השתייכותם למעגל הראשון, למשפחה הגרעינית, טרם ייחדתי להם מקום ראוי, והשנייה, סבים וסבתות.

אחים ואחיות

מחקרים רבים עוסקים ביחסי אחים במשפחות גרושות וטווח המסקנות רחב ומגוון. מילבסקי (Milevsky 2004) מצא כי צעירים ממשפחות שאינן גרושות, היו בעלי קשרים קרובים יותר עם אחיהם, יצרו עימם קשר ונתמכו על ידם, בהשוואה לצעירים ממשפחות גרושות. בנוסף, מצא גם כי שביעות רצון של ההורים מהנישואין מקרינה על קירבה בין האחים, תקשורת ותמיכה. אולם מילבסקי גם מציין כי על מנת להבין לעומק את היחסים בין ההורים והאחים ובינם לבין עצמם יש להכיר את ההקשר של המערכת המשפחתית הרחבה כולה. גם מחקרה של פרנק (Frank 2008) עוסק בהשפעה של גירושין על יחסי אחים והיחסים עם ההורים, ומוצא תאימות בין היחסים הורה-ילד בני אותו מין לבין יחסי האחים בני אותו המין.

טאקר, ברבר ואקלס (Tucker, Barber, Eccles 2001) במחקרם, בדקו את תדירות העצות שקיבלו מתבגרים אודות תוכניות עתידיות שלהם, מאבות, אימהות ואחים בוגרים, הן במשפחות בהן ההורים נשואים והן במשפחות גרושות. מחקרם הראה כי מתבגרים במשפחות גרושות מסתמכים פחות על עצות מהאבות והאחים. בנוסף נמצא כי מתבגרים משני סוגי המשפחות אשר קיבלו עצות מהורה או מאח/ות, היו בהשוואה לשאר המתבגרים, חיוביים יותר ביחס לתוכניות העתידיות שלהם בהיבטים של זהות מקצועית, שאיפות אקדמיות והקמת משפחה. המחקר מצא גם כי במשפחות גרושות, או כאלו בהן ההורה פחות משמעותי, עצות מהאחים היו שכיחות יותר. ממצא זה תואם את התיאורים של עמית ונועה לגבי התמיכה המשמעותית של האחים זה בזה בעוד ההורים עסוקים בשלהם.

ברוב הראיונות הזכירו הצעירים את אחיהם, אולם בדרך כלל היה זה כבדרך אגב, תוך כדי תיאורים שיגרתיים של אירועים משפחתיים. למרות זאת ניתן היה לשים לב לשתי תופעות אשר חזרו על עצמן. האחת, תחושת האחריות שחשו חלק מהמרואיינים, בעיקר הבכורים שבהם, כלפי אחיהם, ובעיקר כלפי האחים או האחיות הצעירים. כמובן, שניתן לשייך עובדה זו באופן מובהק לגירושין ולא דווקא ליציאה מהארון.

"והיה לי מאד חשוב כאילו, כל הזמן להיות המשמחת, כל הזמן להיות עם האנרגיות. כל הזמן לקחת את אחותי הזאת לכאן, ואת השנייה לפה ולדבר איתן על זה ולהיות, וזה הרבה משקל היה על הכתפיים שלי בסופו של דבר." (דפנה)

"לא... התעסקתי הרבה בי, בעצמי, באותה תקופה, התעסקתי הרבה בגירושים שלהם, ובאחיות שלי. בתור אחות גדולה ככה בתפקיד המשפחתי, ואלה הם שני המוקדים שלי. ומדי פעם לראות שההורים סבבה ולא... לא התעסקתי הרבה ביציאה של אמא שלי מהארון. כאילו, מאד גיביתי מאד הייתי. כשהיא הייתה צריכה שאני אהיה עם האחיות שלי, הייתי צריכה לנסוע אליה, והייתי צריכה פה והייתי צריכה שם." (נטע)

במשפחות בהן הגירושין היו קשים במיוחד, הפכו האחים להיות מעין משפחה גרעינית בתוך המשפחה והקשרים בין האחים הפכו מאוד קרובים ומשמעותיים.

"היום אני יכולה להגיד, שכולנו כבר ילדים גדולים, אבל היום אני יכולה להגיד שאנחנו ארבעה אחים שהרבה אנשים מקנאים בביחד הזה, ובקשר ובדיבור, ואין מצב שמישהו רב עם אמא ולא כולם יודעים, או שאבא עשה משהו מעצבן ולא כולם יודעים. וכולם פה אחד, וכולם אחד נגד, כולם נגד העולם כזה. שהיום זה מאד ככה, ואני חושבת שזה הרבה בגלל כל מה שקרה." (נועה)

"אח שלי הקטן היה מאד מאד חשוב לי, מהרגע שהוא נולד, ז"א, אני מרגישה כאילו הייתי חלק מהגידול שלו, ועד היום הוא גר אצלי" (עמית)

עם זאת, בנוגע ליציאה מהארון ישנה המון סקרנות של המרואיינים באשר למה חושבים על כך האחים, איך הם רואים את הדברים, איך היציאה מהארון תשפיע על האחים הצעירים בהמשך, וגם תהיות והשוואות בינם לבין אחיהם באופן שקיבלו והבינו את היציאה מהארון, האם דומים הם או שונים, מהם התהליכים הנפשיים שעברו והאם יש דמיון בתהליכים.

"חשבתי הרבה על נקודת המבט של אחיות שלי. שזה, יהיה נורא מעניין לשאול את שלושתנו את כל השאלות, כי גם, הגיל, זו איזו שהיא פונקציה, האמצעית הייתה בגיל ההתבגרות. כאילו, ההשלכה של הגיל, וההשלכה של המיקום שלנו במשפחה, לאיך שזה יתפס." (נטע)

"כל אחד מאיתנו (האחים) אני חושב יצא מזה בצורה שונה קצת. אה.. " (ארז)

"שאלתי את אחותי איך היא עברה את זה, היא אמרה לי שהיא נורא נורא הסתגרה ושעכשיו, בחמש השנים האחרונות היא עוברת איזה שהוא תהליך של פיתוח רגישות וסובלנות ו.. כאילו איזה שהיא הצתה מאוחרת לכל התהליך הזה." (ארז)

"עכשיו אחותי גם.. לצערי מתחילה להרגיש כמוני. היא לא, היא היתה דווקא יותר קרובה לאימא שלי עד לא מזמן ... היא ספרה לי עכשיו שלפני איזה חודשיים שלושה היא התחילה לראות פסיכולוג והתחילה לחשוב על דברים וזה." (יואב)

קיבלתי תחושה כי הצעירים שראיינתי חשו כי עברו את התהליך המשמעותי ביותר מבין האחים, והם צופים כי עם הזמן אחיהם יעברו תהליכים דומים. אולי זו גם הסיבה שהם אלו שנענו לראיונות ולא אחיהם. יש ביניהם קירבה גדולה מאוד ואחריות גדולה מאוד אבל לא ברור האם ישנו גם דיבור פתוח וגלוי. יתכן כי אם היה דיבור כזה לא הייתה מתעוררת כזו סקרנות באשר לתהליכים הפנימיים של האחים והאחיות.

"אנחנו בינינו האחים, מעולם לא דיברנו על זה. היום אנחנו מדברים על זה, אבל אז, לא דיברנו על זה. היה, טאבו." (לירון)

סבים וסבתות הוזכרו על ידי חלק מהמרואיינים כמי שאצלם גרו לאחר הגירושין (איריס) או כמי שאצלם התקיימה השיחה שבה האם יצאה מהארון (ענת), אולם האזכורים הללו היו ברמה טכנית ואינפורמטיבית ולא מתוך התייחסות לסבים או לסבתות כאנשי סוד או כדמויות משמעותיות בתהליכים אותם עברו.

לגלות או להבין כי בנך הומו או בתך לסבית עלול להיות גילוי מורכב וקשה, בפרט בתקופה, בחברה ובתרבות בה הדבר אינו מקובל ועל אחת כמה וכמה כאשר בנך או בתך נשואים וכבר הורים לילדים, ואל תהליך ההכרה בהומוסקסואליות של הבן או הבת מתווספת הדאגה להשפעה של עובדה זו על הנכדים. זו הסיטואציה בה מצאו עצמם סביהם של המרואיינים, ויתכן ובצילה של סיטואציה לא פשוטה זו, יש לקרוא את הדיבור הקלוש, אם בכלל, אשר התקיים בין הנכדים לסביהם בקשר ליציאה מהארון של הוריהם. יתכן והקושי של הסבים לקבל את ההומוסקסואליות של ילדיהם, לא אפשרה לנכדים לשתף אותם בתחושות ובקשיים העוברים עליהם ומנעה מהסבים והסבתות להיות דמויות משמעותיות בהקשר זה.

מעטים המחקרים המתייחסים לתהליכים העוברים על הורים אשר ילדיהם הבוגרים, הנשואים ובעצמם הורים לילדים, יצאו מהארון, אולם מחקרים העוסקים ביציאה מהארון והשלכותיה על המשפחה כולה (Saltzburg 2004) מדברים על תהליך רב שלבי, הדומה לעיתים לתהליך אבלות העובר על ההורים, ולעיתים מקביל לתהליך העובר על הילדים היוצאים מהארון. חלק מההורים חשים בושה או אכזבה וחלקם רואים בהומוסקסואליות של ילדיהם כשלון שלהם עצמם.

פטרסון (Patterson 2000) מציינת כי בדרך כלל היציאה הראשונית מהארון נעשית בפני חברים ורק בשלב מאוחר יותר מיועדים ההורים. בדרך כלל התגובות אינן חיוביות, כאשר ככול שההורים מבוגרים יותר ומשכילים פחות התגובות שליליות יותר, כמובן מתוך תלות ביחסים הקיימים בין ההורה לבנו או לבתו.

למרות מיעוט המידע שהתקבל בראיונות, ניתן לומר כי קיימת קבלה יותר מובהקת אצל ההורים של ההורה שיצא מהארון מאשר אצל ההורים של ההורה השני. היות הבן או הבת הומו או לסבית אשר יצאו מהארון וסיפרו על כך להוריהם, הופכת את הנושא למדובר באיזשהו אופן בתוך המשפחה, מה שלא בהכרח קורה במשפחת ההורה השני, אשר בה פעמים רבות חשים הסבים והסבתות כי היציאה מהארון היא שהביאה לפירוק המשפחה.

בחרתי לחלק את תגובת הסבים לשלוש קטגוריות הנעות בין הכחשה וקבלה. ראוי לציין כי אף לא באחת ממשפחות המרואיינים, נותק הקשר עם ההורה היוצא מהארון, ולכן אין בחלוקה לקטגוריות התייחסות למצב זה.

א. הכחשה מוחלטת –

"סבא וסבתא שלי... א... [מגמגמת] לגמרי היו בהכחשה... אני חושבת שגם אח שלו שאז היה בחיים גם היה כזה לא... לא ממש דיבר איתו על זה." (רותי)

רותי מתארת סיטואציה שבה הסבא והסבתא כלל אינם מודעים להיות אביה הומוסקסואל. השאלה אינה עולה, הנושא אינו מדובר, וחלק משמעותי בחייה אינו יכול להיות חלק מהשיח בינה לבין סביה.

"הסבים לא ידעו. אהה, הם הכירו אותה (את בת הזוג של אמא), היא הייתה חלק בלתי נפרד. אבל היא הייתה חברה של אמא. אני מתארת לעצמי שהם ידעו, אבל... לא דיברו על זה... והיה לה מאד... מקום של כבוד, כאילו, מאד אהבו אותה. אבל לא דובר." (ענת)

"סבא וסבתא שלי, ההורים של אמא שלי, אולי הבינו באיזה שהוא שלב, כאילו ידעו... לא סיפרתי להם, כאילו, שהוא (אבא) הומו, לא אמרתי את זה, ולא אמרתי "יש לו חבר". אבל נגיד הייתי אצלם, והוא בא לקחת אותי משם, או משהו כזה, אז הוא היה בא לפעמים. עם הבן זוג שלו. לא יודעת כמה הם היו מספיק.. את יודעת. הכירו את ה- (צוחקת), כדי להבין את זה. איתי הם לא דיברו על זה אף פעם." (איריס)

במשפחותיהן של איריס וענת, ההורים אשר יצאו מהארון חיים באופן גלוי לחלוטין, ובני זוגם מהווים חלק אינטגרלי מהמרקם המשפחתי. הסבים מכירים את בני הזוג ופוגשים אותם לעיתים אולם לא מתנהל כל דיבור על הסטאטוס המשפחתי. אין דיבור או אמירה ברורה שבה מוזכרות המילים 'הומו' או 'לסבית' אולם הדבר אינו פוגע באפשרות לקבל את המצב הקיים, ולהתייחס למשל לבת הזוג של אמא של ענת כבת משפחה לכל דבר.

ג. ידיעה וקבלה –

"עם סבתא אני חושב שהיו לי פעם או פעמיים שדיברתי איתה. עם שני הצדדים, שתי הסבתות. לא שיחות מאד.. אולי כן משמעותיות אבל לא.. לא שיחות קורעות לב." (ארז)

"(סבתא מצד אמא) היא אישה באמת מדהימה. ואני חושבת שהיא בטח הייתה בשוק טוטאלי אבל היא את כל העולם המשתנה הזה היא מקבלת בזרועות פתוחות... אני יודעת שסבא שלי, שאבא של אימא שזה היה לו קשה. זה היה לו מוזר, היה לו מאד קשה... נראה לי שיותר עניין אותו זה שהיא התגרשה... (נועה)

"אה, סבתא שלי מאד, ישר, אמרה, כן. "אם לך טוב- לי טוב. אני אוהבת אותך לא משנה מה". אהה, גם דוד שלי קיבל אותה, כאילו אח שלה. המשפחה של אבא שלי - פחות. אבל הם גם היו בצד השני של ה.. זה והם גם אנשים מאד... בעיני, קלוזד מינדד, מאד אהה. דעות קדומות כאלה." (דפנה)

ארז, נועה ודפנה מתארים דרכים שונות בהן הגיבו הסבתות לידיעה על היציאה מהארון של ההורה, כולן מקבלות את הסיטואציה החדשה שנחשפו אליה. הדבר בולט במיוחד בתגובתה החמה של סבתא של דפנה כלפי בתה אשר יצאה מהארון, תגובה אשר מאפשרת לאם לצאת לדרכה באופן שלם ומעבירה מסר של קבלה גם לשאר המשפחה ובפרט לנכדיה. דפנה גם מציינת את הפער בין האופן שבו העניין התקבל על ידי סבתה מצד אימה (שיצאה מהארון) לבין התגובה של הורי אביה, אשר עבורם היציאה מהארון היא אולי הסיבה לפירוק המשפחה והפגיעה שחווה בנם (אביה של דפנה).

תימה חמישית : ההורה יצא מהארון - האם זה משפיע על תפיסות העולם שלי?

חלק משמעותי בראיונות התייחס להשלכות של חוויית הגירושין והיציאה מהארון של ההורה, על תפיסת העולם של המרואיינים. תימה זו תתמקד אם כך, באופן שבו הצעירים משייכים את תפיסת עולמם לחוויות הילדות הקשורות לשני האירועים הללו. המרואיינים התייחסו להיבטים אינטימיים של זוגיות ונישואין, מונוגמיה, משפחה וגידול ילדים, וכן להיבטים חברתיים רחבים יותר של ראיית עולם פלורליסטית, היחס לפמיניזם ולחלוקת תפקידים מגדרית.

הגירושין – השלכות פרטיות, היציאה מהארון – השלכות חברתיות

הגירושין והיציאה מהארון של אחד ההורים היו שני אירועים משמעותיים ומעצבים אשר חוו המרואיינים. כיצד השפיע כל אחד מהם ושניהם יחד על תפיסת עולמם של המרואיינים, הייתה אחת השאלות המרכזיות אשר מחקר זה בא לברר. במהלך הראיונות הצעירים תיארו פנים שונות של תפיסת עולמם ובדרך כלל שייכו כל פן לאירוע או התנהלות משפחתית. לדוגמא :

"היה לי חשוב להיות שונה ממנה... היא לובשת כזה בגדי גברים, והיא לא מתאפרת. והיא לא... אז רציתי להיות אמא אימהית ונשית שלובשת שמלות." (ענת).

ענת התייחסה, בדוגמא שלפנינו, לאופן שבו היא רואה עצמה בעתיד כאם ומשייכת את הצורך להיות "אם אימהית" לרצון להיות שונה מאימה. בדוגמא זו אין התייחסות מפורשת לגירושין או ליציאה מהארון ואולם בשלל ההיגדים שנאמרו על ידי המרואיינים במהלך הראיונות נמצא כי לעיתים השיוך של תפיסת העולם לאירוע הגירושין או היציאה מהארון הוא חד משמעי :

"זה (היציאה מהארון) מאד חיבר אותי לכל העניין של... של הקהילה בארץ. הקהילה הלהט"בית" (ארז)

במקרה זה ארז שייך באופן חד משמעי את העניין שיש לו בקהילה הלהט"בית ליציאה מהארון של אביו, ועם זאת במקרים אחרים האמירות המתייחסות לתפיסת העולם נאמרו באופן מנותק מאירוע, אדם או סיטואציה מסוימת.

איסוף שיטתי ומסודר של שלל האמירות העוסקות בתפיסת העולם של המרואיינים, וסריקה שלהן, גילה כי האמירות המתייחסות לכל מעגלי החיים של המרואיינים. חלק מהאמירות התייחסו לאופן שבו הצעירים רואים את עצמם, חולשותיהם וחוזקם, חלק מהאמירות התייחסו לתפיסת עולמם באשר לזוגיות ומשפחה, וחלקן לאמירות חברתיות רחבות יותר.

הכמות והמגוון של האמירות הללו יצרו חיבור משמעותי לגישה האקולוגית, המתייחסת למעגלי החיים שונים, במקרה זה העצמי, זוגיות, משפחה וחברה, אשר נתנה בידי כלי ניתוח מתאים.

מתוך עשרות ההיגדים שהתקבלו בראיונות, ניסיתי לקבל מענה לשלוש שאלות. ראשית, האם בראיונות עלו תפישות עולם כלליות המאפיינות את המרואיינים. שנית, האם תפישות עולם אלו מתקשרות או משויכות על ידי המרואיינים לאחת מהחוויות שחוו (הגירושין והיציאה מהארון של ההורה). ושלישית, האם תפישות עולם אלו מתקשרות למעגלים חברתיים על פי הגישה האקולוגית (עצמי, זוגיות, משפחה, או חברה).

ניתוח הראיונות העלה כי תפישת העולם של המרואיינים, הרלוונטית למעגלי הזוגיות והמשפחה, משוייכת על ידם לגירושי ההורים, ואילו תפישת העולם החברתית שלהם, נגזרת, לדעת המרואיינים, מהציאה מהארון של אחד ההורים. לגבי מעגל ה"עצמי" המרואיינים שייכו היגדים הנוגעים גם לגירושין וגם לציאה מהארון.

על מנת להסביר מסקנה זו אנסה ליצור הקבלה בין שתי התופעות החברתיות, הגירושין והציאה מהארון, כאשר תופעת הגירושין מקדימה בכמה עשרות שנים את תופעת הציאה מהארון, הן כתופעה חברתית שהלכה והתרחבה והן כאירוע משפחתי ייחודי עבור כל אחד ואחד מהמרואיינים.

תופעת הגירושין שהחלה לצבור תאוצה בשנות השבעים, הפכה כיום, כעבור 40 שנה, לתופעה שבשיגרה. בהתאם לדו"ח שהוגש לכנסת ב 2013 (משה, 2013) הרי שיעור הגירושין ב 2010 היה 1.8 ל 1000 נפש באוכלוסייה היהודית, בעוד בשנות השישים-שבעים היו שיעורי הגירושין באוכלוסייה היהודית, נמוכים פי שלושה. עלייה זו התרחשה באופן בולט עד שנת אלפיים, ומאז מספר המתגרשים שומר על רמה יחסית קבועה (טבלה מספר 2).

טבלה מספר 2 :

שעור הנישואין	שעור הגירושין	
8.2	1.1	1959-1955
7.6	0.9	1964-1960
8.2	0.8	1969-1965
9.3	0.8	1974-1970
8.3	1.0	1979-1975
7.5	1.2	1984-1980
7.0	1.2	1989-1985
6.6	1.4	1994-1990
6.5	1.6	1999-1995
6.0	1.7	2004-2000
6.4	1.8	2009-2005
6.5	1.8	2007
6.8	1.8	2008
6.5	1.8	2009
6.3	1.7	2010

מחקרים משנות השבעים (Brandwein,Brown&Fox 1974) מתארים מציאות קשה שבה היחס למשפחות גרושות ובעיקר לאימהות חד הוריות היה כאל תופעה פתולוגית וסוטה ולא דווקא כדרך אלטרנטיבית לחיים. משפחות שבראשן לא עומדים זוג הורים מתוארת כ "abnormal" והילדים בני המשפחה מוצגים כ "victims". בנוסף, אימהות העומדות לבדן בראש המשפחה מתוארות כבעלות תפקיד מגדרי סוטה. הסטיגמה הקשה של המשפחות הללו הוביל למסקנה כי הילדים הגדלים במשפחות אלו חשופים באופן מיוחד לבעיות פסיכולוגיות והתפתחותיות.

העלייה הדרמטית בשיעור המתגרשים לאורך כארבעים שנה, הפכה את תופעת הגירושין לתופעה חברתית נחקרת ומוכרת. עם ההתייצבות במספר המתגרשים בחמש עשרה השנים האחרונות והעובדה שתופעה זו שינתה פניה מ"תופעה חברתית"

לכדי "מציאות חברתית", הרי שהעיסוק בה שינה גם הוא פניו. אם בעבר עיקר העניין היה בהשפעה של התרחבות תופעת הגירושין על המרקם החברתי, על קבלה חברתית של הורים גרושים וילדים למשפחות גרושות, על סוגיות משפטיות ועוד, בשנים האחרונות, העיסוק החברתי פונה מקומו לעיסוק בהשלכות אישיות – משפחתיות.

משפחות גרושות, אם כן, אינן עוד חריגות בנוף החברתי, והתופעה שזכתה בעבר לגינוי ולביקורת חברתית קשה (Brandwein, Brown & Fox 1974) נטמעה במירקם החברתי הקיים. גירושין הפכו לשיגרה.

ניתוח הנושאים השונים אשר עלו בראיונות בהקשר לתפישת העולם, מגלה כי עיסוק בסוגיות חברתיות נידרש מהצעירים בהקשר ליציאה מהארון של ההורה, ואילו הגירושין משפיעים על סוגיות הקשורות מבחינתם לזוגיות ומשפחה. ניתן להסביר את ההבדלים הללו כך :

כיום, היציאה מהארון היא מעבר לתהליך האישי שעובר על האדם, על משפחתו ועל מעגלים יותר רחבים המקיפים אותו, סוגיה הדורשת התמודדות חברתית. זהו תהליך המאגר את המבנה החברתי המסורתי, וחושף את הילדים למשפחות הללו לשאלות וקשיים חברתיים שאיתן לא היו צריכים להתמודד כילדים למשפחות גרושות. תחושת החריגות שאפיינה בעבר ילדים למשפחות גרושות, אינה קיימת עוד עבורם אולם כנראה שקיימת עבור ילדים למשפחות שבהן אחד ההורים יצא מהארון.

אפשר להניח אם כן שתפישת עולם ליברלית, או כמו שהגדירו זאת חלק מהמראיינים כ"ראיית האחר" או "פתיחות" היא פועל יוצא של תחושת חריגות שחשים הילדים בנוגע לעצמם או לאביהם/אימם. גם אם לא ניתן להגדיר באופן מפורש מהיכן נובעת תחושת החריגות, הרי היא קיימת ומעוררת מחשבה אצל המראיינים לגבי חריגויות ו"אחרים" נוספים בחברה.

גירושין ויציאה מהארון – תפישות עולם במעגלי החיים השונים

ניתוח פרטני של תפישות העולם כפי שבאות לידי ביטוי בכל אחד ממעגלי החיים המקיפים את המראיינים, מציג צעירים מורכבים, חושבים ומעמיקים. הם השקיעו מחשבה רבה לאורך השנים בהיבטים שונים של חייהם והגישה האקולוגית מאפשרת להתייחס לכל אחד מהמעגלים בנפרד, לפני חיבור החלקים לכדי תמונה אחת שלמה.

בהמשך מתוארות בהרחבה תפישות העולם של הצעירים בהתאם לחלוקה למעגלים השונים, עצמי, זוג, משפחה וחברה.

עצמי – חרדת נטישה, כמיהה לפתיחות, והבנה שהעולם מורכב

במעגל ה"עצמי" עסוקים הצעירים בשתי חזיתות, האחת פנימה ואל העבר, אל ילדותם ואל התחושות שזו הותירה בהם, והשנייה פנימה לעתיד ואל ההתנהלות שלהם בעולם והשיח שהם מקיימים בו.

בהקשר לעבר מציינים חלקם מצוקה "היסטורית" הקשורה להתנהלות ההורית ולגירושין, אשר יצרה אצלם חרדת נטישה וחוסר בטחון ברמות שונות. חלקם רק מציינים זאת מבלי שיחושו שיש לאירועים הללו השפעה משמעותית על חייהם כעת, כפי שמנסח זאת ארז :

"שאני בן אדם שעקב הגירושים ושראיתי כמה זה חוויה לא נעימה, אולי זה חרדת נטישה קלה, אין לי מושג אבל מאד.. אז כאילו אני אשקיע המון המון מאמצים כדי לשמור על הקשר לפני שמפרקים..." (ארז)

ועבור חלקם היבט זה הוא בעל משמעות עמוקה ורחבה המלווה אותם בבניית חייהם הבוגרים, כפי שנראה בדבריהן של לירון ורותי :

"קודם כל, הדבר הכי רציני שליווה אותי, בכל מערכת יחסים, זה שיש לי "חרדת נטישה", כאילו, לא נורמלית. לא שפויה. אז זה מאד, מאד, מאד ניכר. " (לירון)

"זה ייצר אצלי מקום של חוסר ביטחון מאד גדול, זה ערער איזה דבר דבר מאד בסיסי בתפיסה העצמית, בתפיסת... קריאת מציאות... חוויות של חוסר ביטחון, חוויות של... הערכה עצמית, שאני מניחה שהן קשורות לגירושים." (רותי)

במקביל, הראיונות חושפים דיבור פנימי עמוק ואמיתי של הצעירים באשר לאופן ההתנהלות שלהם בעולם ולשיח אותו היו רוצים לקיים סביבם.

הצעירים תארו חוויות ילדות בהן הסוד וההסתרה, הדיבור המובלע, הרמזים והשתיות, ליוו את משפחתם הגרעינית ואולי גם את המשפחה המורחבת ובאו לידי ביטוי הן בחיי השגרה ובשיח בין ההורים לבין עצמם ובין ההורים לילדים, וביתר שאת בתקופות של שינויים דרמטיים כדוגמת הגירושין והיציאה מהארון. בליבם הם מייחלים לשיח אחר, פתוח יותר, משמעותי, המאפשר הקשבה ועיבוד של חוויות ותהליכים פנימיים, ונמנע ככול הניתן מסודות.

"יש משהו בהדחקה הזאת שאני כנראה קצת לא.. גם בי וגם באיך שראיתי שאבא שלי היה המון שנים שאני לא רוצה לשחזר אותה. הרבה יותר חשוב לי השיח היותר פתוח. אני לא מעוניינת שיהיו סודות בחיי עד כמה שאני יכולה. " (אלה)

איריס אף מרחיבה את הדיון התיאורטי באשר לשיח פתוח ומציעה את הפתרון הפרטי שהיא מצאה על מנת לאפשר דיבור אמיתי ומדויק, והוא הכתיבה :

"אני מוצאת את עצמי משתמשת לפעמים בלכתוב דברים שקשה לי להגיד. אז יכול להיות שלפעמים אתה כותב ואז זה יותר. לי, הרבה פעמים, אני מעדיפה לכתוב ושזה ייצא כמו שאני מתכוונת, ולנסח שמונה פעמים ולא לדבר, ובסוף זה יוצא לא בדיוק כמו שאני מתכוונת. אז וואלה, אולי זו גם שיטה לאנשים שחוששים שלא יצא להם נכון. אולי הייתי מקבלת את זה (כשאבא סיפר שיצא מהארון). " (איריס)

באשר להתנהלות בעולם, המרואיינים רואים עצמם, בעקבות חוויות ילדותם, כאנשים בעלי ראיית עולם מורכבת. כל אחד מהם בשלב שונה בחייו הבין כי המבנה הבסיסי של אבא, אמא וילדים, כלל אינו פשוט וטומן בחובו מורכבות רבה של קשרים ויחסים. גם אם בגילאים הצעירים היה קושי לזהות את הרווחים במבט המורכב הנפתח לעולם, הרי עם ההתבגרות נחשף העושר שבמורכבות והעולם "הפשוט" נראה לפתע כפְּסָדָה בלבד. היטיבה לנסח זאת אלה :

" כאילו אני חושבת שזה מאד פתח את כולנו יותר. זה באמת היתרון והברכה של סיפורים לא קונבנציונליים. שהם גם יקרו לכולם בסופו של דבר מתישהו, אף אחד לא חסין אז.. ואני רואה את זה. יש לי חברות שלא עברו טראומה רצינית בחיים והן באיזה שהוא מקום כבר צריכות את זה, את יודעת? זה נורא מעניין. שאתה רוצה איזה זבנג. כי אתה יודע שמהו פה שקרי בקלות היתרה הזאת שהחיים מתנהלים. " (אלה)

" אני חושבת שילדים להורים.. שיצאו מהארון, משהו, אולי בזהות העצמית שלהם, בהתחלה מאד מסתבך, ואחר כך מאד מתחזק. כי כמו שאמרתי לך, אתה שואל את עצמך שאלות שלא היית שואל אחרת. אני חושבת שיש לי תפיסת עולם רחבה יותר. " (דפנה)

המורכבות הזו והידיעה כי הדברים אינם חד משמעיים מביאים להימנעות מאמירות חד משמעיות כפי שמתארת איריס בשיחה עם בתה בת השנתיים וחצי:

" נסענו איזה יום באוטו ודיברתי עם אבא שלי בדיבורית. וכשסיימתי את השיחה, אז היא אומרת לי, 'נכון כל אבא מתחתן עם אמא?'

אז אמרתי לה... כבר הבנתי מיד את השאלה. אז אמרתי לה, 'בדרך כלל'. קודם כל, אצלי אין "תמיד", ואין "אף פעם". כי היום, אין כזה דבר, בעולם. אז אמרתי לה, בדרך כלל אבות מתחתנים עם אמהות. אבל לא תמיד זה ככה. ולא זוכרת איך בדיוק המשכנו. אבל אמרתי לה, למשל, סבא גר עם שלמה. הם לא התחתנו, אבל הם גרים ביחד. " (איריס)

חוויות הילדות יוצאות הדופן הטביעו אצל חלק מהצעירים תחושת אחרות אשר מלווה אותם הן בתחושות הפנימיות והן בבחירות אישיות שהם עושים בהיבטים שונים של חייהם, בבחירת בני זוג, מיניות, עמדות פוליטיות וחברתיות ועוד:

" כאילו, זה מאד. האמת שזה מאד משפיע, וזה גם הופך אותי למאד שונה, כי אני מסתכלת הרבה על אנשים בגיל שלי. שהם, לא מ... מהזרם של ה- נגיד זה שאני לומדת קולנוע. בטוחה שזה קשור. דברים שהם לאו דווקא קונבנציונליים. לא... שני ההורים שלי בסך הכל למדו הנדסה. יכולתי ללכת במסלול הרגיל של כאילו, לסיים צבא, ללכת לטכניון, לזה, לעשות מלא כסף, ולהתחתן עם איזה מישהו ו-יאללה. אבל כאילו, לא. הבחירות שלי הן נורא "אחר" כל הזמן. בטוחה שזה קשור. " (דפנה)

זוגיות – חברות, אמן, ומסוגלות להתמודד עם משברים

בדברם על תפישת העולם בהקשר של זוגיות, התייחסו המרואיינים לשתי סוגיות. האחת, את מי יבחרו כבני זוג, והסוגיה השנייה התייחסה לסוג הקשר אותו הם מקיימים או מקווים לקיים עם בן או בת זוגם.

" וגם סוג הגברים שאני נמשכת אליהם, הם.. הם מאד רגישים, כאילו מאד.. הם אולי אפילו במראה שלהם קצת נשיים. הם סופר אינטליגנטיים, אני מאד מקשרת את זה לאבא שלי. כבר פעמיים יצא לי לצאת.. חבר שלי, רציני, שהיינו שנתיים אז אחרי שנפרדנו באמת התנסה (ביחסים עם גבר) " (אלה)

" זה בטוח עזר לי לבחור מישהו שהוא קודם חבר שלי דבר ראשון, חבר הכי טוב שלי שאפשר להגיד לו הכל והכל פתוח והכל בסדר... כי זה משהו שאני משערת שלהם לא היה עוד לא בשנים שאני הכרתי אותם " (עמית)

חויית הגירושין של ההורים הובילה את אלה, עמית ומרואיינים נוספים, להחלטה ללמוד מלקחי העבר ולבנות מערכות יחסים אחרות מאלו שחוו בילדותם. יחסים אשר מצד אחד יושבתו על בסיס של חברות ואמון, ומצד שני, ברגעי משבר, יהיה בהם אורך רוח מספיק על מנת להתמודד עם הקשיים. ארז ועמית תיארו שתי פנים של מהות הקשר אליו הם מייחלים. עמית התייחסה לאופי היחסים ולבסיס עליו הם מושבתים. היא תארה קשר של חברות, של דיבור פתוח ואמיתי המאפשר זוגיות משמעותית, ואילו ארז התייחס לרגעי משבר בזוגיות. ברגעים אלו הוא רואה עצמו משקיע מאמץ ואינו מוותר על הקשר.

משפחה – להיות הורה טוב ולהימנע מטעויות ההורים

תפישת המשפחה אצל המרואיינים נעה בין קצוות. הם עסוקים מאוד בשאלת האמון או חוסר האמון במוסד הנישואין, וכן בשאלות הנוגעות להורות וילדים, עד כמה ואם בכלל הם רוצים לגדל ילדים וכן בשאלה אילו מין הורים יהיו ועד כמה יוכלו להיות הורים נוכחים עבור ילדיהם. המרואיינים אשר חוו תחושה של נטישה הכריזו כי יעשו כל מאמץ למנוע מילדיהם חוייה דומה, והשאלה עד כמה הם דומים או שונים מהוריהם והאם מסוגלים להעניק לילדיהם הורות טובה מזו שהוריהם העניקו להם עלתה וחזרה שוב ושוב.

נושא נוסף אשר שב וחזר התייחס לפתיחות משפחתית, לדיבור פתוח ומפורש והרצון להימנע מסודות והסתרה.

" אם אני אלד ילדים, אני לא רוצה שהם יחוו בחיים גירושים. " (דפנה)

" בעניין הגירושים, ולא קשור ליציאה מהארון. אההה, שבאיזה שהוא שלב, היו לי תקופות ש.. כל פעם שיש ריב גדול, אז כאילו, עולה בראש, מחשבה, לא טוב, נתגרש. האופציה של, "וואי, זה יכול להגיע גם לזה", או משהו כזה. " (איריס)

דפנה ואיריס מעלות שני קצוות הנוגעים לאפשרות שלהן ככנות להורים גרושים להתגרש בעצמן. דפנה הציגה קצה שבו האפשרות להתגרש אינה קיימת, ואילו איריס תארה סיטואציות בהן היא נמצאת כאישה נשואה וכבת להורים גרושים, והעלתה על דעתה כיצד גירושין הם אופציה גם עבורה.

ואילו אלה כלל אינה יכולה להעלות על דעתה כיצד זוג או משפחה יכולים לקיים חיים משותפים לאורך זמן, עבורה זוהי אופציה שקשה לדמיין :

" קודם כל אני לא כל כך מאמינה במוסד הנישואים. אני.. אני תמיד אמרתי לעצמי שבגלל.. גם בגלל שלא ראיתי אהבה זוגית כאילו בבית אז תמיד נראה לי מוזר שגבר ואישה.. לא משנה, גם גבר וגבר ואישה ואישה יוכלו לחיות לנצח ב.. כאילו.. זה לא, לא נראה לי כמו משהו ריאלי. " (אלה)

"ושאני לא רוצה להיות כמו אמא שלי, שהיא מנותקת, אני רוצה להיות אמא אימהית, ו... וחמה שנמצאת כל הזמן, ואני זוכרת שבכיתה י' אמרתי אפילו שאני רוצה להיות עקרת בית, כי אם אני בותרת להביא ילדים אז אני צריכה לדאוג להם כמו שצריך. אני גם לא יודעת כל כך אם אני רוצה ילדים, ואם אני רוצה ילדים, אז זו בעיה, כי אני לא חושבת שאני בנויה להבטיח שיהיה להם יחסים יציבים כמו שחשבתי שאני רוצה לתת להם." (ענת)

ענת התייחסה לשתי שאלות, האחת האם היא רואה עצמה כהורה המסוגל להעניק לילדיו חיי יציבות ובטחון, שלא כפי שהיא חוותה, והשאלה השנייה התייחסה להיבט האימהות ולאימהות שהייתה רוצה לתת לילדיה, אימהות שונה לחלוטין מזו שהיא חוותה.

חברה – פתיחות וקבלת האחר

תפישת העולם של המרואיינים, ואופן ראייתם את החברה הסובבת אותם, התייחסה למושגים כמו פתיחות, ליברליות, קבלת האחר, עמידה מול עוולות, פמיניזם, חוסר מחויבות לנורמות חברתיות ועוד. החיבור לחוויית האחרות של ההורה היוצא מהארון, או החוויה האישית שלהם בעקבות היציאה מהארון של ההורה, הובילה אותם לחזון של חברה פלורליסטית ומקבלת. יחד עם המבט על סוגיות אישיות ופרטיות, בחרו כמעט כל המרואיינים לציין גם את נקודת המבט החברתית המנחה אותם בהסתכלות על העולם.

חלק מהמרואיינים זיהו את הבית בו גדלו כבית ליברלי ואת עצמם רואים כמתנהלים באותו האופן שבו גדלו :

"זה נורא מעצבן אותי אבל אני נופלת בדיוק לסטיגמה של ה... אה... צמחונית, פמיניסטית, לא יודעת. שמאלנית. באתי מבית מאד פתוח וליברלי בדרכו." (עלמה)

ואילו אחרים, אשר הגדירו את הבית בו גדלו כבית שמרני יותר, קישרו את תפישת העולם הפתוחה שלהם ליציאה מהארון של ההורה, ושמחים כעת על ההזדמנות שניתנה להם להרחיב את ראיית העולם :

"פתח לי את העיניים ועוזר לי לקבל כאילו, שיש עוד דברים בכל זאת. שיש עוד, שיש הומואים, שיש לסביות, כאילו הרבה יותר קל לי להתייחס לזה בעיניים אהה, ביחס לבית הפולי שממנו אני באה, זאת אומרת, הרבה יותר קל לי לקבל את זה." (איריס)

יחד עם ההתייחסות הקונקרטית של המרואיינים לראיית האחר בהיבט הקהילה הלה"טבית, הם הציגו ראייה רחבה יותר המתייחסת לראיית האחר באשר הוא, סובלנות וזכויות אדם.

"זה מאד חיבר אותי לכל העניין של... של הקהילה בארץ. הקהילה הלהט"בית. כל העניין של זכויות ו... בזה אני מאד מאד בעד ... דבר שאני לא יכול לשמוע זה הערות הומופוביות או הערות כאילו שנאמרות מתוך בורות. זה אני לא סובל לשמוע, לא יכול כאילו. אבל להתבדח על זה, לצחוק על זה, אין לי שום בעיה... זה חיבר אותי בכלל לכל העניין של סובלנות, של זכויות לאנשים שהם לא במיינסטרים." (ארז)

"ילדים להורים שיצאו מהארון, זה עשה לי עוד איזו שהיא הכרה של עולם שלם. שלפני זה, פשוט לא עניין אותי. ועזר לי. הוא היה האחר. ... זה לימד אותי שני דברים עיקריים. דבר אחד, סובלנות מאד גדולה

לאחר. באמת. ש... אני לא בטוחה שהיה לי את זה, אם לא היה לי כאילו הורה גיי... וגם, במה שאני מצביעה, שאני מצביעה מאד מאד שמאל, מרצ בתוך העניין, שאני גאה שיש שם כאילו מישהו גיי. בראייה הזו של האחר. ... גם שמגדר נורא מעניין אותי, ואני נורא כזה גירל-פאואר, ואני לא יודעת אם אני אתחתן, או אעשה איזה הסכם זוגיות כלשהו. ... הבחירות שלי הן נורא "אחר" כל הזמן. בטוחה שזה קשור. " (דפנה)

"אני חושבת שהיכולת להיות פתוחה להרבה מוזרויות. תמיד סוג החברים שלי נע על קשת מאד רחבה של אנשים שכביכול יותר קשה להיות לידם או.. הרבה דברים לא נראים לי מוזר. הרבה דברים לא נראים לי מוגזמים. " (אלה)

ענת הציגה פן נוסף. היא לא הסתפקה באמירה הכללית, במחשבות ובתמיכה פסיבית כדוגמת הצבעה עבור מפלגה ליברלית בבחירות, אלא בחרה להשמיע קולה באופן ברור וגלוי, גם כאשר ידעה כי עמדתה בנושא הנדון אינה מקובלת והיא עלולה להיפגע. הביטחון הפנימי בצדקת דרכה נתן לה כוח להביע דעתה בקול רם למרות שמגדירה עצמה שקטה וביישנית :

"זה עזר לי למצוא את הקול שלי מול אנשים אחרים. אבל יכול להיות שבאותה מידה הייתי מוצאת את זה גם בלי.

כש.. דיברתי על נושאים שחשובים לי, או שהייתי בטוחה שאני צודקת בהם וכשאחרים טועים, למשל במקרה של אמא שלי, או... אני זוכרת שבערך אחת הפעמים הבודדות שהרמתי את היד, כדי לדבר בכיתה, היתה שוב, בכיתה ד, כשהמורה אמרה ש.. אה, 'ארץ ישראל שייכת ליהודים' ואני הרמתי את היד ואמרתי, המורה אבל, בעצם.. וחשבתי על זה באותו רגע, זה לא דברים שאני שמעתי בבית, אבל, בעצם אם הערבים היו כאן קודם, אז למה לשייך את זה לנו. והמורה שלי אמרה לי, "אוי ואבוי, שלא יעבור כאן ערבי וישמע אותך". ואני זוכרת שממש צחקתי. כאילו, זאת היתה תגובה ממש טפשית בעיני. של המורה שלי. בכיתה ד'. וזהו. בקטעים כאלו גם יותר מאוחר, בחטיבה, אני זוכרת שאמרו לי שאני מאד שקטה, עד שמישהו אומר איזה משהו גזעני, ואז אני צועקת. אז אה זהו. בנושאים אידיאולוגיים בעיקר. אני חושבת. " (ענת)

ככלל ניתן לומר כי תפישת העולם החברתית של המרואיינים התמקדה בפתיחות וליברליות. הקושי שהתקיים בילדותם עם יציאת ההורה מהארון, זיכה אותם בבגרותם בנקודת מבט נוספת, חדשה על העולם. נקודת מבט שניתן להתגאות בה, ראיית עולם רחבה ועשירה.

לסיום : עצות להורה ולילד בעקבות יציאה מהארון של ההורה

לקראת סופו של כל אחד מהראיונות, ביקשתי מהמרואיינים עימם שוחחתי, לנסות ולייעץ, ממרחק הזמן והמקום, להורים ולילדים הנמצאים בסיטואציה דומה לזו עימה התמודדו בצעירותם. מה היו מיעצים להורה היוצא מהארון ומה היו מיעצים לילד/ה או לנער/ה אשר זה עתה שמעו על הנטייה המינית של אחד ההורים.

חלק מהמרואיינים, בעיקר אלו אשר חוו גירושים קשים של ההורים, לא הסתפקו בעצות הנוגעות ליציאה מהארון, אלא הוסיפו גם עצות לנושא הגירושין. העצה שעלתה וחזרה בהקשר זה היתה הדרישה המפורשת מההורים לא לערב את הילדים במאבקים ביניהם : "שהילד חייב להיות מחוץ למלחמה המוטרכת הזאת ביניהם" (לירון), ואמירה לילדים לשים

להורים גבולות ברורים ולא לאפשר להם להפוך את הילדים לחלק מהמאבק ביניהם. מכאן ואילך אתיחס אך ורק לעצות הנוגעות ליציאה מהארון.

המרואיינים התייחסו לנושאים העוסקים בהיבטים השונים של תקשורת בתוך המשפחה :

ערוצים פתוחים – הצעירים הביעו באופן מפורש וברור את החשיבות של דיבור פתוח וגלוי עם ההורים, את הרצון והצורך לדעת את האמת לאמיתה תוך שימוש במילים ברורות וישירות ומבלי להתפתל או להסתיר. ישנה ציפייה מההורה שייזום שיחות המשך, יברר ויבדוק עם הילדים שהם אכן מרגישים נוח לשוחח ולשאול שאלות במידה ותעלה.

"ממש להגיד את זה. להגיד את המילים עצמן, לא ללכת מסביב ל.. אני מבין שהבנת משהו. ממש להגיד כאילו ישר – אני הומו, אני ככה." (עלמה)

"ולדבר על זה ולא להסתיר את זה. כשפותחים הכל, אז נותנים תחושה כמו שאני קיבלתי, שהכל בסדר. שאין כאן שומדבר חריג, שאין מה, במה להתבייש." (ענת)

"לבדוק שילד יודע שאם הוא רוצה הוא יכול לשאול שאלות." (אלה)

"ואולי גם לחזור כאילו.. כאילו להכניס את זה לשיח. לנרמל את זה." (עלמה)

מרחב לנשימה – לאפשר לילדים לשמור על מרחב אישי משלהם בו הם קובעים את הגבולות ומחליטים מה יפלוש לעולמם ומה ייותר בחוץ. לנסות להתקרב למרחב זה בעדינות ומתוך התחשבות, ולא לכפות על הילדים סיטואציות בהן הם אינם מרגישים בנוח.

"לא לעשות את זה בחו"ל. כי אתם תקועים שם עכשיו רק שניכם לבד ואם שנייה הילד שלך צריך כאילו רגע להתאפס על עצמו ואין לו לאן לברוח כי הוא במדינה זרה והוא בן 13, זה קצת בעייתי." (עלמה)

"אני לא זוכר שאי פעם ראיתי אותו מתנשק עם גבר מולי... זה היה משהו שלא, לא קפץ לי, לא.. לא תקף אותי." (אמיר)

"על חיי הומואים, חיי סליז הומואים לא בא לי לשמוע את זה. אה.. על 'אטרף' ושות' אין לי בעיה לשמוע את זה מחברים הומואים שלי אבל לא בא לי לשמוע את זה מאבא שלי." (רותי)

משבר הוא משבר – על ההורים להבין שהשינוי הדרמטי המתרחש, גירושין או יציאה מהארון, הוא עבור הילדים משבר, שבר, עימו עליהם להתמודד, גם אם עבור ההורה ישנה תחושה כי מתחולל שינוי מעצים ומשמח. לעיתים החיפוש אחר חיים חדשים, זוגיות חדשה או התרגשות מעולם חדש שנפתח, עלול לבוא על חשבון מקומם של הילדים, ויש לדאוג עד כמה שניתן שדבר זה לא יקרה.

"שיש משהו שמאד אצלה נשבר, וכנראה שיש לה לזה איזו קונטציה חיובית, כנראה שהיא מרגישה כמו חומות שנשברות. אצלנו דברים נשברים, קודם כל, הבסיס הוא משפחה. ולפני שהיא באה, ולפני שבת הזוג שלה באה, ולפני שהזוגיות החדשה שלה נמצאת, אז שנייה - נשברה לנו המשפחה. כאילו, אז "השבירה"

אצלך זה איזו מילה מאד חיובית, ואת לוקחת את זה למקומות... וזה טוב לך. ואצל אנשים אחרים במשוואה הזו, השבירה הזו זה משהו שהוא שלילי. " (נטע)

" שהחיפוש אחד החיים החדשים האלה לא יבוא על חשבון הילדים.... בכלל אחרי גירושם שמוצאים זוגיות חדשה יש נורא נטייה.. כאילו אתה מתחיל מאפס משהו נורא מרגש, משהו נורא רומנטי והילדים קצת הופכים לפחות מרכזיים. זה הרגשתי שהשפיע עלי. המון שנים הייתי בלבד בבית. " (אלה)

איטיות והדרגה – לנסות ולשמור עבור הילדים על שיגרה ויציבות, ולדאוג לכך שהשינויים יהיו הדרגתיים עד כמה שניתן. לנסות ולהיות סבלניים ובעלי אורך רוח מבלי לנסות להאיץ את התהליכים העוברים על הילדים בפרט, ועל בני משפחה וחברים בכלל.

" יותר לאט לאט. כאילו. אולי בהתחלה להשאיר עוד משהו משפחתי. הכל כאילו, לאט. ולנסות לשמור כמה שיותר על, שדברים אחרים ישארו יציבים. כלומר, זה שינוי נורא גדול של איך שאת תופסת את ההורה. אז נגיד שדברים אחרים בחיים ישארו מאד בשגרה. " (דפנה)

" שברגע שאת יוצאת, אז זה הופך משלך לשל אחרים גם, ושאת צריכה לתת להם זמן. כאילו זמן בתהליך הזה. כאילו כמה שהיא רוצה שדברים יקרו מהר, כדי לקבל את האישורים אולי, וכדי.. כדי להתחיל לחיות את החיים כמו שהיא רואה אותם, עכשיו, אחרי שכבר נפתר לה הכל, אז שיש, יש עוד, משתנים בתוך התמונה הזו. ועוד אנשים שצריך לתת להם שניה, ולתהליכים הזה יותר לאט, וכנראה שהם יקבלו בסוף, כנראה שבסוף זה יהיה בסדר, אבל צריך את זה יותר לאט. " (נטע)

וסיכמה את הכל דפנה במשפט קצר :

" אולי העצה שלי הכי טובה, זה קח את הילד לפסיכולוג. " (דפנה)

למרות מגוון המרואיינים, הגילאים השונים בהם נודע להם על הנטייה המינית של ההורה, והאופנים השונים בהם הדבר סופר להם, הרי ההמלצות והעצות שהם נתנו, התגבשו לידי אמירה דומה שבבסיסה דיבור פתוח, ישירות וגילוי לב. מעניינת העובדה שאותן המלצות ניתנו הן על ידי הצעירים שהוריהם היו גלויי לב ופתוחים והן על ידי הצעירים שבמשפחתם נמנעו משיחות גלויות, ואפילו על ידי הצעירים שהוריהם לא סיפרו להם באופן מפורש על היותם הומו או לסבית והדבר נודע להם מפי אחרים. נקודה חשובה נוספת מתייחסת לעובדה שכל המרואיינים מתייחסים בהקשר זה אל שתי דמויות בלבד – הם עצמם וההורה היוצא מהארון. בנקודה קריטית זו, ההורה השני, אחים, בני משפחה אחרים או חברים, כלל אינם מוזכרים. מדובר בקשר הורה – ילד וביכולת שלהם ליצור דיבור אינטימי וגלוי אחד עם השני.

מכלול העצות אשר נאמרו על ידי המרואיינים נותן תמונה ברורה ומגובשת, המאפשרת ליצור רשימה עם מגוון עשיר של עצות, אשר כולן עלו מתוך הראיונות, אותן ניתן לכרוך יחד תחת הכותרת : "המדריך" להורה היוצא מהארון.

המדריך (נספח מספר 4) מתייחס לשני מצבים. האחד, נקודת הזמן שבה ההורים מתכוננים לקראת הרגע שבו יספרו לילדיהם על היותם הומו או לסבית, והשני, התקופה שלאחר היציאה מהארון, הימים המגיעים לאחר השיחה עם הילדים.

וכמה עצות לילדים...

בנוסף לעצות שנתנו המרואיינים להורים, היו גם לא מעט עצות המיועדות לילדים שזה עתה סופר להם שאביהם הומו או אימם לסבית. מתוך שלל העצות ניתן לגבש שלוש אמירות ברורות, המשלימות זו את זו. האחת מציעה לילדים להכיר במציאות החדשה של הורה גאה, ולהשלים איתה, והשניה מעודדת אותם להתמודד עם המציאות החדשה, לדבר, להעלות שאלות, לכעוס, או להתמודד בכל דרך אחרת שמתאימה להם. במקביל לעצות, הוסיפו המרואיינים אמירה נוספת, אמירה של הרגעה לילדים, שהרי כל דרמה בסופו של דבר הופכת לחלק מהשיגרה.

זה מה שיש – השלב הראשון לאחר שההורה יוצא מהארון היא הכרה במצב החדש, וההבנה של הילדים כי הם כלל אינם צד בעניין, ואין להם שום יכולת להשפיע או לשנות :

" שתתן לדברים לקרות, אין מה לעשות " (אלה)

" לא לחפש לקרוא מעבר לשורות. כלומר.. הדברים הם מה שהם. הוא אוהב גברים ואם זה עושה לו טוב אז זה עושה לו טוב. ולא לנסות להבין יותר טוב ממנו, מין הסתם, זה נכון לכל בן אדם שיוצא מהארון אבל גם לא לנסות לשנות פשוט לנסות לקבל את זה כמה שיותר מהר. כי חבל על הזמן " (אמיר)

להתמודד, לא להדחיק – ההמלצות ששבו וחזרו על ידי המרואיינים מציעות לילדים להתמודד עם הידיעה, עם השינוי, לקחת יוזמה ולדבר על הדברים. הם מציעים לנהל תקשורת פתוחה ככול שניתן עם ההורה, להתגבר על הביישנות והבושה ולשאול שאלות, גם אם הן קשות ולעיתים מביכות. יתכן, ואפילו סביר, שתעלנה תחושות של כעס ושנאה כלפי ההורה, ההורים או בני הזוג החדשים, וגם איתן יש להתמודד. מוטב להוציא את הכעסים, לומר אותם ולא לתת לתחושות הקשות הללו לבעור בתוכם.

" לדבר על זה. כאילו.. לשים בצד את הביישנות ואת זה שיש מצב שכאילו ההורה שהוא כביכול אמור לדעת יותר טוב ממך, או לא להתבייש לפחות. אבל לקחת יוזמה ולהציף את זה על פני השטח ולדבר על זה כמו שצריך. " (עלמה)

" זה נושא שקשה להתמודד איתו וצריך להתמודד איתו כמה שיותר מוקדם. זה אולי כן הייתי אומר. לא לנסות לשים את זה בקופסא בצד אלא לחשוב על זה ולהתמודד עם זה. כדי שתוכל לשים את זה בצד.... אם אתה מרגיש פתאום איזה שהיא שנאה או איזה שהיא תחושה רעה כלפי הבן אדם בגלל שהוא יצא מהארון, שזה משהו שקורה, אז אל תיתן לזה פשוט לבעור בתוכך ולהצטבר ולעלות מוגלה אלא להוציא את זה החוצה. להעלות את זה כנושא לשיחה ולדבר על זה. על הדברים שמפריעים לך. " (אמיר)

ועם זאת, אין דרך אחת נכונה להתמודד, וכדאי לנהוג בהתאם לתחושות הפנימיות ולמה שמרגישים. חלק מהילדים הרגישו כי היו רוצים לחלוק את הסיפור עם חברים וחלקם היו מעדיפים לשוחח על זה עם ההורה או עם בן משפחה אחר, או לחכות עם הסיפור ובינתיים לחשוב בעצמם על הדברים. כאשר הם התלבטו כיצד לנהוג, היה עליהם לבחור את הדרך איתה מרגישים נכון ובטוח, ולא לבחור דרך אשר תתאים דווקא להורה. איריס הסבירה זאת בצורה ברורה :

" אני מאד מבינה את עצמי, בדיעבד, כשלא רציתי לספר. כי אני זוכרת, עצם זה שמשתמשים בזה כקללה, בגיל 12, כשאתה גם ככה כל כך... ז "א אני מאד שלמה עם איך שאני נהגתי. אבל אהה, כאילו אם מישהו

מרגיש לא נוח לספר את זה, אז אני חושבת שזה לגיטימי לא לספר את זה...אני מניחה שיש בטח הורים שהיו נורא נעלבים מזה, אולי, שהילד רוצה להסתיר. אבל אני חושבת שבתור ילד, לעשות מה שאתה מרגיש. מה שמרגיש לך טוב בבטן " (איריס)

בסופו של דבר, כל דרמה הופכת למובן מאליו – אמירה נוספת ומרגיעה שהיתה למרואיינים אל הילדים שעולמם מתהפך היא, כי גם אירוע דרמטי, סוער ומטלטל כמו זה שעבר עליהם, סופו שהופך לשיגרה, וגם שינויים משמעותיים, סופם שמתרגלים אליהם :

" דבר ראשון שכל דרמה כמה שהיא נראית דרמטית בהתחלה באיזה שהוא שלב מקבלת מקום של מובן מאליו... שלכל דבר כואב בהתחלה הוא כואב בהתחלה, ובסוף הוא נהיה חלק מהשיגרה והוא גם קצת פחות כואב. אני יכולה להגיד את זה גם על הגירושים וגם על היציאה מהארון. " (אלה)

" גם אם זה ברגע הזה, כשמגלים את זה, אז זה נראה כמו שינוי מאד מאד גדול, אבל אחר כך, כשחיים עם בת הזוג של אמא, זה לא באמת מרגיש שונה, זה מרגיש לי כאילו, כמו משפחה נורמלית. אתה לא רואה, אתה לא מרגיש ביומיום. " (ענת)

יתכן וברגע בו מתרחשים האירועים, קשה להאמין ולדמיין כיצד הדבר הופך שיגרה וכיצד הקושי מתפוגג, אבל אולי האמירה הזו יש בה עידוד ותמיכה לילדים ברגעים קשים, מעין "אור בקצה המנהרה".

ה. דיון

מחקר זה ביקש להתמקד במשפחות אשר בהן אחד מההורים יצא מהארון לאחר שכבר הקימו תא משפחתי הטרוסקסואלי ובו ילדים משותפים, ובנקודת ההשקפה שבין העולם ההטרוסקסואלי שאפיין את חייהן של משפחות אלו, לבין עולמות חדשים, הומוסקסואליים או לסביים. המחקר ניסה לבחון את ההשפעה של המעבר בין העולמות על ילדי המשפחה דרך נקודת מבטם, באמצעות ראיונות עומק עם שלושה עשר צעירות וצעירים.

מבט רחב על כלל הראיונות והממצאים חושף בפנינו את סיפורם של הילדים אשר אחד מהוריהם יצא מהארון. זהו סיפור של משבר וקושי, של התמודדות עם מצבים משפחתיים לא קונבנציונליים, הקומנים צמיחה ואימוץ תפישת עולם רחבה ופתוחה.

המשבר שעוברים הילדים סביב היציאה מהארון של ההורה, כרוך בדרך כלל גם בפירוק המשפחה, חשיפה להורים במצב משברי, הן ההורה היוצא מהארון והן ההורה השני, ופעמים רבות כולל גם מעברי דירה וקשיים כלכליים. בנוסף לכל אלו, מחייבת היציאה מהארון של ההורה, גם התמודדות של הילדים עם מיניות ההורה, בני זוג חדשים של ההורים ובניית נרטיב אישי ומשפחתי מעודכן הכולל את השינויים שהתרחשו.

הממצאים מצביעים על כך שהמשבר המורכב והמטלטל הזה היכה בילדים בעוצמה, אולם אפשר להם בסופו של יום לצמוח ולהביט על העולם במבט מפוכח, רחב ומורכב. היציאה מהארון של ההורה חשפה אותם לבחירות לא קונבנציונליות בהיבט המיני ורובם בחרו להרחיב עבור עצמם את מגוון הבחירות המקובלות גם בהיבטים נוספים של החיים, בקבלה של התנהגויות מגדריות שאינן סטנדרטיות ובקבלת אחרות באשר היא.

המראיינים אותם פגשתי היו בשלבים שונים של בניית חיים בוגרים. חיים אישיים, זוגיים, משפחתיים ומקצועיים ודרך ארוכה עוד מצפה לרובם עד שיימצאו את המקום הנכון עבורם, אולם לאחר המשברים שעברו העלו הממצאים כי הם מסוגלים לראות גם את הרווחים שזימנה להם היציאה מהארון של ההורה, והם מסתכלים על העולם במבט מפוכח ואמין. אם בתחילת כתיבת העבודה בחרתי את דבריו של ארז כמאפיינים את סיפור התיזה: "**פתאום הופכים עליך את העולם**", הרי שכעת אני בוחרת את מילותיה של אלה: "**זו הפריבילגיה שההורה יכול להביא עם הבשורה הקשה שלו. זה היתרון שיש ביציאה מהארון. אני חושבת שזה מאד פתח את כולנו יותר. זה באמת היתרון והברכה של סיפורים לא קונבנציונליים....**"

גירושין ויציאה מהארון

שני אירועים מכוננים עיצבו את ילדותם ונעורותם של הצעירים אותם ראיינתי, ומשפיעים עד היום על תפיסת עולמם, ואלו הם הגירושין והיציאה מהארון של אחד ההורים. השילוב שבין גירושין ההורים, ויציאה מהארון של אחד מהם, ראוי להתייחסות מיוחדת.

העצמי האנושי מכיל מספר רב של זהויות: מגדריות, אתניות, גזעיות, מיניות ועוד, אולם רק הכרה בריבוי הזהויות מאפשרת ראייה שלמה של האדם. פעמים רבות ישנה התייחסות מחקרית נפרדת לכל אחת מהזהויות הבונות את האדם (עדה, גזע, מצב משפחתי, נטייה מינית וכו'), אולם מבט המתייחס לשלל הזהויות, מגלה היבטים אשר אינם לידי ביטוי בבחינה

נפרדת של כל אחת מהקטגוריות הזהותיות. באופן זה, הזהות המשולבת בה מחזיקים המרואיינים במחקר זה, כילדים להורים גרושים, אשר אחד מהוריהם יצא מהארון, פותחת חלון להיבטים חדשים אשר טרם נחקרו הן באשר לגירושין והן באשר ליציאה מהארון של ההורה. ההשפעה של שני אירועים אלו על חייהם של הצעירים המרואיינים היא רחבה ומקיפה. האירועים הללו השפיעו על ילדותם, ממשיכים לשלוח שלוחות גם לאפיקים רבים של חייהם כיום, ומהווים חלק אינטגרלי מעולם התוכן והשפה המשפחתית שלהם.

תרבות וחברה מתאפיינות ומתקיימות תוך שמירה על כללים, מנהגים וסדרי עולם אשר כל סטייה מהם זוכה לתגובה חברתית הנעה בין הערכה, אישור ועידוד דרך אדישות, ועד השתתפות של סנקציות חברתיות ואחרות (Stiles & Kaplan 1996). באופן זה זכו בעבר משפחות גרושות לתווית של חריגות (Brandwein, Brown & Fox 1974), וכזה הוא היחס היום ליציאה מהארון (Davies 2004). מנקודת מבט זו, הצעירים שהוריהם התגרשו ואחד מהם יצא מהארון מוצאים עצמם בעל כורחם שותפים לסיפור לא-קונבנציונלי אשר מחייב אותם להתמודדות הן בתוך המסגרת המשפחתית והן מעבר לה, במעגלים החברתיים הסובבים אותם. הגירושין, שבעבר היוו סמן משמעותי של חריגות חברתית, הפכו עם השנים לנורמה חברתית, ואילו היציאה מהארון של ההורה מהווה כיום חריגות חברתית. יתכן וזו הסיבה לאבחנה הברורה שנעשתה על ידי המרואיינים אשר ייחסו לגירושין השלכות על חייהם האישיים ואילו את ההשלכות על תפישת עולמם החברתית ייחסו ליציאה מהארון של ההורה.

מחקר זה הוא שלב טבעי בהתפתחות המחקר על ילדים למשפחות גאות. התהליכים החברתיים במציאות חיינו מעוררים תגובות חברתיות ומניעים מחקרים על הנושא, ומבחינה זו המחקר המוצג כאן מהווה חוליה בשרשרת ההולכת ונבנית של העמקת הידע על ילדים להורים גאים. שלושה מסלולים מלווים את הנושא במקביל: ההיבט החברתי-תרבותי, ההיבט המשפטי וההיבט האקדמי. שלושת המסלולים הללו צומחים במקביל, מתכתבים זה עם זה ומזינים זה את זה.

ההיבט החברתי-תרבותי - מאז שנות השבעים, וגם קודם לכן באופנים סמויים, יותר ויותר נשים וגברים בחרו מסגרות חיים המאפשרות להם חיים גאים ברמות שונות של גילוי וחשיפה. עם השנים מגוון המסגרות הללו הלך והתרחב. גברים ונשים נשואים ובעלי משפחות המפרקים את המסגרת המשפחתית ובונים מסגרת אלטרנטיבית, הומואים ולסביות הבוחרים לחיות חיים משותפים, ולהוליד ילדים. אלה ועוד הופכים להיות חלק אינטגרלי מהמירקם החברתי. משפחות קמות ומתפרקות, ילדים נולדים, גדלים ומתבגרים, סופגים שגרת חיים ואמיתות חברתיות, הופכים להיות חלק מחברת העתיד, ומשמשים שגרירים לשינוי חברתי מתוך המיינסטרים ולא מתוך השוליים. ההשקפה בין העולם ההטרסקסואלי והעולם הגאה הולכת ומתרחבת והשוליים נטמעים במרכז. הפוטנציאל החברתי לשבירה או לטשטוש גבולות, למציאת דרכים מאתגרות, מבנים משפחתיים חדשים, והתנסויות מיניות ומגדריות יכול להיות טמון בקרב אותם צעירים, דור הילדים שבגרו ובונים כעת את חייהם.

ההיבט המשפטי - משנות השבעים ועד היום העיסוק המשפטי נדד מדיוני משמורת הנוגעים במסוגלות ההורית של הורים גאים, דרך סוגיות הקשורות לזוגיות גאה ולזכויות אזרחיות, הקמת משפחה, וזכויות הורים וילדים. העתירות המוגשות לבתי המשפט מלוות את השינויים החברתיים ונותנות להם תוקף, ועם זאת יוצרות מציאויות חדשות המאפשרות לשינויים החברתיים להתרחש.

ההיבט המחקרי-אקדמי – שיטות ונושאי המחקר הסוציולוגיים הולכים ומתפתחים בהתאם לשינויים החברתיים, ומחקר זה שואב מן המציאות החדשה ההולכת ונרקמת, מציאות שבה אנשים נשואים, הורים לילדים, יוצאים מהארון ובחרים לחיות כהומואים או לסביות. המחקר מגיב אם כן למציאות ומאפשר מבט מעמיק על תופעה הולכת ומתרחבת. כפי שתיארתי להלן, שלושת המרכיבים (חברתי, משפטי ומחקרי) יוצרים יחד תנועה עקבית ורצופה של סגנונות חיים הולכים ורבים עבור הומואים ולסביות.

עם זאת, כפי שמדגם המחקר הינו הומוגני יחסית (למרות המאמצים להעשיר את מגוון המרואיינים), ונותן תמונה עשירה אך כנראה חלקית של עולם הילדים להורים שיצאו מהארון, כך גם המשולש שתיארתי, החברתי-משפטי-אקדמי, מייצג בינתיים מבט חלקי על העולם הגאה. עולם של מרכז, חילוני וליברלי.

האוכלוסיות המודרות, השוליות, אינן מופיעות במשולש הזה והוא כמעט אינו נותן להן מענה. העולם החברתי-תרבותי המסורתי, הדתי והפריפריאלי עדיין אינו שותף לשינויים הללו וחיים גאים גלויים עלולים לא להתקבל בברכה, ומכיוון שכך, בתי המשפט טרם נדרשו להתמודד עם סוגיות רלוונטיות לאוכלוסיות הללו. יחד עם בתי המשפט, גם האקדמיה טרם מצאה דרכים לאתר ולהגיע אל אותן האוכלוסיות שכרגע אין להן כמעט שום ייצוג במחקר. כמובן שיתכן כי מהלכים של שינוי המתחילים במרחב של עולם המרכז החילוני ליברלי יחלחלו אט אט גם לכיוון הפריפריה והישגים משפטיים בהם זוכים אנשי המרכז ישרתו גם את אנשי הפריפריה, אך זו רק אחת מהאפשרויות. יתכן שבמקביל למהלכים שתיארתי, מתקיימים בשוליים השונים חיים גאים נסתרים מן העין.

ניתוח הראיונות העלה חמש תימות מרכזיות. שלוש התימות הראשונות עוסקות בשלבים השונים של היציאה מהארון של ההורה, החל בהתרחשויות בבית טרם הגירושין והיציאה מהארון, דרך האופן שבו סופר הדבר לילדים, ובהמשך התייחסות להתמודדות של הילדים, הבחירות שלהם האם ולמי לספר וכיצד בנו לעצמם נרטיב משפחתי חדש. שתי התימות האחרות עוסקות במעגלים החברתיים העוטפים את הילדים, הורים ואחים, משפחה מורחבת ומעגלים חברתיים נוספים כדוגמת החברים ובית הספר. לסיכום, כפועל יוצא מכלל האמירות של המרואיינים, הוספתי מדריך להורה היוצא מהארון ולילדים אשר אחד ההורים יוצא בפניהם מהארון.

לב הדיון מחולק לשניים כפי שהייתה מחולקת סקירת הספרות. חלקו הראשון מתייחס לגאווה ומגדר והחלק השני לתפישה האקולוגית ולמעגלים המשפחתיים-חברתיים-תרבותיים.

גאווה ומגדר

הרגע בו נודע לילדים על הנטייה המינית של ההורה מכניס אותם לקטגוריה חדשה 'בן או בת להורים גרושים אשר אחד ההורים יצא מהארון'. הקטגוריה הכללית נפרטת במחקר לפרטים ומתבררת כמכילה דקויות והבדלים, כאשר המשמעותיים ביותר נוגעים באופן בו נודע לילדים על היציאה מהארון של ההורה, גיל הילדים בעת היציאה מהארון ומי מההורים יצא מהארון, האב או האם.

העובדה כי ההורה עצמו סיפר על היותו הומו או לסבית לילדים הייתה בעלת חשיבות רבה, ומיעוטם של המרואיינים אשר שמעו על כך מאחיהם או אחותם נשארו פגועים מהעובדה שההורה בחר שלא לספר להם ישירות. הילדים הצעירים, טרום גיל ההתבגרות שמרו על הידיעה בסוד רב, לעיתים מספר שנים, עד שחשו בטוחים לספר לחבריהם, והיו מוטרדים בעיקר מהאופן בו הידיעה הזו תפגע ביחסיהם עם החברים בני גילם, למרות שבפועל, כאשר בחרו לספר לחברים

התגובות היו חיוביות. לעומתם, הילדים הבוגרים סיפרו לחבריהם כמעט באופן מיידי והידיעה על הנטייה המינית של ההורה העלתה אצל חלקם תהיות באשר למיניותם והקשר בין הנטייה המינית של ההורה לזו שלהם.

מחקר זה מצא כי ישנו הבדל משמעותי בין היות האב הומו לבין היות האם לסבית. ילדים לאימהות לסביות, חווים פעמים רבות כי האם עוברת תהליך של שינוי, גם אם רק בדיעבד מסוגלים להגדיר מה מהות השינוי, בעוד עבור ילדים לאבות הומואים תהליך היציאה מהארון של האב נסתר מן העין והם מתוודאים אליו רק כאשר האב מספר כי יצא מהארון. לאופן שבו נחוו גירושי ההורים היתה השפעה גדולה וככול שהגירושין היו קשים יותר, הם העיבו יותר על הילדים, דרשו מהם מעורבות וחייבו אותם להתנהג כמבוגר האחראי. הפניות ליציאה מהארון הצטמצמה וכך גם החלק של האירוע הזה בנרטיב של המרואיין.

אם עד היציאה מהארון, הקשר בין ההורים תאם סיפור מסגרת כדוגמת "אבא ואמא נפגשו, התאהבו, התחתנו והקימו משפחה" הרי היציאה מהארון טרפה את הקלפים ודרשה, מבחינת הילדים, צורך בעידכון של הסיפור המשפחתי. עם הזמן יצרו הילדים סיפור קוהרנטי תואם את היציאה מהארון, כאשר בניית הנרטיב החדש חושף הבדלים בין האופן שבו תופשים הילדים אמא לסבית ואבא הומו. ההסברים שנתנו הילדים עבור היציאה מהארון של האם, משאירים את העבר כפי שהיה ומעדכנים את ההווה לאור השינויים שעברה האם, למשל "בעבר אמא אהבה את אבא אבל בכל גיל מתאים לנו משהו אחר וכעת אמא אוהבת אישה". עבור האב, לעומת זאת, הנרטיב החדש מוחק את הקודם. אבא לא השתנה, אלא שכעת הנסיבות השתנו, והוא יכול להיות באופן שתמיד התאים לו. אנו רואים כאן הבדל מהותי. לפי תפישת הילדים, אמא יכולה להשתנות - רצונות המשתנים לפי הגיל, התאהבויות חדשות, שינוי בתפישת העולם. האמא הלסבית מצטיירת כאדם משתנה. לעומתה, האב ההומו לא עבר שינוי מהותי (מסטרייט להומו), והשינוי הוא באומץ וביכולת שלו לשנות את המסגרת שבה הוא חי.

התימות השנייה והשלישית עוסקות בהתמודדות ובגישור על פערים. כיצד מתמודדים הילדים עם הידיעה החדשה לגבי ההורה. הידיעה הזו שמה את הילדים בתפר שבין הפרטי לציבורי, התפר שבין הטאבו החברתי המצפה כי ההומוסקסואליות תישאר שולית ומוסתרת, לבין הכוח של האדם הפרטי, במקרה זה האב או האם החותרים תחת המוסכמות הללו ויוצאים מן הארון, ומשאירה פתוחה את השאלה כיצד עליהם, על הילדים, לנהוג. ההבנה שאחד ההורים הוא הומו או לסבית הביאה את הילדים להתמודדות עם הצורך להכיר בזהות נוספת, חדשה של ההורה. הבדלים מעניינים עלו באופנים שבו גישרו הצעירים על הפער בין אבא להומו ובין אמא ללסבית. לאחר היציאה מהארון, אבא אומנם הומו אבל הוא אחר, הוא לא ממש "הומו". הזהות הציבורית של ההומו יותר קשה לעיכול, והצירוף של שתי הזהויות אבא והומו יכול להתאפשר עבור הילדים, רק לאחר שמחריגים את אבא מכלל ההומואים. אצל האימהות המצב שונה, והזהות הלסבית מצטרפת לזהות האם מבלי שנידרש גישור על פער.

עם שיגרת חיים חדשה הכוללת לעיתים הכרות עם בני ובנות זוג חדשים, מתמודדים הילדים עם סוגיות "פרקטיות" שבהן ישנה גם חשיפה לסיטואציות בהן מיניות ההורה גלויה לעין, והכרות מחודשת עם הורה משתנה, כאשר לעיתים היציאה מהארון משמשת כפלטפורמה לשינויים רחבים יותר של ההורה בכיוון המקצועי, בחברויות חדשות, ובסגנון חיים ולבוש.

אקולוגיה ומעגלים חברתיים

התימה הרביעית עסקה במעגלים המשפחתיים הסובבים את המרואיינים והכוללים למעשה את ההורים, האחים והאחיות, ולעיתים גם סבים וסבתות. ההורים, כמתבקש מתוקף היותם יוזמי המהלכים, הן של הגירושין והן של היציאה מהארון, זוכים להתייחסות המשמעותית ביותר. עם זאת, המחקר אינו מתייחס באופן מיוחד למקומו של ההורה שלא יצא מהארון וראוי כי נושא זה יחקר על כל היבטיו. חשוב להדגיש כי עבור כל המרואיינים מהווים שני ההורים דמויות משמעותיות בחייהם, וכי באף אחת מהמשפחות לא היו תופעות של הסתה או חרמה של הורה אחד כנגד האחר על רקע היציאה מהארון.

הסבים והסבתות, ההורים של ההורה היוצא מהארון, נדרשים להתמודד בעצמם עם הקושי של הכרה בבנם או בתם שיצאו מהארון, ומכאן שלא תמיד פנויים לשמש כדמות משמעותית בתהליך ההתמודדות של נכדיהם. מעגל האחים והאחיות, מקבל משקל משמעותי ונחוות בשלל זוויות. עבור חלקם, האחים משמשים בני ברית, מקור של עוצמה אל מול ההורים המתגרשים, ועבור אחרים, האחים והאחיות מהווים מקור להשוואה או לסקרנות באשר לאופן שבו חוו את היציאה מהארון של ההורה. מחקרים העוסקים בקשרים בין אחים במשפחות גרושות נוטים לראות בגירושין גורם לריחוק בין האחים, אולם מעניין לשים לב כי בשיחות עם המרואיינים ניתן היה לראות מגמות נוספות שלא דווקא תואמות את המחקרים הללו. עבור חלק גדול מהמרואיינים, מהווים האחים מקור של כח ועוצמה, ובמקביל, גם מראה המשקפת עבור הצעירים אופנים שונים בהם נחוות היציאה מהארון, והם מגלים סקרנות רבה לגבי התפתחות אחיהם הצעירים בהיבט זה.

ככלל, ניתן לומר שסוגיות העוסקות במערכת המשפחתית הרחבה והמעגלים שמעבר למשפחה הגרעינית נותרו ללא מענה מספק. על מנת להבין לעומק את התהליכים המשפחתיים הרחבים יותר נדרש מחקר המשך אשר יכלול מפגשים עם בני משפחה נוספים ומעקב ארוך שנים אחרי המרואיינים הנוכחיים, תוך כוונה לראות את ההשפעות ארוכות הטווח של היציאה מהארון עליהם ועל בני משפחתם. בנוסף, ראוי לשים לב כי עבור הצעירים שהשתתפו במחקר, המשפחה הגרעינית היוותה, ועדיין מהווה, נקודת התייחסות משמעותית, כאשר כלולים בה, בדרך כלל, ההורים והאחים. ראוי לבדוק האם במשפחות בהן המשפחה המורחבת משמעותית יותר, הדיבור על היציאה מהארון מתנהל אחרת.

שני מעגלים חברתיים נוספים מקיפים את הצעירים, מעגל החברים ומעגל בית הספר. עבור כל המרואיינים מהווים החברים מעגל משמעותי וחשוב, גם בגילאים הצעירים וגם עבור הבוגרים יותר. זהו מעגל התייחסות שזכה לאזכור יזום אצל כל המרואיינים, גם כאשר דובר על שמירת סוד מפני החברים וגם כשהגיע שלב השיתוף וגילוי הלב. החשש מפני תגובת החברים, ההקלה בעקבות התגובות החיוביות, כל אלו העסיקו את הצעירים למשך פרקי זמן ארוכים.

לעומת זאת, מערכת החינוך, בית הספר, כמעט וכלל אינו מוזכר על ידי המרואיינים ורק בעקבות שאלות מפורשות הם מתייחסים למסגרת בית הספר. איש מהם לא סיפר למורה, יועצת או מחנכת על התהפוכות המשפחתיות, התייעץ עימן או מצא במי מהן אוזן קשבת. גם כאשר נקרו הזדמנויות שאפשרו דיבור על הנושא, הצעירים הדפו אותן. יתכן וצוות בית הספר היה מעודכן באמצעות ההורים, אולם הדבר לא בא לידי ביטוי בחוויות שסופרו על ידי הצעירים.

בהסתכלות על תפישת העולם של הצעירים נמצא כי הצעירים שייכו באופן מובהק את תפישות העולם הנוגעות לחייהם הפרטיים (זוגיות, משפחה, גידול ילדים) לגירושי ההורים, וליציאה מהארון את תפישות העולם הנוגעות לעולם

הרחב יותר, לעולם החברתי, בו הגדירו עצמם כבעלי תפישת עולם רחבה ופולורליסטית, המקבלת מגוון שונות בהיבט המיני והמגדרי וגם בתחומים נוספים.

מגבלות המחקר

איתור המרואיינים נעשה במגוון דרכים, כאשר בסופו של דבר ראיינתי צעירים וצעירות, אשר ראו את הפרסום אודות המחקר ופנו אלי, ויתכן וזו הסיבה כי יחד עם מגוון המאפיינים האישיים בלט אפיון משותף לכל המרואיינים איתם דיברתי. ניתן לומר כי למרות הקשיים לאורך השנים בעקבות היציאה מהארון של ההורה, כל המרואיינים עברו תהליך משמעותי ומעצים והשלימו עם היות ההורה הומו או לסבית. תהליך שהחל בשלב בו ההורה יצא בפניהם מהארון, דרך תקופה שבה חלקם הסתירו את הדבר או חשפו אותו בפני החברים, ועד היום, בחייהם כבוגרים, כאשר הנטייה המינית של ההורה גלוייה ומדוברת. עובדה זו מעלה את השאלה לגבי הצעירים אשר אחד מהוריהם יצא מהארון אולם העדיפו לא להשתתף במחקר. אני מניחה כי קיימת קבוצת צעירים בעלי היסטוריה משפחתית דומה אשר מסיבות שונות לא היו מעוניינים להתראיין בעניין זה. יתכן כי חלק מהסיבות לכך נעוצות בקושי שחוו בעבר או בהווה, כדוגמת תגובות קשות של הסביבה, החל מחוסר קבלה דרך הצקות, איומים ופגיעה ועד קושי או נתק ביחסים עם ההורים על רקע זה. יתכן כי גם כעת, כבוגרים הדיבור על הנושא מעורר מצוקות, תהיות או קשיים אשר הם אינם מעוניינים לפתוח, וכך נותרה קבוצה זו עלומה.

שאלה דומה לגבי מדגם המרואיינים עלתה גם כאשר הצעירים פרשו בפני את תפישת עולמם. למרות המגוון הרחב של המרואיינים, הרי העולם שהם מציגים, העולם העתידי בו הם רואים עצמם חלק, ואליו הם מכוונים, הוא עולם ליברלי, פתוח, מורכב ומאפשר ייחודיות. זוהי תפישת העולם של הצעירים אשר השלימו את תהליך הקבלה הן של הוריהם והן של עצמם. יתכן והצעירים אשר לא היו מוכנים להשלים עם השינוי שעברו הוריהם, או אלו אשר עדיין כועסים, מורדים או מתכחשים ליציאה מהארון, אינם מעוניינים להיחשף, ויתכן והם מייצגים עולם מסורתי ושמרני יותר. תהא הסיבה אשר תהא, קולם אינו נשמע כאן.

נושא נוסף שעלה במהלך הראיונות היה "עצות" שיכלו המרואיינים לתת בדיעבד להורים וילדים הנמצאים בסיטואציה דומה של יציאת הורה מהארון. ניתוח כלל העצות חשף אמירה ברורה המגדירה מספר עקרונות חשובים, כדוגמת הכרה בעובדה שיציאה מהארון של ההורה היא משבר הראוי להתייחסות משמעותית והבנה שתהליכי התמודדות עם משברים הינם תהליכים ממושכים והדרגתיים, וכן הצורך בשמירה על ערוצי תקשורת פתוחים, הכרה בצורך של שמירה על מרחב אישי ועוד.

העובדה כי למרות מגוון החוויות של המרואיינים, כל העצות התקבצו לכדי אמירה אחת משותפת של דיבור ופתיחות, איפשרה תרגום של העצות למעין "מדריך למשתמש" עבור הורים המתעדים לספר לילדיהם על היותם הומו או לסבית, וכן לילדים הנדרשים להתמודד עם הידיעה הזו. אולם עם זאת, עלתה השאלה כיצד יתכן שמתוך מגוון עשיר של חוויות מתקבל "מדריך" אחיד, והאם יתכן וישנה רק דרך אחת להתמודד עם יציאה מהארון של ההורה, או אולי ישנן דרכים נוספות להתמודדות אשר לא באו לידי ביטוי בראיונות.

גם כאן עולה השאלה האם המרואיינים מייצגים דמותם של צעירים אשר השפה "הפסיכולוגית" נותנת להם תשובה לקשיים ומצוקות, והאם יתכן וישנם צעירים אשר בחרו להתמודד בדרכים אחרות או כלל לא להתמודד. לאור כל זאת, מעניין לבדוק

מי הם אותם צעירים אשר לא נטלו חלק במחקר, האם וכיצד ניתן לאתר אותם, וכמובן, אילו עולמות היו הם חושפים בפנינו.

תרומה לתיאוריה

התפתחות המחקר בתחום הילדים להורים הומואים ולסביות החלה במחקרים משווים, מחקרים בהם נבדקו ילדים להורים גאים בהיבטים שונים של "נורמליות" על מנת להוכיח מסוגלות הורית של הורים גאים. עם השנים מרחב המשפחות הגאות הלך והתרחב וההתייחסות אליהן הפכה להיות הרבה יותר ממוקדת, תוך התייחסות לכל מגוון המשפחות הקיים, כולל ילדים להורים גרושים גאים. מחקר זה, הוא הראשון המתבצע בארץ על אוכלוסיה ספציפית זו, כאשר התכנים שבו הגיעו מהצעירים המרואיינים. המסגרת שהוגדרה היתה התמקדות בחוויות ובתפישות עולם, ולתוך מסגרת זו יצקו הצעירים תוכן. התרומה לגוף הידע הקיים הינה כפולה. האחת, החיבור שעלה בראיונות בין גירושין ליציאה מהארון של ההורים, מאפשר ראייה חדשה על האופן בו תיאורטיקנים מבנים את היציאה מהארון של הורים ממשפחות הטרוסקסואליות, והתרומה השנייה היא בניתוח האקולוגי, אשר אינו מסתפק במבט על היבט אחד בחיי הילדים, אלא מאפשר תמונה כוללת על חייהם וההשפעה של היציאה מהארון על הילדים במעגלי החיים השונים.

ממצאי המחקר, כמו גם התגובה המתעניינת והסקרנית של נשים וגברים לעצם קיומו של מחקר זה, מחדדת את הצורך להמשיך ולהעמיק בתחומים העוסקים במשפחות בהן אחד ההורים יצא מהארון לאחר נישואין הטרוסקסואליים והולדת ילדים. השילוב הייחודי של התמודדות משפחתית רב-דורית עם יציאה מהארון יכולה ללמד רבות על יחסים בתוך המשפחה, על אופני התמודדות עם שבר אישי הכרוך בחריגות חברתית, על יחסים בין אחים ועל השפעת המיקום המשפחתי על ההתמודדות עם היציאה מהארון של ההורה, ואולי אף התמודדות עם משברים אחרים. מחקר הנמשך לאורך שנים ומלווה את אותם צעירים ואולי גם בני משפחה נוספים יכול להאיר את הנקודות הללו ואף רבות אחרות. לשם כך ישנה חשיבות רבה בהרחבת מידגם המשתתפים על מנת להעשיר ולגוון את קבוצת המחקר.

תרומה לפרקטיקה

צוותים חינוכיים - המחקר מעלה כי מסגרת בית הספר היתה מחוץ למעגל ההתייחסות של הצעירים בכל הנוגע ליציאה מהארון של ההורה וכמעט כל המרואיינים סיפרו כי בית הספר לא ידע על כך, אם כי כמובן יתכן כי ההורים עידכנו את הצוות החינוכי. אומנם חלפו מספר שנים מאז סיימו המרואיינים ללמוד בבית הספר, אולם בהנחה שלא התרחשו מאז שינויים מרחיקי לכת, הרי חשוב מאוד לעורר את מודעות צוות בית הספר לסיטואציות כאלו על מנת שיכלו להוות גורם תמיכה משמעותי עבור הילדים, ומחקר זה יוכל לעזור בהכרות עם הנושא.

ילדים, הורים ובני משפחה – מעגלי משפחה רחבים מוצאים עצמם מעורבים או נוגעים בסיטואציה של יציאה מהארון של הורה. ראשונים ההורים היוצאים מהארון, ובעקבותם הילדים, בני ובנות הזוג והמשפחה הקרובה והרחוקה, אשר מתמודדים בעצמם עם הידיעה ובדרך כלל חוששים מפני תגובת הילדים וכיצד השינוי הדרמטי ישפיע עליהם. מחקר זה יכול לפתוח עבורם חלון לעולם היוצאים מהארון וילדיהם. לילדים עצמם, המחקר יכול לתת הקשר רחב יותר לאירוע יוצא הדופן שחוו, לאפשר להם לראות עצמם בדמותם של המרואיינים ולהחשף לדרכים השונות שבה בחרו להתמודד. אירגונים העוסקים

בנושאים הללו, כדוגמת תהי"לה (עמותת תמיכה של הורים למען הורים לילדים מהקהילה הגאה), חוש"ן (מרכז החינוך וההסברה של קהילת הלהט"ב בישראל) ואחרים, יוכלו גם הם להעזר במחקר להבנה מעמיקה יותר של קבוצת אוכלוסיה זו. איך לצאת מהארון - הורים המתכננים לצאת מהארון יוכלו להיעזר ב"מדריך" להורה היוצא מהארון ולקבל כיווני מחשבה לקראת צעד מאתגר ומשמעותי זה.

סיכום

הבחירה לראיין אנשים בשנות העשרים לחייהם איפשרה, מצד אחד, לקבל את מבטו של הילד המסתכל על ילדותו ועל הוריו, ועם זאת במבט מעט מרוחק ובשל, המתאר את האירועים שהתרחשו בילדותו כאשר לנגד עיניו החיים אליהם הוא שואף כבוגר.

מעניין היה לגלות כי למרות שהמחקר הוגדר ככזה העוסק בחוויותיהם של הילדים, הרי חלק משמעותי מהמסקנות התייחס להורים. בדרך כלל כיוון השיח הוא הפוך, הורים מספרים על הילדים, מורים וצוות חינוכי מספרים על תלמידים וכמובן כך גם בעבודות ומחקרים שנעשו על ילדים להורים גאים. במחקרים הללו באה לידי ביטוי נקודת המבט ההורית, ומבעדה הוסקו מסקנות אודות הילדים. במחקר זה נוצר היפוך מעניין הנותן נקודת מבט אחרת ומקורית. כאן זכות הדיבור ניתנה לילדים, ולמרות שהכוונה הראשונית היתה ללמוד על הילדים בלבד, אנחנו מוצאים עצמנו לומדים גם על ההורים.

המחקר התייחס כמיקשה אחת לילדים להורים גאים אשר יצאו מהארון, ולא נמצאו הבדלים בין ילדים להומואים או לסביות, אולם נמצא, מנקודת מבטם של הילדים, כי ישנם הבדלים משמעותיים בין ההורים, היינו בין אבות הומואים לאימהות לסביות. בדרך כלל השיח המגדרי מתייחס לחלוקת התפקידים והמשאבים במרחב הפרטי והציבורי, וכאשר ישנה התייחסות מפורשת להומואים ולסביות, מתווספים לנושאים אלו, היבטים הקשורים למערכות יחסים, מיניות ועוד. מחקר זה חשף סוגיות נוספות בהן קיימים הבדלים, סוגיות הנוגעות לאופנים השונים בהם האבות והאימהות ניתפשים בעיני הילדים, כדוגמת החשיפה של הילדים לחוויות וטלטלות העוברות על ההורה, תפישת ההורה כבעל יכולת השתנות ועוד. אי אפשר להגזים בחשיבות המעגלים הסובבים את הילדים, החל בהורים, דרך המשפחה כולה, חברים ובית הספר, חברה ותרבות. מבט רחב וכולל איפשר לתת תמונה מקיפה ורבת פנים של המציאות, החושפת כי למרות הקשיים (ואולי גם מעט בגללם) הצליחו הילדים לבנות עולם עשיר וזהות קוהרנטית ושלמה.

הרעיון לראיין צעירים אשר בילדותם אחד מהוריהם יצא מהארון, לווה בחשש רב האם יש מקום וערך למחקר, האם אמצא מרואיינים ועד כמה ישתפו פעולה, אולם היה זה חשש שווא. העניין והצמא שגילו המרואיינים כמו גם בני משפחה ואחרים אשר שמעו על קיומו של המחקר, חיזקו את ההבנה בחיוניותו של מחקר מסוג זה, והאפשרות לשמוע באופן ישיר את שיש לאנשים הצעירים הללו לומר על החוויה שעברו וכיצד היא משליכה על חייהם היום, היתה מרתקת ומעשירה.

ו. ביבליוגרפיה

- אדר-בונים מ. (2007). משפחות בראיה סוציולוגית ואנתרופולוגית, בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, 2007
- דוברין נ. (2005). גירושין בישראל, היקף הגירושין וגורמים המשפיעים על הסיכויים להתגרש, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לשכת המדען הראשי, דצמבר 2005
- לוין ע. (2006). גירושין בישראל: היבטים דמוגרפיים-חברתיים, סוציולוגיה ישראלית, כרך ח, חוברת I, תשס"ז, עמודים : 65-85
- לויצקי, נ. (2009). איכותו של המחקר האיכותני: המקרה הנרטיבי. בתוך: ליבליך, ע., איתן ש., קרומר-נבו, מ. ולביא-אג'אי, מ. (עורכות) סוגיות במחקר הנרטיבי. ישראל: העמותה לחקר האדם הרב מימדי, המרכז הישראלי למחקר איכותני של האדם והחברה.
- מנדל ש. (2007). תפיסת התפקיד של אב גרוש ללא משמורת ומעורבותו בחיי ילדיו, סוגיות חברתיות בישראל, חוברת 4, קיץ 2007 תשס"ז, עמודים : 86-110
- משה נ. (2013). מבחר נתונים על גירושין בישראל, מוגש לחבר הכנסת משה פייגלין, הכנסת, מרכז המחקר והמידע, אפריל 2013
- נווה ר. (2012). השתייכות מבחון וחיים במרחבי ספר: תהליכי מעבר של נשים מסגנון חיים הטרוסקסואלים לסגנון חיים לסבי, עבודת תיזה, אוניברסיטת באר שבע.
- ספקטור-מרזל, ג. (2011). המחקר הנרטיבי כפרדיגמת מחקר פרשנית. שבילי מחקר, 17, 63 – 72.
- קרומר-נבו מ. (1999). מה הסיפור שלך? מטאפורות של מצוקה ושל עזרה בסיפוריהן של אימהות ממשפחות רב-בעייתיות. חברה ורווחה, י"ט, 283-301
- Allen, M., & Burrell, N. (1997). Comparing the impact of homosexual and heterosexual parents on children. *Journal of Homosexuality*, 32, 19-35.
- Anderson E. & Greene S. (2005). Transitions in Parental Repartnering After Divorce, *Journal of Divorce & Remarriage*, 43:3-4, 47-62
- Anderson E. & Greene S. (2011). "My Child and I Are a Package Deal": Balancing Adult and Child Concerns in Repartnering After Divorce , *Journal of Family Psychology* 2011, Vol. 25, No. 5, 741–750

- Aneshensel, C.S., & Sucoff, C. A. (1996). The neighborhood context of adolescent mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 37, 293-310.
- Bloss, P. (1967). The Second Individuation Process of Adolescence. *Psychoanalytic Study of the Child*, 22, 162-186.
- Boysen G., Fisher M., DeJesus M., Vogel D. & Madon S. (2011). The Mental Health Stereotype About Gay Men: The Relation Between Gay Men's Self-Stereotype and Stereotypes about Heterosexual Women and Lesbians, *Journal of Social and Clinical Psychology*, Vol. 30, No. 4, 2011, pp. 329-360
- Brandwein, R., Brown C. & Fox E. (1974). Women and Children Last: The Social Situation of Divorced Mothers and Their Families, *Journal of Marriage and Family*, Vol. 36, No. 3 (Aug., 1974), pp. 498-514
- Breshears, D. (2011). Understanding communication between lesbian parents and their children regarding outsider discourse about family identity. *Journal of GLBT Family Studies*, 7, 264-284.
- Bronfenbrenner, U. (1977). *Toward an experimental ecology of human development*. American Psychologist, 513-531.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Butler R. & Shalit-Naggar R. (2008). Gender and Patterns of Concerned Responsiveness in Representations of the Mother – Daughter and Mother – Son Relationship. *Child Development*, Jul./Aug. 2008, Vol. 79, Number 4, pp. 836 – 851
- Buxton A. P. (2012). Straight Husbands Whose Wives Come Out As Lesbian or Bisexual: Men's Voices Challenge the "Masculinity Myth". *Journal of GLBT Family Studies*, 8(1), 23-45.
- Capurso M., & Borsci S. (2013). Effects of a tall ship sail training experience on adolescents' self-concept. *International Journal of Educational Research*, 58,15–24.
- Davies M. (2004) . Correlates of negative attitudes toward gay men: Sexism, male role norms, and male sexuality, *The Journal of Sex Research*, 41:3, 259-266

- Crowl A., Ahn S., & Baker J. (2008). A Meta-Analysis of Developmental outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 4(3), 385-407
- Deevey S. (1989). When Mom or Dad Comes Out: Helping Adolescents Cope with Homophobia. *Journal of Psychosocial Nursing & Mental Health Services*, Oct 1989, 27, 10
- DiFulvio, G. (2011). Sexual minority youth, social connection and resilience: From personal struggle to collective identity. *Social science & medicine*, 72(10), 1611 -1617
- Dishion, T. J., & Stormshak, E. A. (2007). *Intervening in children's lives: An ecological, family-centered approach to mental health care*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Duffey T. (2006). When a Spouse Comes Out: As Told From a Straight Spouse's Point of View. *The Family Journal*, 14(1), 88-91.
- Dunn, J., Brown, J., & Beardsall, L. (1991). Family talk about feeling states and children's later understanding of others' emotions. *Developmental Psychology*, 27, 448-455.
- Dunne, G.A.(2000). Opting Into Motherhood : Lesbians Blurring the Boundaries and Transforming the Meaning of Parenthood and Kinship. *Gender & Society*, 14(11).
- Frank H. (2008). The Influence of Divorce on the Relationship Between Adult Parent-Child and Adult Sibling Relationships, *Journal of Divorce & Remarriage*, 48:3-4, 21-32
- Goldberg A. E. (2007). (How) does it make a difference? Perspectives of adults with lesbian, gay and bisexual parents. *Journal of Orthopsychiatry* 77(4),550-562.
- Goldberg, A. E. , (2010). *Lesbian and gay parents and their children: Research on the family life cycle*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Golombok S. (2007). Foreword. *Journal of GLBT Family Studies*, 3(2-3), xxi-xxvii.
- Golombok S., & Tasker F. (1996). Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children? Findings From a Longitudinal Study of Lesbian Families. *Developmental Psychology*, 32(1), 3-11.

- Golombok S., Tasker F., & Murray C. (1997). Children Raised in Fatherless Families from Infancy: Family Relationships and the Socioemotional Development of Children of Lesbian and Single Heterosexual Mothers. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 38(7), 783-791.
- Hequembourg, A. L.(2007). Becoming Lesbian Mothers. *Journal of Homosexuality*, 53(3), 153-180.
- Hequembourg A. & Brallier S. (2009). An Exploration of Sexual Minority Stress Across the Lines of Gender and Sexual Identity, *Journal of Homosexuality*, 56:3, 273-298
- Hong J., & Espelage, D. L. (2012). A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 17, 311–322.
- Hosking G., & Ripper M. (2012). In the Best Interests of the (silenced) Child. *Australian Feminist Studies*, 27(72), 171-188.
- Howard S., & Johnson B.(2003). Only connect: A case study of mesosystem links. *Childrens Issues*, 7(2), 43-49.
- Huang, H. (2013). Understanding Factors Associated with Bullying and Peer Victimization in Chinese Schools, *Journal of child and family studies*, 22(7), 881 – 892.
- Kuvalanka K., & Goldberg A. E. (2008). “Second Generation” Voices: Queer Youth with Lesbian/Bisexual Mothers. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 904-919
- Leddy A., Gartrell N., & Bos H. (2012). Growing Up in a Lesbian Family: The Life Experiences of the Adult Daughters and Sons of Lesbian Mothers. *Journal of GLBT Family Studies*, 8(3), 243-257.
- Lerner S., & Sinacore A.L. (2012). Lesbian Mother–Heterosexual Daughter Relationships: Toward a Postmodern Feminist Analysis. *Journal of GLBT Family Studies*, 8(5), 446-464.
- Maykut p., & Morehouse R.(1994). *Beginning qualitative research : a philosophic and practical guide*. London, Falmer Press
- McNair R., Dempsey D., Wise S., & Perlesz A. (2002). Lesbian parenting : Issues, strengths and challenges. *Family Matters*, 63, 40-49.
- Milevsky A. (2004): Perceived Parental Marital Satisfaction and Divorce, *Journal of Divorce & Remarriage*, 41:1-2, 115-128

- Mitchell V. (2008). Lesbian Family Life, Like the Fingers of a Hand: Under-Discussed and Controversial Topics. *Journal of Lesbian Studies*, 12(2-3), 119-125.
- Patterson C. (2000) . Family Relationships of Lesbians and Gay Men. *Journal of Marriage and the Family* 62 November 2000, pg. 1052-1069
- Peplau L. & Garnets L. (2000). A New Paradigm for Understanding Women's Sexuality and Sexual Orientation ,*Journal of Social Issues*, Vol. 56, No. 2, 2000, pp. 329–350
- Perala-Littunen S.(2007). Gender equality or primacy of the mother: Ambivalent descriptions of good parents. *Journal of Marriage and the Family*, 69, 341–351.
- Pratesi A. (2012). A Respectable Scandal: Same-Sex Parenthood, Emotional Dynamics, and Social Change. *Journal of GLBT Family Studies*, 8(4), 305-333.
- Riessman, C. K. (2004). Narrative analysis. In M. S. Lewis-Beck, A. Bryman, & T. Futing Liao (Eds.), *The SAGE encyclopedia of social science research methods* (pp. 705–709). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Saltzburg, S (2004) . Learning That an Adolescent Child Is Gay or Lesbian: The Parent Experience. *Social Work*, Jan2004, Vol. 49, Issue 1
- Sasnett s. (2014) . Are the Kids All Right? A Qualitative Study of Adults with Gay and Lesbian Parents, *Journal of Contemporary Ethnography*. 1-27, 2014
- Sellström, E., & Bremberg, S. (2006). The significance of neighbourhood context to child and adolescent health and well-being: A systematic review of multilevel studies. *Scandinavian Journal Of Public Health*, 34(5), 544-554.
- Smart C. (2011). Families, Secrets and Memories, *Sociology* 2011, 45(4) 539–553
- Stacey J., & Biblarz T. J. (2001). (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, 66(2), 159-183.
- Steinberg, L. (2008). *Adolescence* (8th edition). New York: McGraw-Hill.
- Stiles B.L. & Kaplan H. B. (1996). Stigma, Deviance, and Negative Social Sanctions, *Social Science Quarterly*, Volume 77, Number 3, September 1996

- Tasker F. (1999). Children in Lesbian-Led Families: A Review. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* ,4(2), 153-166.
- Tasker F. (2005). Lesbian Mothers, Gay Fathers, and Their Children: A Review. *Developmental and Behavioral Pediatrics* 26(3), 224-240.
- Tasker F., & Golombok S. (1998). Young People's Attitudes Toward Living in a Lesbian Family. *Journal of Divorce & Remarriage*, 28(1-2), 183-202 .
- Tasker F., & Granville J. (2011). Children's Views of Family Relationships in Lesbian-Led Families. *Journal of GLBT Family Studies*, 7(1-2), 182-199.
- Tasker F., & Patterson C. J., (2007). Research on Gay and Lesbian Parenting. *Journal of GLBT Family Studies*, 3(2-3), 9-34.
- Tebble A. (2011). Homosexuality and Publicness: Towards a Political Theory of the Taboo, *Political Studies: 2011 Vol. 59*, 921–939
- Titlestad A. & Pooley J.A. (2014) . Resilience in Same-Sex-Parented Families: The Lived Experience of Adults with Gay, Lesbian, or Bisexual Parents, *Journal of GLBT Family Studies*, 10:4, 329-353
- Tse Shang Tang D. (2007). The Research Pendulum. *Journal of Lesbian Studies*, 10(3-4), 11-27.
- Tucker C., Barber B & Eccles, J (2001) . Advice about life plans from mothers, fathers, and siblings in always-married and divorced families During late Adolescence; *Journal of Youth and Adolescence*; Dec 2001; 30, 6; pg. 729-747
- Van voorhis R., & McClain L. (1997) .Accepting a lesbian mother. *Families in Society*, 78(6), 642-650.
- Wall M. (2011). Hearing the Voices of Lesbian Women Having Children. *Journal of GLBT Family Studies*, 7(1-2), 93-108.
- Welsh M. G. (2011). Growing Up in a Same-Sex Parented Family: The Adolescent Voice of Experience. *Journal of GLBT Family Studies*, 7(1-2), 49-71.
- Colage: Tips for Researchers Studying Youth with LGBTQ Parents, Retrieved December 31, 2014, from <http://www.colage.org/resources/tips-for-researchers-studying-youth-with-lgbtq-parents/>

ז. נספחים

נספח מספר 1 – מדריך הראיון

שאלה כללית	תתי שאלות
ספר/י לי על עצמך היום	האם לומד/ת, האם עובד/ת, היכן גר/ה, מה עשית בעבר
ספר/י לי על ילדותך	היכן גדלת, כיצד ניתן לאפיין את משפחתך, מה היה המבנה/ההרכב המשפחתי בעת היציאה מהארון
ספר/י על אירועים משפחתיים שהתרחשו במהלך ילדותך/נערוך	מה היה האירוע, מי נוכח בו, מה התרחש, אילו זכרונות נותרו מאותה התקופה
ספר/י על חוויות ילדות אופייניות	כיצד התנהל יום שיגרת, כיצד התנהלו סופי השבוע, ספר/י על טיול או נסיעה משפחתית
ספר/י על היציאה מהארון של ההורה	בן/בת כמה היית, מי סיפר על כך, מי היה נוכח בשיחה, האם שמעת באקראי, מה את/ה זוכרים מהשיחה, היכן התרחשה השיחה, האם זכורות אמירות מסוימות, כיצד התגלה הדבר לבני משפחה אחרים, האם היתה דרך אחרת לספר, האם את/ה היית עושה זאת אחרת, איך היית בוחר/ת שזה יעשה אם זה היה בידך
ספר/י על התקופה שלאחר היציאה מהארון	מה התרחש בימים שלאחר הגילוי, מה התרחש בתקופה שלאחר הגילוי, כיצד הגבת, כיצד נראו חיי היומיום, האם היה שינוי ואם כן, כיצד הוא בא לידי ביטוי, אילו רגשות ליוו את הגילוי, כיצד הגיבו אחיך או בני משפחה אחרים
ספר/י על חוויות הקשורות ליציאה מהארון	האם היו אירועים מיוחדים בבית, בבית הספר, במפגש משפחתי
ספר/י לי מי בסביבתך ידע על היציאה מהארון ומי לא ידע	
ספר/י לי עם מי שוחחת על העניין	עם מי, ספר/י כיצד התנהלה השיחה, איך דיברתם על זה, מה היתה התגובה, התגובות, ספר/י לי על תגובה מפתיעה או משמעותית
ספר האם הכרת בני נוער עם סיפור דומה לשלך	האם רצית להכיר בני נוער עם סיפור דומה, כיצד הכרת אותם, איזה חוויה נשארה מהמפגש

ספר/י על ההשלכות של היציאה מהארון	אלו שאלות השינוי העלה אצלך, כיצד משפיעה היציאה מהארון על חיך היום, האם אירוע כזה משפיע על תפיסת העולם בנוגע לזוגיות, משפחה, זהות מינית, התמודדות עם שינויים, התפתחות אישית, ליברליות/שמרנות, וכיצד השפיע האירוע הזה עליך
האם תוכל/י לייעץ להורים העומדים בפני סוגיה דומה	כיצד כדאי לעשות זאת באופן הכי נכון לילדים, כיצד את/ה הייתם עושים זאת, למה כדאי לשים לב, ממה כדאי להמנע
האם תוכל/י לייעץ לילדים העומדים בפני סיטואציה דומה	
האם ישנם דברים נוספים אותם ברצונך לספר	

נספח מספר 2 – שאלון פרטים אישיים

שם :

מין:

גיל :

מקום מגורים :

השכלה :

עיסוק :

מצב משפחתי :

טלפון :

מייל :

נספח מספר 3 - טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר

מחקר זה הינו עבודת תזה הנערכת במסגרת לימודי מגדר באוניברסיטת תל אביב אותו עורכת דנית גופר בהנחייתו של ד"ר גיא שילה. מטרתו של המחקר הנוכחי הינה ללמוד על חוויותיהם של ילדים וילדות בגירים להורים שיצאו מהארון במהלך ילדותם.

במהלך הריאיון אבקש להקליט את השיחה בינינו על-מנת שאוכל לתמלל את תוכן הדברים לצורך ניתוחם. בכתובת ממצאי המחקר אעשה שימוש בציטוטים מהריאיונות. למרות מספרם המצומצם בישראל של האוכלוסייה הנחקרת, אני מתחייבת לסודיות המירבית; השמות יהיו בדויים וכן אדאג לשנות כל פרט מזהה אחר. תוכן הריאיונות יישמר בסודיות וייקרא רק על ידי מנחה המחקר ד"ר גיא שילה.

המחקר הינו מחקר פרשני, ויוצא מתוך תפיסת עולם מערכתית, הבוחנת את החוויות במערכות החיים השונות (חוייה אישית, סביבת המשפחה, החברים, ומסגרות רחבות יותר). אני מתחייבת לתת את מלוא הכבוד לדברך כפי שתבחר לספר אותם, אך ייתכן שהתובנות שלי לדברך, כחלק מהפרשנות שתעלה בניתוח, תהיינה שונות משלך.

הסכמתך ומידת השתתפותך במחקר תלויות ברצונך החופשי. תוכלי לבחור גם שלא לענות על שאלות מסוימות או להפסיק את הריאיון בכל רגע נתון. בכוונתי לפרסם את המחקר כעבודת תזה ובהמשך כמאמר/ים בכתבי עת אקדמיים על-מנת לתרום ולקדם את גוף הידע אודות חוויותיהם של ילדים שהוריהם יצאו מהארון ולעורר דיון חברתי ואקדמי בנושא. במידה ותהיה/י מעוניינת/ת, אשמח לשלוח לך עותק מהמחקר המוגמר.

במידה ותרצה/י לשתף אותי במחשבות, שאלות והרהורים נוספים שיעלו בך לאחר הריאיון, תוכל לפנות אלי בנייד או במייל

gdanit@gmail.com - כמו כן, ניתן ליצור קשר גם עם מנחה המחקר: ד"ר גיא שילה בטלפון או במייל

guyshilo.tau@gmail.com

בברכה,

דנית גופר

קראתי את המפורט לעיל ואני מסכים/ה להשתתף במחקר:

שם: _____ חתימה: _____ תאריך: _____.

הנני מתחייב לעמוד בהתחייבויותי כפי שפורטו לעיל:

שם: דנית גופר חתימה: _____ תאריך: _____.

נספח מספר 4 – "מדריך" להורה היוצא מהארון

הרשימה המופיעה בנספח זה נבנתה מתוך אמירותיהם של המרואיינים ופרשנותי שלי. אין ספק כי ישנן דרכים רבות נוספות לצאת מהארון בפני הילדים בהתאם לאישיותם של ההורה והילד ובהתאם לסיפור הפרטי של כל משפחה ומשפחה.

"המדריך" להורה לקראת השיחה שבה הוא/היא יוצא/ת מהארון בפני הילדים :

- א. מכיוון וישנה חשיבות לכך שאתם, ההורים היוצאים מהארון, תהיו אלה אשר יספרו לילדים, כדאי לתכנן מתי לספר לילדים, ולנסות ולדאוג שהעיתוי יהיה כזה שהילדים לא ישמעו על כך עוד קודם, מחברים או בני משפחה אחרים.
- ב. לפני שמקיימים את השיחה עם הילד/ה, כדאי להכיר ולבדוק את העולמות המקיפים אותו וקשורים אליו (בית ספר, תנועת נוער, חוגים, לימודים וכו') על מנת שעיתוי הגילוי לא יפגע ביכולת שלו להתרכז באירועים חשובים אחרים בחייו (בר מצווה, טיול שנתי וכו'). מוטב, אם ניתן, לספר לילד כאשר הוא במצב נינוח ובטוח, על מנת שהציאה מהארון לא תתווסף לקשיים אחרים בהם הוא נתון.
- ג. כדאי לתכנן את השיחה, לחשוב מה רוצים לומר, אילו נושאים רוצים להדגיש, ולקיים שיחה מסודרת ולא כדרך אגב. אתם עומדים לספר לילד משהו מאוד משמעותי, ובהתאם, רצוי לתת לשיחה הזו את המשמעות הראויה.
- ד. כדאי לקיים את השיחה בסביבה הטבעית של הילד (בבית או מחוצה לו, בבית חברים או משפחה), סביבה שתאפשר לו לאחר השיחה לחשוב, לדבר עם חברים, או להיות עם עצמו ולעכל את שנאמר. מתוך הכרות עם הילד, ואם צופים תגובה נסערת או נרגשת, אפשר לשקול לקיים את השיחה במקום אינטימי אשר יאפשר פתיחות של הילד ותגובה טבעית ולא דווקא במקום ציבורי כדוגמת בית קפה.
- ה. מי הייתם רוצים שיהיו נוכחים בשיחה - חלק מההורים יעדיפו לקיים עם הילדים שיחה בארבע עיניים, ואילו אחרים יעדיפו לספר יחד לכל הילדים או לחלקם. ניתן גם לצרף לשיחה בן משפחה או חבר קרוב אשר יוכלו להקל על הקושי העלול להתעורר בשיחה אינטימית שכזו. אין כאן כלל חד משמעי אולם ברור שזו צריכה להיות שיחה אישית ומשמעותית שתאפשר לילד לשאול שאלות במידה וירצה, מבלי להתבייש או לחשוש.
- ו. במהלך השיחה, כדאי לספר לילדים על נטייתכם המינית באופן גלוי וישיר, בהתאם לגיל הילדים ובהתאם לתקשורת המקובלת ביניכם. מוטב לא ללכת סחור-סחור, להשתמש במילים ברורות, ולבדוק עם הילד האם יש לו שאלות או מחשבות בעניין. יתכן והילד כלל לא ירצה לשוחח על מה שנאמר או לשאול דבר, אלא רק להקשיב. יתכן והוא זקוק לזמן על מנת לחשוב על כל שנאמר, ורק מאוחר יותר, כעבור שעות, ימים או חודשים, לבדו או עם מישהו אחר, ימצא את הזמן והמקום המתאימים לו לשיחה נוספת.
- ז. בתקופה שלאחר השיחה, אפשר להתעניין, לשאול, ולברר עם הילדים האם רוצים להמשיך ולשוחח על העניין. במקביל, ניתן לדבר על הציאה מהארון כחלק משיחות השגרה, כפי שעולים על הפרק נושאים שגרתיים אחרים, ובעיקר לדאוג להשאיר ערוצי תקשורת פתוחים עם הילד.

ח. במידה ואין אילוצים אחרים, אפשר לתת לילד לבחור בעצמו מה לעשות עם המידע ששמע, האם לספר לחברים, או לשמור בסוד, האם לשאול שאלות או לשתוק. יתכן והתגובה תהיה קשה (בכי, כעס, האשמה). נסו לא להיבהל, לכל ילד קצב משלו בהפנמת העניין.

המדריך להורה אשר יצא מהארון בפני ילדיו :

- א. המשבר או השינוי שמתרחש כעת במשפחה, ועבורך מסמל גילוי עצמי, הגשמת חלום או מימוש עצמי, מהווה עבור הילד משבר בעל קונוטציה שלילית, הכרוך לעיתים בפירוק המשפחה. ההבנה של הפער הזה, בין התחושות החיוביות הממלאות אותך, לבין התחושות המעיקות או הקשות הממלאות את הילדים, היא חשובה מאוד בתקשורת עם הילדים. ברגע שברור הפער בין הסיטואציה בה נמצא הילד לבין זו שנמצא ההורה, יכול ההורה לגלות יותר אמפטיה למקום שבו נמצא הילד.
- ב. לנסות עד כמה שניתן לשמור על שיגרת החיים והיציבות המוכרת לילדים. אין הכוונה שעליכם לוותר על זוגיות, נסיעות, מעברי דירה, תוכניות לעתיד וכו' אלא שבמקומות בהם ניתן לשמור על שיגרה, יחד עם השינוי המשמעותי שהתרחש, רצוי להקפיד על כך. בנוסף, רצוי ככול שניתן לבצע את השינויים הפרקטיים באופן הדרגתי ואיטי, אשר יאפשר לילדים להפנים ולהתרגל למציאות החדשה.
- ג. התהליכים הממושכים שעברו עליכם במהלך השנים עד להפנמה של הנטייה המינית והיציאה מהארון בפני הילדים, מתחילים עבור הילדים כעת ויש לתת להם זמן לעבור אותם. כדאי להיות סבלניים, לתת לילדים לעבור את התהליכים בקצב המתאים להם ולא להאיץ בהם. יתכן כי לא ירצו לספר לחבריהם ולאורך זמן ישמרו על הדבר בסוד, יתכן כי יביעו כעס, שנאה או ריחוק. מוטב לתת לילדים את המרחב לו הם זקוקים, ולקבל את התגובות הללו גם אם הן קשות ואינן תואמות את התקווה שלכם שהילדים יקבלו באופן מיידי ושלם את השינוי שעברתם.
- ד. גם לאחר שחלף רגע הגילוי, יתכן וילידים תהיינה שאלות ותהיות. כדאי לדאוג ולשמור על ערוץ דיבור פתוח שיאפשר במידת הצורך להמשיך ולשוחח על הנושא במידה והילדים מגלים עניין, כך שהשיחה שהתרחשה לא תהיה אירוע חד פעמי וחריג. אפשר לבדוק מדי פעם אם מתאים לילדים לשוחח. יתכן וחלק מהילדים יהיו נבוכים מכדי לפתוח בעצמם שיחה בנושא, ולכן, בהתאם להכרות עם הילד, תוכלו אתם ליזום שיחה מבלי להשאיר את הדבר אך ורק בידיהם.
- ה. חשיפה למיניות ולזוגיות של ההורה אינה דבר פשוט עבור הילדים, וישנו הבדל תהומי בין הידיעה הוירטואלית כי ההורה הומו או לסבית לבין המצב שבו הילדים נחשפים לגילויי אהבה, גיפופים וכו'. יתכן כי בזוגיות יציבה וממושכת, עם חלופה הזמן, גילויי אהבה יתקבלו על ידי הילדים באופן טבעי, אולם יש לשים לב ולהשתדל שלא "לתקוף" את הילדים בהיבט זה. באותו אופן, לפני שחולקים עם הילדים חוויות הנוגעות למיניות או חיפוש בני זוג, יש לשקול ולחשוב האם הדבר מתאים לילדים. יתכן ודיבור פתוח על הנושאים הללו, המתקיים בינם לבין חבריהם, אינו מתאים מבחינתם שיתרחש עם ההורים.
- ו. להשתדל שההתרגשות הנובעת מגילוי של חיים חדשים או זוגיות חדשה לא תבוא על חשבון הילדים, ולמרות השינויים הדרמטיים בחייהם, עדיין תראו את צרכי הילדים וטובתם אל מול עניינם. בדך כלל ישנה דרך אשר

תאפשר לקיים את החיים החדשים ועם זאת לשמור על הקשר עם הילדים, הזמינות והפניות אליהם. כדאי לעשות מאמץ על מנת למצוא את הדרך הזו.

ז. במידה ומרגישים כי ישנו צורך בעזרה טיפולית כדוגמת פסיכולוג, או שהילד מבקש באופן ישיר או עקיף ללכת לטיפול, אפשר, במידה וניתן, ליזום זאת או להענות לפנייה של הילד. טיפול פסיכולוגי או אחר יכול לעזור בהפנמה וקבלה של הסיטואציה החדשה עימה מתמודד הילד.

Abstract

Little research has been done, particularly in Israel, on young men and women who grew up in a heterosexual family and had one of their parents come out of the closet during their childhood or adolescence. This work is designed to fill this gap in the literature.

The present research focuses on these individuals' experiences and world views, from an ecological approach perspective which examines the individual's various social circles. This work employs a narrative research method that enables a deep understanding of the individuals' identities and perspectives. The research is based on in-depth interviews with thirteen individuals (ten females, three males, all in their 20's), which aimed to understand their childhood experiences with regard to their parents' divorce and coming out of a parent. In addition, the interviews sought to elucidate the subjects' world views and how those were influenced and shaped by their childhood experiences.

The literature in the past five decades documents the effects of gay parenting on children. Early works were initiated in response to court rulings in the United States, which denied custody of children from lesbian mothers, out of fear for their proper development. Research on the subject has expanded since then, and today it reflects the growing diversity of gay families and its various viewpoints.

The first chapters of this paper examine meaningful experiences related to the coming out of parents to their children: the child's coping with the news about his or her parent's sexual orientation, both on a personal level, including the questions these news generated, and on broader levels, e.g., social and family circles, and bridging the gap between the parent's individual identity and the social stigmas associated with homosexuality. Next, the paper discusses the interviewees' perspectives on various subjects, including the self, perceptions of relationships and family and social and cultural values. Finally, the paper presents a "manual" for the parent who comes out to his or her children, as well as points for discussion for young individuals who are facing a similar situation.

This research gives voice to these young individuals and provides a window to the various experiences they underwent. It identifies various antecedents for the differences in how they experienced the coming out of their parents, including the experience of their parents' divorce, their age at the time of the parent's coming out and the gay parent's gender. As for effects on world views, the findings suggest that relationships and family-related perspectives are associated with the experience of the parents' divorce, whereas social perspectives are affected more profoundly by the fact that one parent is gay.

Finally, this paper suggests tapping a more diverse interviewee population and conducting longitudinal research, which will expand and deepen current knowledge of this topic.

Tel Aviv University
Lester and Sally Entin Faculty of the Humanities
Women and Gender Studies Program

Experiences and world view of young adults whose parent came out of the
closet when they were children

This paper was submitted as a thesis for the M.A. degree
at Tel Aviv University by :

Danit Goffer

This study was carried out under the supervision of:

Dr. Guy Shilo

January 2015